

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

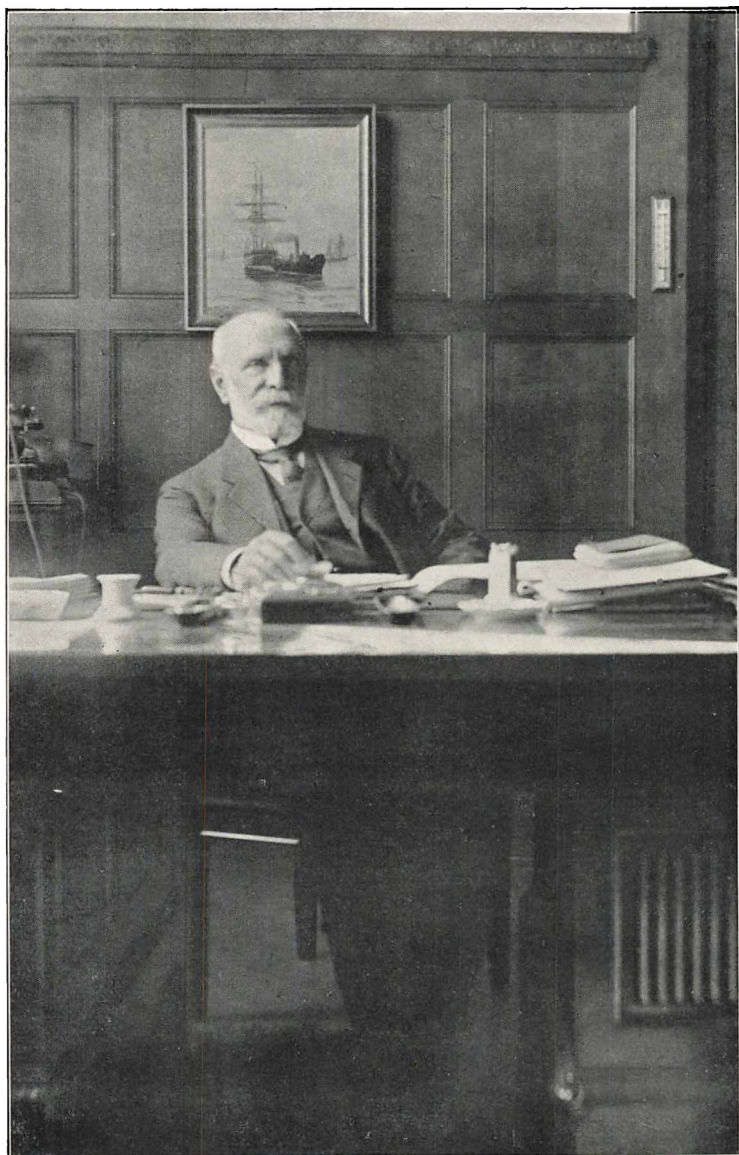

JACOB MARSTRAND
TILBAGEBLIK
GENNEM ET LANGT LIV

G B N F
1928

TILBAGEBLIK

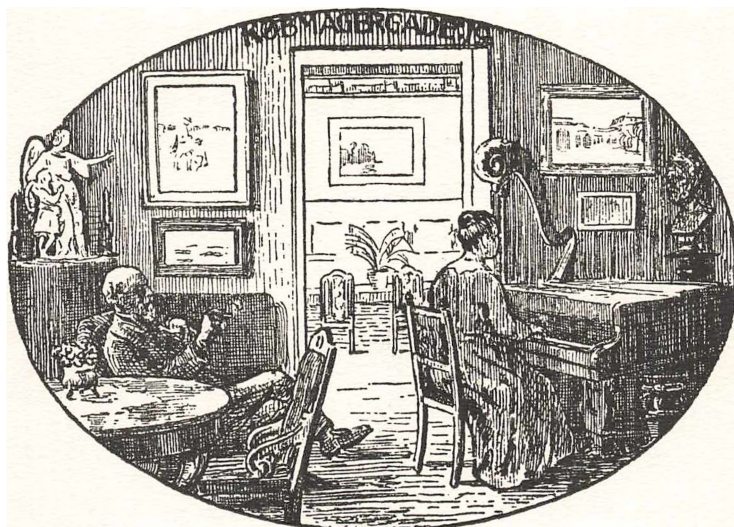
Jacob Madsen

Sidste Dag paa Raadhuset 1917.
Fotografiet taget af Margrete Marstrand.

JACOB MARSTRAND

TILBAGEBLIK

GENNEM ET LANGT LIV

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXVIII

**COPYRIGHT 1928 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN**

—
OPLAG: 1500 EKSEMPLARER

—
**PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN**

INDHOLD

1. FORHISTORIE

	Side
Forfædre	9
Daniel Smith	14
Nicolai Jacob Marstrand	19
Mine Forældre	25

II. JACOB MARSTRAND

Barndom	29
Amerikavej	34
Skoletiden	43

III. LÆREÅR

Bagersvend	49
Garder	56
Bagergaarden	62

IV. HJEMMET

Bagermester	66
Blandt Grundtvigianere	73
Grundtvigianere og andre	77
Jubilæum og Sølvbryllup	92

V. POLITIK

Før Provisoriet af 1885	97
Provisorietiden	105
Forliget 1894	109

VI. I KOMMUNALBESTYRELSEN

Borgerrepræsentant	116
Raadmand	127
I det ny Raadhus	134

VII. FRA BORGMESTERTIDEN

Inden Krigen 1914	138
Hjemmet	145
Under Krigen	154
Mit Otium	164

FORORD

Da jeg fra Gyldendals Forlag modtog Opfordring til at fremsende mine Erindringer, henvendte jeg mig til min gamle Ven Morten Pontoppidan og bad ham gennemlæse Manuskriptet og sige mig, om disse personlige Mindeblade ikke helst, som mine tidligere Familieskrifter, burde trykkes som Manuskript for Venner og Slægt.

Herpaa svarede Pontoppidan:

„Jeg mener, der kan slet ikke være nogen Tvivl om, at det bør trykkes og udgives og NB. *ikke* som „Manuskript for Venner“. Saa haaber jeg, det ikke vil vare længe, før Bogen ser Dagens Lys.“

Efter denne stærke Opfordring sendte jeg Manuskriptet til Forlaget, som efter Gennemlæsningen uden Betingelser eller Forslag til Ændringer udtalte, at Forlaget „med Glæde“ vilde udsende Bogen. Dette faar være min Undskyldning for, at disse Mindeblade offentliggøres.

København, den 1. April 1928

Jacob Marstrand.

I. FORHISTORIE

FORFÆDRE

Troels Smith, født 1672, var Generalfiskal i Norge paa *Holbergs Tid*, og *Saga* melder, at *Holberg* i sin „*Peder Paars*“ har tegnet Fogeden paa *Anholt* og hans Kone i *Troels Smiths* og hans Hustru, *Ellen Kaasbøls Lignelser*. Noget stort Lys har Generalfiskalen derfor næppe været. Men han er den første Bærer af Navnet *Troels*, som vi kender i Slægten, og han er en af mine 16 Tip-Tip-Oldefædre, derfor begynder jeg med ham.

Dette Ægtepar havde flere Børn. En Datter blev gift med Højesteretsassessor *Bredo von Munthe Morgenstjerne*, der købte *Bekkeskov* i *Præstø Amt* og var en meget indflydelsesrig Mand.

En Søn *Peter Troelsen Smith* blev i en ung Alder Rektor og senere Sognepræst i *Holbæk*. Hans Ægteskab med *Edel Dorthea Barfod* var meget ulykkeligt, og om Aarsagen dertil fortælles, at hun, da *Peter Smith*, med Faderens Samtykke, friede til hende, aabent sagde ham, at hun elskede en Officer og bad ham om ikke at tvinge hende ind i et Ægteskab mod hendes Vilje, og da han dertil svarede: „Det gi'r sig nok, lille Jomfru, naar hun først bli'r gift!“ saa foer hun op i Vrede og skreg: „Ja, Ja, Hr. Magister, saa faar jeg jo finde mig deri; — men saa skal han heller ikke faa en glad Dag, saa længe han lever!“ — Denne skrækelige Trusel gennemførte hun saa ihærdigt, at *Smith* an-

søgte Kongen om at faa hende indespærret. Og *Frederik den Femte* resolverede i Skrivelse til Biskop Peder Hersleb:

„Ved indkommen Memorial haver Sognepræsten i vor Købstad Holbeck, Mag. Peter Smith for Os allerunderdanigst klagelig andraget, hvorledes hans Hustru Edel Dortha Barfod er forfalden ej allene til saa yderlig Drukken-skab, at hun ikke nogen Dag eller Uge er ædru, men endog til et saa uregjerlig Sind og foragtelig og uchristelig Leve-maade, at hun spolerer Huset med at slaa Vinduer og Døre med andet i Huset i støkker, opbrekker i hans Fraværelse hans Skriver Chatol og forkommer hans Papirer, samt be-gegner hans Børn og Folk med Skjeldsord, Hug og Slag, saa at han for hans Hus og Embeds Fred, og ikke at ex-ponere Liv og Velfærd, da hun daglig truer med Ulykke, er bleven nødtvungen at lade hende indeslutte og arrestere . . . Saa haver han derhos allerunderdanigst anholdet, at Vi allernaadigst ville bevilge, at hun i Pesthuset til sikker For-varing maa indsættes . . . Saa giver vi Eder hermed tilkende, at Vi allernaadigst have fundet forgodt at formedelte Mag. Peder Smiths Hustru skal i Pesthuset indsættes . . . og at Vi derhos ville have befalet, at hun, om hun ikke i et Aars Tid bedrer sig, hun derefter indsættes i Børne Huset til strengere Ave og Arbejde.

Befalendes ex.

Fredensborg Slot, 18. Juli 1755.

(Fr. 5tus).

Pesthuset benyttedes som Galehus, Børnehuset var en Straffeanstalt. Men det er usikkert om hun nogensinde kom i Pesthuset. Omkostningerne, som Præsten skulde betale, har maaske været ham for store. Ialtfald er det sikkert, at hun var i sit Hjem, da hendes Søn *Troels* skulde ordineres til Præst. Da tog hun en ny Saks og afklippede alt hans Haar og satte ham en pudret Præsteparyk paa Hovedet. Saksen og Haaret gemte hun oppe paa Loftet, hvor begge Dele blev fundet, da Gaarden mange Aar senere blev nedrevet.

Af de ni Børn, som opvoxede i dette ulykkelige Hjem, var Sønnen *Troels* bleven en rask og dygtig Mand. I en ung Alder blev han, ved Onkelen *Bredo von Morgenstiernes* Indflydelse, Sognepræst i *Mehrn*, der ligger en *Milsvej* syd for *Præstø*; og straks begyndte han at se sig om efter en Medhjælper i den store *Præstegaard*. Efter at have gransket *Omegnens* giftemodne Kvinders *Formueforhold*, lod han en smuk *Vinterdag* spænde for *Kanen* for at drage paa *Frieri*. Først gik *Vejen* ad *Stege* til, hvor han vilde prøve sin *Lykke* hos en velhavende *Købmandsenke*.

Men da han kom til *Kallehave*, var *Isen* brudt op og al *Overfart* umulig. Straks vendte han og kørte til *Baarse*, hvor han vidste, at *Præstens Datter* af første *Ægteskab* havde en *Mødrenearv* paa 5000 *Rigsdaler*.

Anna Agnethe, *Pastor Daniel Plums* ældste Datter, var af *Faderen* sendt til *København*, da han giftede sig igen, og hun nød der en meget alsidig *Uddannelse*. Men da *Billedhugger Wiedewelt* forelskede sig i den kønne *Pige* og hun i ham, tog *Faderen* hende hjem til *Baarse*. En „*Kunstmacher*“ var efter den *Tids Opfattelse* ikke et passende *Parti* for en velhavende *Præstedatter*. I *Hjemmet* var *Stifmoderen*, der selv havde *Døtre*, hende ikke god. *Agnethe* havde haft sin første, søde, men ulykkelige *Kærlighed* og maatte resignere.

Troels Smith kendte *Pastor Plums Kapellan Ingemann* og tog ind til ham, skønt han vidste, at *Ingemann* gik paa *Frierfødder* til *Anna Agnethe*. Den gamle *Præst* bød de to „*Venner*“ til *Aften*, og *Smith* fik rig *Lejlighed* til at beundre den kønne, huslige *Pige*; men han fik ikke fremført sit *Ærinde*; først da *Kapellanen* var gaaet i *Seng*, fik han skrevet et *Frierbrev*, som det lykkedes ham at stikke til *Pigen* den næste *Morgen* i *Køkkenet*. Og saa ivrig var han blevet, at han bad om *Svar* efter *Middag*, inden han skulde køre hjem.

Og han fik virkelig et *Brev*, hvori *Anna Agnethe* bad om *Betænkningstid* for at raadføre sig med *Gud* og sit *Hjerte*;

men hvis han vilde komme igen om 8 Dage, skulde han faa hendes Svar. Brevet sluttede saaledes: „Jeg haaber, denne Sag er med Gud og ham velbehagelig, og derfor undertegner jeg mig allerede

Hans Velerværdigheds med sand Estime forbindtligste
Tjenerinde
Anna Agnethe Plum.“

Da Smith Ugedagen derefter kom til Baarse, bad hun ham tale med hendes Forældre. — Ved Middagsbordet udbragte Daniel Plum de Forlovedes Skaal; og Kapellanen lykønskede med taarefyldte Øjne. — Ingemann giftede sig, da han var blevet Sognepræst paa Falster, med Birgitte Svane og blev ved hende Fader til Digteren Bernhard Severin Ingemann.

I 1784 blev den gamle Præst *Peder Smith* saa aflægs, at han ikke kunde passe sit Embede i Holbæk, og han fik da, ved sær Gunst af Statsminister Guldberg, Tilladelse til at bytte med Sønnen *Troels* i Mehrn, og saaledes kom denne i 40 Aars Alderen til Holbæk, hvor han levede og virkede til sin Død 1823. —

Troels Smith var som Præst paa Biskop Balles Parti i Kampen mod Rationalisterne. Han var en kraftig, livlig, virksom og voldsom Natur, der i Ivrighed ofte kunde forløbe sig baade overfor Børnene og Sognebeboerne. Men Anna Agnethe bevarede hele Livet saa stor Indflydelse over ham, at hun altid magtede at tale ham til Fornuft og bringe Forsoning til Veje. Hun var ham en udmærket Hustru. Sine fem ældste Døtre underviste hun helt uden Medhjælp i alle Skolefag; siden blev hun for svag, hun fødte i 22 Aar elleve Børn til Verden. Sin yngste Søn *Daniel* lærte hun dog at læse, og det af Pragtudgaven af Holbergs *Peder Paars*, med Billeder i, saa han kom til at elske denne Bog. Samme *Daniel* fortæller i sine Erindringer, hvorfra disse Meddelelser er hentet, at naar han som Student kom hjem fra København, maatte han foredrage for sin Mor

Öhlschlägers Sørgedigt over Wiedewelt, der, med Hentydning til hans Statue paa Frihedsstøtten: „*Troskab*“, ender saaledes:

Troskab græder!
I de hvide Marmorklæder,
Kold og bleg, den ranke hulde Mø,
Haand paa Brystet,
Aldrig, aldrig trøstet,
Stirrer hun hen paa den sorte Sø! —

Skønt mere end tredive Aar var forløbet, flød Moderens Taarer dog, hver Gang hun hørte Digtet.

Anna Agnethe er blevet Stammoder til mange dygtige Mænd som Alexander Foss, Rudolf Christiani, Direktør, fhv. Minister Cold, de fire Brødre Prytz og til de store Slægter Smith og Marstrand, alene den sidste talte ved Aarhundredskiftet 99 Børnebørnsbørn af hende.

DANIEL PETER SMITH

Daniel Smith, som havde lært at læse af sin Mor, Anna Agnethe, blev Student fra Roskilde Latinskole, og forlovede sig snart derefter med den ganske uformuende *Nicoline Sophie Friis Colding*. Det forbitrede Faderen i den Grad, at Daniel ikke vovede sig hjem til Holbæk, før han kunde møde som Kandidat, og da han dertil havde faaet Egregie, tilgav Faderen ham og omfavnede Kæresten.

Da Daniel var bleven Adjunkt ved Skolen i Roskilde, stod Bryllupet i Præstegaarden under stor Kommers. Efter Festmaaltidet blev de Nygifte danset ud af Ungdommens Lag. Med den gamle Præst som Fører dannede alle Mænd og Kvinder Kæde, og saa gik det med rivende Fart gennem Stuer og Udhuse, over Gaarden og Møddingen; dør blev en af Mændene og to gamle Tanter stikkende, men det forøgede kun Munterheden; og rent galt blev det, da Brudeparret vilde trække sig tilbage, da fulgte den muntre Skare med helt ind i Brudekamret, saa Brudgommen maatte drive den ud med Magt og rydde Sengen for forskellige Sager, før de Nygifte kunde komme til Ro. —

De to, som den Dag blev forenede, fulgtes trofast i mere end tresindstyve Aar, og deres Hjem blev gennem Tiderne Tilflugtssted for Slægtens opvoksende Ungdom.

I Roskilde boede de i 9 Aar, og i 1812 fik de Besøg af *Grundtvig*, der var jævnaldrende med Daniel Smith. Han kom for at oplæse sine „*Roskilde Rim*“ for Stiftets Geistlige i Domkirkens Landemodesal. Biskop Münter og Provsterne havde forhandlet deres Forretninger hele Dagen, Oplæsning-

gen skulde først finde Sted efter 9 om Aftenen. Digtet var ikke saa langt, som det senere i Trykken udgivne, men langt nok endda; og Daniel Smith, som overværede Oplæsningen, fortæller derom:

„Det varede flere Timer, Grundtvig næsten sang Versene frem med sin dybe monotone Stemme, og pustede i sin Betagethed stadigt Lysene ud, men lige saa stadigt tændte en af Provsterne dem igen. Biskoppen blev utaalmodig, rejste sig og gik omkring og bladede i Bibliotekets Bøger, medens mange af Provsterne sov. Det rørte ikke Grundtvig. Men da Provsterne begyndte at snorke fælt, hævede Grundtvig Stemmen og fremtordnede:¹⁾)

Nu velan: det vides maa,
Om i Kirkens Ridderkammer
End med Lysets Vaaben paa
Danske Kæmper modig staa,
Haabet selv til Kamp opflammer!
Er det saa? O da, ja da
Tone højt: Halleluja! —
Luk da op i Jesu Navn!
I hans Navn maa Alt begyndes,
Som os vorde skal til Gavn,
I hans Navn kan aldrig syndes
Her er Lyset, se god Kvæld!
Døde, Levende, hilsæll!
Sidder vel, I Sjællands Klærke
Elskelige, kæmpestærke!
Saa man vel for nylig Magen:
Morten Luther, Bugenhagen,
Thavsen, Sjællands Bisper alle ²⁾)
Fra Palladius til Balle,
Og paa Brystet Riddermærket!
Hvor er trindt om Lande Stolen,
Hvor en saadan Bisperad
Udaf Wittenbergerskolen
Gennem trende Sekler sad?

1) Her noget forkortet og sammendraget.

2) nemlig som Portrætter paa Væggene.

Hvor endnu en Skjald kan træde
 Frit i Præstemøde frem,
 Hvor han end kan frejdigt kvæde
 Om vor Frelser og vort Hjem!
 Ja! O Bisp med Arv saa skøn,
 Med de stolte seksten Ahner;
 Frændekuld af kække Svaner
 Fromme Balsar Münters Søn!
 Se dig til den Himmel blaa!
 Se dig til de Stjerner smaa!
 Gud i dem os forestilled
 Af vort Kald et farved Billed!
 Provster, Præster, Kirkens Sønner,
 O, forener eders Bønner!
 Skinner, straaler, lyser, lyner!
 Trodser Taager, Blus og Brand!
 Kriger! Kæmper! holder Stand
 Kvægede ved Herrens Syner!
 Frem I Præster! frem i Striden!
 Om I ej vil hyle siden! —
 Hver som har sin Frelse kær,
 Gjorde sig med Aandens Sværd:
 Verden da skal snarlig mærke
 Hvem der staar i Vaabenbrag!
 Hvem der er den sande stærke
 Han som boer i høje Hald
Christus, eller — *Belial*.
 Hylende skal Mørkets Hær
 Flygte for det skarpe Sværd,
Gidsle i afmægtig Trods!
 Naar vi sjunge: *Gud med os!*

Bispen tabte Bogen og Provsterne vaagnede alle. — Og da Grundtvig sluttede, fik de en forunderlig Hast med at komme forbi hverandre paa Vejen gennem Kirken, hvor Billederne paa Væggene syntes at bevæge sig i Maanelyset, som vakte af Troldmanden Grundtvig.“

Da han og Smith var bleven allerbagest; hviskede denne til Grundtvig: De har gjort de gode Prælater bange, de tænker, den der kommer allersidst, skal i den sorte Gryde. Og Grundtvig lo! —

Men næste Dag kom Smith og hans Gæst i en voldsom Disput, og da Smith ikke, trods al Grundtvigs Iver, vilde indrømme, at hvert Ord i den ganske hellige Skrift var indblæst af Gud, „dikteret af den hellige Aand“, forlod Grundtvig ham i hæftig Graad, og forudsagde, at der vilde komme en Tid, hvor Smith dybt vilde komme til at begræde sin Vantro. Men, føjer Smith til, „den Tid kom ikke for mig, men derimod den, da Grundtvig ganske forlod Inspirationsidéen.“

Allerede som Adjunkt i Roskilde, havde Daniel Smith øvet Præstegerning ved St. Hans Hospital, Pesthusets Af-løser; men i 1815 fik han Præsteembede i Saksøbing, og 1819 blev han Sognepræst for Horslunde Menighed, hvortil Grev Christian Ditlev Reventlow, den tidligere Statsminister og Landboreformernes Fader, der med Iver tog sig af Skolevæsenet paa sit Gods, havde kaldet ham for at nyde godt af Smiths pædagogiske Indsigt, og han blev da ogsaa Direktør for det Vesterborgske Skolelærerseminarium. Greven meddelte straks Daniel Smith, at der ved hans Side hver Middag vilde staa en Plads beredt til Smith paa Pederstrup, og at han, Greven, helst ønskede at se og tale med ham paa den Tid. Den 11. Marts 1827, da Greven fyldte 79 Aar, kunde Smith samle de ældste Drengene fra Grevskabets tretten Skoler til sammen med Lærerne at synge en af Smith til Festen forfattet Sang, og Børn og Lærere blev gæstfrit beværtede. Men det gik derefter stærkt ned ad Bakke med Grevens Helbred, og i Juli Maaned maatte han gaa til Sengs for ikke mere at rejse sig, han døde den 5. Oktober. Fem Hundrede Bønder bar ham til Horslunde Kirke, hvor Daniel Smith talte. —

Under Grevens Sygdom modtog han Besøg af Prins Christian, den senere Konge *Christian den Ottende*, og *Frederik den Sjettes* Datter Prinsesse *Karoline*. Ved deres Afsked var Smith og en anden Præst til Stede i Sovekamret.

Den gamle Statsmand rejste sig i Sengen, greb Prinsens Haand og bad ham, naar han besteg sine Fædres Trone,

at elske og beskærme Bondestanden. Bonden er, sagde han, Landets Ernærer og Forsvarer; kun maa der sørges for Bøndernes Oplysning og Guds frygt ved gode Skoler og Præster; ellers vil Velstand kun lidet gavne.

Prinsessen bad han bringe sin Fader et sidste Farvel og en Tak for al den Tillid og Naade, Kongen havde bevist ham i de mange Aar, han havde tjent Kongen og Landet.

Derpaa udstrakte han sine Arme velsignende over dem begge; men da Prinsen udtalte, at Gud nok endnu vilde forlænge hans Liv, svarede den Gamle: „Nej, Deres kongelige Højhed, nu vil Gud lade mig fare i Fred, thi jeg har som Simeon set min Frelser.“ —

1834 blev Daniel Smith Sognepræst i Stege og Provst for Møenbo og Baarse Herreder.

NICOLAI JACOB MARSTRAND

Til Hr. Nicolai Jacob Marstrand.

Conditioneret hos S. T. Captain Staaflet,
i Gierringe ved Roskilde.
Betalt til Christiania.

Bæste kjæreste Søn.

Deres kjærkomne Brev af 30. Sep. d. A. har jeg med sand Fornøjelse modtaget, allerhelst det indehølt en lykkelig Fremkomst af de velundte Ting, som længe har været bestæmte til kjære Søns fornødent Brug og Bæste; benøt det, kjærest Søn fra en usvigelig Moder, der ikke formaar at gjøre det bødre, og brug det til Hæld, Lyke og Fornøjelse, samt videre Forfremmelse til Gavn for dig selv og Glæde for mig, der oprigtig ønsker dit Velgaaende ... Gode Søn forlanger i sidste Brev til mig min og dine Syskendes Fødselsdag, vil da her efterkomme det, saavit jeg ærindrer, 1730, den 11. Marti er din Moder fød til Verden her i Tronhjem, hvor jeg er opdragen og confirmeret. Min salig Fader, Hr. Obristel L. P. Schnitler, døde her Anno 1751, min salig Moder døde nogle Aar før, og føte 16 Børn til Verden. Mit Bryllup med din salig Fader holdtes her i Trondhjem Anno 1756, den 12 Februari, og 1757 den 24 Februari er min første Søn, Peder Marstrand, fød; min første Datter, Sophie

C. M., er fød 1758 den 5. Augusti; min anden Søn, Niels Marstrand, og anden Datter, Magdalena Dorthea M., som begge døde $\frac{1}{4}$ Del Aar gamle, huuser jeg ikke, hvad Aar og Dato; min 3die Datter, Anna Dorthea M., er fød 1766, den 3die December, og min 3die og sidste Søn *Nicolai Jacob M.*, er fød 1770 den 3die August, som Du vel før ved, og at din salig Fader døde 1785. —

Det skal være mig kiært, om bæste Søn kan finde sig i dette saa kortelig og slæte Skrift. En overordentlig Dyr-tiid er her i Byen. Brændevad koster, 1 Favn Birk 9 Ort og Gran 7 Ort, Smør 9 S. pr. Mk., Malt 5 Rd, Rug 6 Rd pr Tønde m. v. Saa Gud ved, hvorledes jeg kommer ud, som ingen Indkomme har. Min ældste Søn lovede vel, strags han kom op fra Kiøbenhavn, at ville gjøre sig Umage for mig i Postcasen i Kiøbenhavn; men har ikun bestaaet i tomme Ord. Jeg har selv søgt om at faa en liden Andeel i Angels Legader, men hidtil intet opnaet.

De her beliggende ostindiske og hollandske Orlogsskibe, 5 ialt, hvis Antal af Mandskab her skal overvintre, forarsager meget denne dyre Tiid

Rummet minder at slutte og ønske dig og dit gunstige Herskab en anstunden glædelig Julefæst med et lyksaligt og velsignet nye Aar og mange paafølgende. Kiære Søn, skriv mig snart til igjen; din Søster og jeg hilser kiærlig, ønsker Dig at leve vel, fra deres oprigtige Moder

M. E. S., salig Marstrand.

Tronhjem, den 12. December 1795, i kiændelig Hast. —

Den, som har skrevet dette Brev, er en af mine 4 Oldemødre, *Magdalene Elisabeth Marstrand*, født Schnitler. Hun var Enke efter Bergskriver ved Røraas og Kvikne Kobberværker, *Even Nicolai Marstrand*. Hendes ældste Søn, Byfoged eller Sorenskriver Peter Marstrand, ægtede to Frøknere Tordenskjold. Den første døde efter et Par Aars Ægteskab, men den anden overlevede Manden, der døde 1809, i mange Aar og giftede sig senere med en Auditor Stadfeldt.

Deres Far, Christoffer Wessel, en Brodersøn af Admiralen Peter Tordenskjold, var bleven adlet af Frederik den Femte med det frygtindgydende Navn. Peter Marstrands eneste Datter levede i min Ungdom i København.

Den yngste Søn af Brevskriverinden, *Nicolai Jacob Marstrand*, kom omkring 1790 som Student til Danmark, hvor han blev Huslærer hos Vejofficer Major Stockfleth, der benyttede ham som Vejassistent, indtil han i 1804 fik Ansættelse ved de kongelige Værksteder paa Frederiksværk under Oberst *E. P. Tscherning*.

Marstrand havde et mekanisk Snille, som han ved Studier udviklede, og han blev Regeringens Konsulent under dens Bestræbelser for at fremme Haandværk og Industri. I 1807 blev han sendt til England for at sætte sig ind i Tekstilindustrien, men maatte over Hals og Hoved flygte, da Bombardementet paa København forstyrrede Freden. Han havde mange Jern i Ilden, lavede Møbler og Harper, konstruerede en Spindemaskine, en Oliepresse, en Kopiermaskine og en Æltemaskine, der skaffede ham Privilegium til at drive Bageri i en Gaard i Silkegade, som han med gode Venners Bistand fik købt. Han var dog ikke anlagt for at passe en Bagerforretning, han vilde hellere spille Bratsch i Kvartet med Maleren Eckersberg, eller optræde som Sanger, ja han søgte endog Kantorembedet ved Roskilde Domkirke. Saa det gik kun daarligt med Bageriet, og han maatte leje det ud. —

Medens Marstrand endnu var Vejassistent, havde Daniel Smith indført ham i Præstegaarden i Holbæk, hvor han forlovede sig med Datteren Petra Otilia. I 1804 var de bleven Ægtefolk, og i 1806 flyttede de til København. Petra Smith var smuk, en ejendommelig djærv, men noget melankolsk Natur. De fik ialt 8 Børn, men kun een Pige.

Og da denne deres Yndling en Dag legede i Køkkenet, faldt hun i et Kar med kogende Lud, og blev saa skrækkelig forbrændt, at hun døde under store Smerter.

Faderen tømrede en lille Kiste, sønderbrød den lille Har-

pe, han havde lavet til Barnet, og gav hende Stumperne med i Graven. Men Moderen var utrøstelig. Hun sov ikke, spiste ikke, talte ikke, og da Lægen intet kunde udrette, foreslog Daniel Smith, at hendes Mand skulde føre hende hjem til Faderen, *Troels Smith*, i Haab om, at den frygtblandede Respekt, som alle Børnene nærede for ham, kunde vække hendes Energi til Live. Daniel Smith rejste forud for at forberede Faderen. Den gamle Provst tav, men hans Læber dirrede og Taarerne stod ham i Øinene.

Om det mærkelige Møde mellem den strænge, hæftige Præst og hans 32aarige Datter fortæller Daniel Smith:

„Vi hjalp hende af Vognen, og da hun traadte ind ad Stuedøren, kom Far ud af sit Studerkammer gennem den Dør, hun, saavel som vi andre, med Skræk havde set aabne sig.

Hvad! saa truede han hende imøde, hvad maa jeg høre om dig, Petra? Er det saaledes, du vandrer for din Gud, saaledes du opfylder dine Pligter mod Mand og Børn? —

Hun segnede om — krøb paa Knæene hen til ham, greb hans Haand, kyssede den og bad ham med Taarer om Forladelse. Og hun, hvis Mund, for os alle havde været lukket, hulkede nu som et lille Barn og lovede at forbedre sig.

Alvorlig løftede Far hende op og førte hende hen til Marstrand, der stod som sønderknust ved denne Scene. — Ham og ikke mig skal du bede om Forladelse. Jeg vil bede til Gud for dig. Og naar din Mand tilgiver dig, vil jeg lægge min Haand paa eders Hoveder og anden Gang vie eder tilsammen! —

Da tog hun sin Mand om Halsen, bad ham grædende om at tilgive hende den Marter, hun havde gjort ham. — Og Far traadte da til og lagde sin Haand paa deres Hoveder. Vi græd alle — men det var af Glæde“.

Efter nogle Dages Ophold i Barndomshjemmet længtes hun hjem til Manden og Sønnen Otto. Og aldrig siden fik

Tungsinde saadan Magt over hende mere. Men de fire Sønner Vilhelm, Osvald, Troels og Theodor, hun fødte efter den Tid, fik deres Del af det tunge Sind, og Vilhelm, som hun bar under sit Hjerte i de Dage, fik en Broderpart.

I sine sidste Leveaar maatte Marstrand kæmpe en haard Kamp mod Armoden. Han døde 1829 og efterlod sig intet andet end den stærkt forgældede Gaard i Silkegade og 5 Sønner, den ældste 20 den yngste 12 Aar.

Frederik den Sjette tilstod Enken en mindre Pension, men raadede hende samtidig til at fragaa Arv og Gæld. Men hun svarede frejdigt og usnobbet: „Nej, Deres Majestæt! Jeg vil dø i min Redel!“

Efter Marstrands Død flyttede Enken op paa Kvisten. Mandens gamle Søster flyttede med, og de to yngste Dreng Troels og Theodor sov i et Rum, hvor Istappene om Vinteren hang ned fra Tagstenene; men de var ikke forkælede. Moderen pyldrede ikke for dem; fejlede de noget, fik de grøn Sæbe bag Ørene eller The, kocht paa Lægens Recept. Det var af Nødvendighed, ikke af Smaalighed, at hun sparede paa Udgifter til Apoteker, for hun var af Naturen rundhaandet. En fattig Dreng, som hun fandt paa Trappen, tog hun op i sit Hjem og opdrog ham sammen med sine Sønner, og da Skomageren i Kælderen ikke kunde betale Huslejen, tog hun et af hans Børn, en lille Pige, „i Pant“ og sørgede for hendes Opdragelse. „Hun sparede paa Bunden i Stedet for paa Randen,“ siger Sønnen Troels. Og med Lethed skilte hun sig fra Resterne af Velstanden og solgte Sølvskeer og Gafler for at hjælpe den ældste Søn *Otto*, som var Snedkersvend, til Amerika for dér at bane sig Vej. Han flyttede senere til St. Thomas, hvor han skabte sig en stor og indbringende Forretning og blev dansk Konsul.

Vilhelm havde allerede dyrket Malerkunsten i flere Aar, og *Osvald* var blevet Sekondløjtnant i Marinen, inden Faderens Død. De sørgede for sig selv.

Efter Konfirmationen kom *Troels* som Skrivedreng paa Onklen, Borgmester *Foss'* Kontor i Skelskør; men efter nogle

Aars Kontorarbejde gik han i Bagerlære. Som Svend foretog han paa Burschmanér en Rejse til Fods gennem Nordtyskland for at søge Arbejde og Uddannelse. I Berlin arbejdede han i længere Tid; og 1839 overtog han Bageriet i den gamle Gaard i Silkegade, som det var lykkedes Moderen at bevare i Slægtens Eje. —

Bryllupshilsen fra V. Marstrand i Rom.

MINE FORÆLDRE

Den yngste Søn *Theodor*, der var født 1817, kom i Huset hos Morbroderen, Daniel Smith, til Konfirmationsforberedelse. Efter Konfirmationen blev han sat i Smedelære i København, og ved Søofficerens, hans Broders, Hjælp tog han 1840 polyteknisk Eksamen og fik Ansættelse paa Frederiksværk, hvor hans Fader tidligere havde arbejdet.

Efter en Udenlandsrejse til Berlin, Solingen og Paris, hvor han arbejdede nogle Aar, gik han i Kompagni med den dygtige kirurgiske Instrumentmager, Camillus Nyrop, paa Købmagergade, og 1847 giftede han sig med Jomfru *Mathilde Henriette Jansen Tjaden*, Datter af Hollænderen *Tobias Jansen Tjaden*, der, udvandret under Revolutionen, efter en Del Omflakken var havnet i Stege som Malermester, hvor han forelskede sig i Provst *Gerlöv Christian Kroghs* unge, smukke Plejedatter, *Anna Johanne Bruhn*.

De blev gift og fik en Mængde smukke Børn, men det kneb svært med Udkommet. Saa længe Provst Krogh levede, nød de og deres Børn godt af det barnløse Ægtepars Hjælp-somhed. Lille *Mathilde* var Provstens særlige Yndling.

Og da han døde tog hans Enke, *Inger Marie*, født Holst, *Mathilde* og hendes ældre Søster Marie i Huset, hvor de havde deres Hjem, indtil de blev gifte.

Da Daniel Smith kom til Stege, var *Mathilde* 12 Aar. Hun kom da til at nyde Undervisning sammen med hans Datter *Petra*, og de blev Venner for Livet. I Ferierne kom

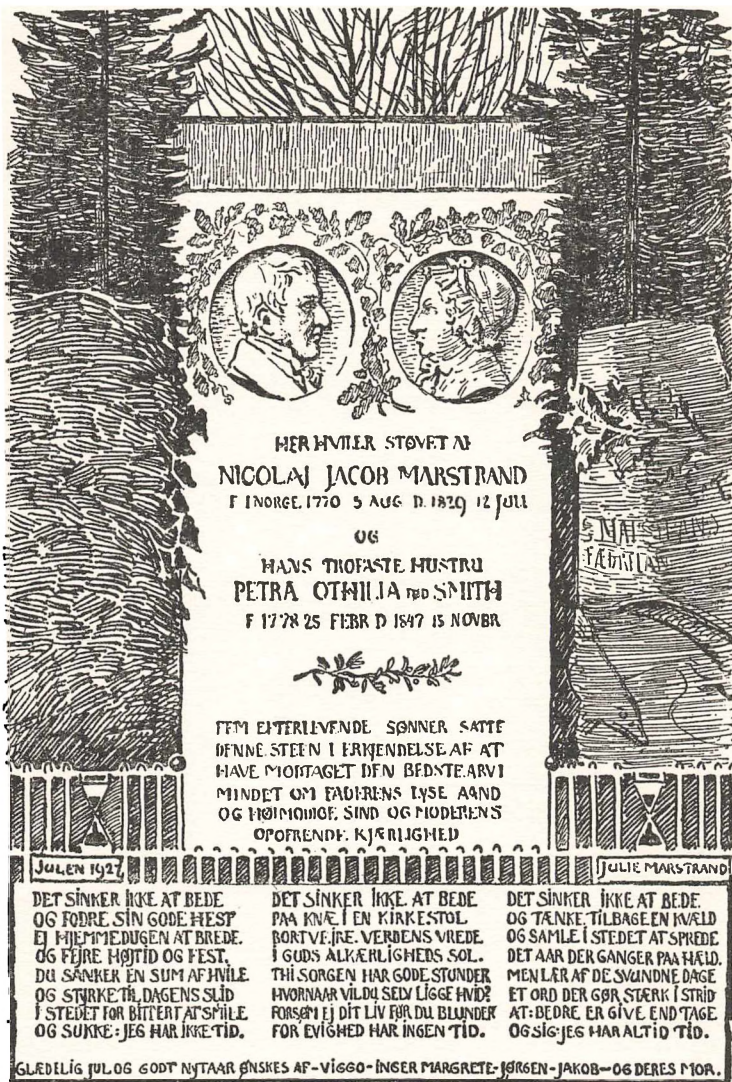
Provstens studerende Sønner hjem, de førte Kammerater med og blandt dem Fætrene Marstrand, og saaledes lærte Theodor Mathilde at kende, og i 1847 blev de viede af Provst Smith, som havde konfirmeret dem begge.

Natten mellem den 13de og 14de November hjemførte Theodor Marstrand sin Brud. Turen gik med Ekstrapost i Mulm og Mørke gennem Sydsjælland til København. I Vognen sad foruden Brudeparret, Brudgommens to Brødre Osvald og Troels. — Vilhelm var i Rom, og Otto i Vestindien.

I det gamle Hjem i Silkegade ventede deres Mor, nær de halvfjerds, i stor Spænding sine Sønner og den unge Kone. Medens de var paa Møen, var hun blevet saa syg, at hun følte, at det gik mod Døden. Med Ophydelse af sine sidste Kræfter holdt hun sig den fra Livet, hun vilde se sine Børn og tage Afsked med dem. — Før Vesterport blev aabnet Kl. 6 om Morgenen kunde hun ikke vente dem; men da den Tid nærmede sig, forlangte hun at komme op, og siddende i sin Stol bød hun dem velkommen, velsignede de Nygifte, tog Afsked med sine Kære og forlangte saa at komme i Seng, for at dø — mæt af Dage. —

Omflytningen fra den lille idylliske By og det naturkønne Møen, hvor Mathilde havde været velset i Byens bedste Huse, til en 2. Sal paa Købmagergade i den overbefolkede Hovedstad, hvor hun forblev en Fremmed alle sine Dage, var ikke let for den romantiske og naturelskende unge Kone.

København var endnu paa den Tid en ganske middelalderlig By omgivet af Grave og Volde med Porte, der holdtes lukkede om Natten. Luften var forpestet. Mange forlod deres Hjem, naar Natmændene nogle Gange om Aaret kom for at tømme de dybe Gruber under „Retiraderne“. Indholdet blev øst op i aabne Vogne, Stanken var kvælende. I de dybe Rendestene flød alskens Uhumskheder fra Huse, Garverier og fra Brændevinsbrænderierne med deres Koldhold. I stærke Regnskyl flød Rendestenene over, og det

plumrede Vand strømmede fra de højere Bydele mod Toldboden, fyldende Kældrene og medførende alle Rendestensbrædder til Fornøjelse for Gadedrengene, men til stor Harm for Grundejerne. Vand til Husbrug blev ledet gennem ældgamle Trærender fra Omegnens Søer til Byens Brønde, medførende alleslags Kryb. Vandet maatte bæres op i Husene, der blev sparet paa det, og Renligheden — den private som den offentlige — blev derefter. Byen var en Pesthule. I 1853 døde henved 5000 Mennesker af Kolera i et Par Sommermaaneder.

Bryllupsaaret 1847 var et Kriseaar med Dyrtid, og 1848 begyndte med saa stærk Frost, at Meddelelsen om Kristian den Ottendes Død, paa Grund af Isforholdene, først naaede Bornholm flere Maaneder efter Kongens Død. — Saa kom Oprøret i Hertugdømmerne og Krigen. I Krigens andet Aar brændte Troels Marstrands Bageri i Silkegade, og en Uge senere omkom *Osvald Marstrand*, da Linjeskibet *Kristian den Ottende* sprang i Luften i Eckernførde Fjord antændt af Oprørernes gloende Kugler. I Begyndelsen af Krigens tredie Aar døde Mathilde Marstrands gamle Fader i Stege; han efterlod sin Enke uden nogensomhelst Støtte; Theodor og Mathilde tog hende til sig, men de havde det kun smaat selv. Kompagniskabet med Nyrop blev ophævet, Forretningen kunde ikke ernære to Familier, og Theodor Marstrand begyndte en Værktøjsfabrikation i en Baggaard i Store Kongensgade. Derhen flyttede saa Familien i 1851. To Børn flyttede med, en Pige, *Inger Marie*, opkaldt efter Fru Krogh, og en Dreng, opkaldt efter Bedstefaderen. *Jacob Nicolai* blev født den 10. August 1848 og var saa grim, at hans Moder nægtede at vise ham frem, og han vrælede saa umaerligt, at hun følte sig dybt skuffet i sine romantiske Forventninger.

II. JACOB NICOLAI MARSTRAND

BARNDOM

Fra Købmagergade, hvor jeg blev født, har jeg kun dunkle Minder. Vi boede overfor Postgaarden; fra Hjørnevinduet kunde jeg se „Delligencerne“ køre ud og ind ad Porten. Al Trafik til Nord- og Sydsjælland blev besørget med Hestekøretøjer. Jernbanen gik kun til Roskilde. Postvognene gav mig en Anelse om en større Verden, men en Forestilling om mine Omgivelser fik jeg først, efter at vi var flyttede til Store Kongensgade.

Det Hus, min Fader havde lejet, ligger endnu næsten uændret i Baggaarden til Ejendommen Nummer 67. Det er et toetages Sidehus, og Gaarden er ret stor. I Stuen var Værkstederne indrettet, paa første Sal var Beboelsesrummene. Dagligstuen, hvor der legedes, arbejdedes og spistes, laa lige over Smedien. Hamrene slog hele Dagen Takten til al vor Gerning. I Gaarden, som paa alle Sider var omringet af Huse og Bagmure, gik Hesten sin Runde fra Morgen til Aften, der var ikke anden Drivkraft til Slibestenen og Drejebænkene. Men ved Siden af Hestegangen havde Mor, med sin levende Sans for Hygge og store Kærlighed til Blomster, anlagt en lille Have med et Lysthus. Der plantede og puslede hun, naar hun kunde afse Tid dertil, og der blomstrede for mit undrende Øje Vaaren, Sommeren og Høsten.

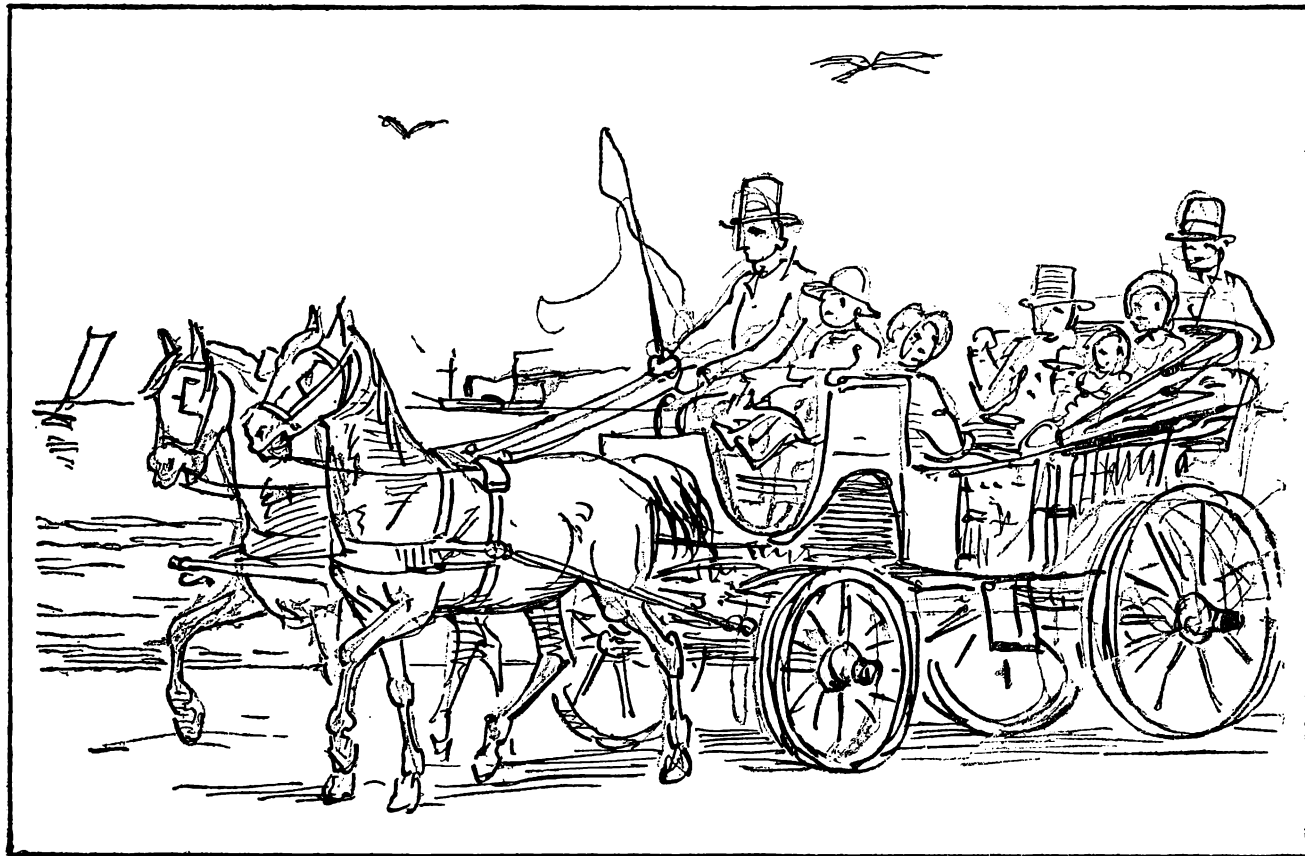
Far arbejdede flittigt, det kneb ofte at skaffe det nødvendige, men „Onkel Troels“ var ham en god Bror, og det gik

stadigt fremad. Mor var nøjsom og uhyre flittig. Begge mine Forældre var Hjemmemennesker, de havde kun Omgang med den nærmeste Slægt. Om Somren var den lille Have deres Tilflugt i Fritiden, om Vinteren samledes alle om det runde Bord i Dagligstuen. Petroleum var endnu ukendt, og Olien var dyr. Et Tællelys paa Midten af Bordet maatte tjene til Oplysning. Det skulde stadigt „snydes“ helst med en Lysesaks, men Fingrene var ogsaa tjenlige.

I sine Ungpige dage havde Moder læst meget, Byron og Schiller foruden danske Digttere, og hun havde større Kendskab til Stjernehimlen end de fleste; nu havde hun kun liden Adgang til Bøger og ingen Tid til at læse; der kom et Barn hvert andet Aar Johanne, Troels og Hans, og Moder syede alt vort Tøj, Symaskinen var ikke kommen i Brug, saa alt maatte syes i Haanden.

Mor lærte mig at læse; jeg læste om Søren Top, der stod tidlig op og læste i sin Bog, og om Haren, der, forfulgt af Hundene, søger Hjælp hos Dyrene paa Marken. „Aa, bær mig blot et Stykke hen, saa kan ej Hundene mit Spor genfinde, og jeg er frelst for denne Sinde“. — Men de havde alle en Undskyldning. Koen svarede filosofisk. „En Gang skal vi jo alle dø! der har vi Hundene, Adieu“ — Saa græd jeg, og har ofte tænkt paa Koen, naar jeg hørte det fortvivlede „Hvad kan det nytte“. —

Billeder var dog min bedste Underholdning. Nu bliver Børn saa overmættede med Billeder, at de mister Respekten, men den Gang var et Billede en Herlighed. Endnu bedre end Billedbøger var dog „Onkel Vilhelms“ Atelier. Der saa jeg Billederne blive til, og han, som var en stor Børneven, tegnede ofte Billeder til mig. Jeg har en Tegning fra den Tid. Paa Bukken af en Wienervogn sidder jeg med de korte Ben strittende lige ud. Inde i Vognen sidder hele Familien, og en flyvende Stork ude over Sundet bebuder en nær forestaaende Forøgelse. Det var fri Fantasi; vi havde ingen Wienervogn end mindre Kusk og Tje-

ner, men det gjorde ingen Ting, der var Heste for Vognen, og det var mig nok.

En Gang om Aaret hentede „Onkel Troels“ os til en Skovtur, det var den store Begivenhed for mig, ellers gik Udflugterne sjældent længere end til Langelinje, hvor jeg mødte de smaa Prinsesser, de senere Kejsrerinder, Dagmar og Alexandra — og til Kongens Have, hvor Prins Ferdinand havde et „Jagtrevier“. Til Onklernes Sommerboliger paa Frederiksberg, Valby eller Belvedere ved Enghavevej kunde Turen gaa en Søndag, og jeg mindes at have været i Tivoli med en Onkel fra Landet. En mægtig udstoppet Krokodille med Halmen ud af Ryggen, og Lokomotivet, som man kunde iagttage fra en dertil indrettet Forhøjning, var for mig de største Mærkværdigheder. Fyrværkeriet skræmmede mig.

Det var medens vi boede i Store Kongensgade, at Kole-raen rasede. Vi hørte de syges Skrig fra Baghusene i Borgergade, og vor Gaard var opfyldt af Ligkister, som Snedkerens Døtre malede sorte. Min Far og Mor blev roligt ved deres Arbejde og lod sig ikke forstyrre.

Da jeg i 1855 kom i Efterslægtens Skole paa Østergade, aabnedes ny Verdener for mig. Kun enkelte Indtryk fra selve Skolen har fæstet sig hos mig, hvoraf det kraftigste stammer fra en Ørefigen, som selve Skolebestyrer Brix gav mig, fordi jeg havde ændret et mdl. til et mg. i min Karakterbog. Men paa Vejen til og fra Skole var der mer at lære. Jeg gjorde Bekendtskab med „Abraham, Isac og Jacob“, de tre gamle Kanoner, som vendte deres Munding truende mod de Forbipasserende. Kuglerne laa opstablede omkring dem foran Hovedvagten, hvor Vagtparaden spillede og hvortil fulde Mænd og Kvinder blev bragt paa Stiger af Vægterne.

Jeg saa Slaverne fra Kastellet i deres afstikkende Dragter paa Vej fra og til Arbejde med deres store tunge Trækarrer. Jeg saa Kælderfolkene arbejde med at tømme de oversvømmede Kældere efter Regnskyl, og jeg mødte

Trommeslageren, der kaldte til Slukningsarbejde, naar der var Ildløs. —

I 1856 brændte Bageriet i Silkegade igen, og Onkel Troels solgte den gamle Slægtsgaard og flyttede ud paa Vodrofsmølle. Samme Aar skulde vi ogsaa flytte. Faders Forretning trængte til Udvidelse, han havde købt en Ejendom paa Amerikavej, *dér* byggede han den Fabrik, som staar endnu. Jeg var nysgerrig efter at se det ny Hjem og vandrede en Dag, uden at sige det til nogen, den lange Vej ud ad Vesterport, forbi Bjørnsdal, Blaa Stud, Gule Hest, helt ud til Sorte Hest, *dér* laa mit ny Hjem med Have og aaben Udsigt over Vesterfælled til Kalvebodstrand og Frederiksholm.

A M E R I K A V E J

Ligeoverfor „Sorte Hest“ laa Landstedet „Amerika“, der havde givet Navn til den Vej, som førte fra Vesterbro til Fars Ejendom. Vejrmøllen, som laa bag Fabrikken, havde Tilkørsel fra Vesterfælledvej. —

Da Demarkationslinjen i 1852 blev flyttet fra Pilealleen og Jagtvejen ind til Søerne, begyndte Bebyggelsen af Broerne at tage Fart. Men endnu, da vi flyttede derud i 1856, laa de høje Huse spredt, og syd for Vesterbrogade var der kun Gartnerhaver og aabne Marker helt ud til Banelinjen, hvor Togene samme Aar blev gennemført til Korsør. Anlægget af de første Sidegader begyndte i 1858. Syd for Banelinjen var Vestre Gasværk under Opførelse, men ellers var der ubebyggede Kær og Engstrækninger langs Kalvebodstrand helt ud til Frederiksholm. Her var Plads for et herligt Indianerliv med Jagt og Fiskeri, de mange Vandhuller var myldrende fulde af alle Slags Kryb. Der var Have med Frugttræer og Urtebede ved vort Hus, en Herlighed for en Dreng fra en Baggaard i Store Kongensgade. — Far gjorde Fest for de Arbejdere, der flyttede med, og Forholdet var, saa længe han levede, godt og uden Forstyrrelser. Der var baade Smede, Drejere og Snedkere paa Fabriken, og jeg færdedes husvant mellem dem og prøvede mine Kræfter med Værktøjet. I al Slags Haandgærning havde jeg en god Kammerat og Læremester i Møllerens Søn, *Karl Lassen*, han blev senere Sløjdlærer, og var allerede som Dreng ualmindelig nævenyttig. Tidlig var han blevet vænnet til at hjælpe med paa Møllen og i alt forefaldende Ar-

bejde; Mølleren havde Køer og drev noget Landbrug. Vi var altid sammen, jeg hjalp til paa Møllen og i Marken. Vi holdt Kaniner, anlagde Have, spillede Dukkekomedie, med selvlavede Dukker, og streifede Egnen rundt paa vore Fædres Heste.

Hvertandet Aar voksede Familien i mit Hjem med matematisk Nøjagtighed. *Osvald*, *Sophus* og *Tobias* kom til Verden, medens vi boede paa Amerikavej, og Mors Arbejde voksede proportionalt. *Osvald* døde dog, før *Tobias* blev født, saa vi blev aldrig mere end syv Søskende.

Der var meget Haandarbejde for Mor, der syede alt vort Tøj, til vi blev store Børn. Men trods Barnepleje og Husvæsen fik Mor altid Tid til at passe sine Blomster og sin Have, til at læse lidt og skrive Breve til gamle Venner og Søskende, og hun skrev udmærkede Breve. Selskabelighed dyrkede Mor ikke, og hun bøjede sig ikke for Modens Luner, gik saaledes aldrig med Krinoline, hvad ellers kun Grundtvigianerne dristede sig til at undlade. Minderne fra Ungdommen og de Mennesker, hun den Gang havde lært at holde af, bevarede hele Livet en særlig Magt over hendes Følelsesliv og Fantasi. Hendes gamle Moder var stadig i vort Hjem; men hendes Søskende var spredt over Landet, og Brødrene var Sømænd. Den ældste, *Gerløv*, kom hjem fra Amerika, medens vi boede paa Amerikavej, med Lommen fuld af Guldstykker; han bosatte sig i Jylland. Den anden, *Jacob*, levede i mangfoldige Aar til sin Død som Færgemand paa Ny Zeeland. Af Moders fem smukke Søstre var den ældste, *Marie*, gift med *Pastor Haar*, den Gang i Aalborg, og den yngste, *Louise*, med Købmand *Hjort* samme Sted. *Johannes* Mand, *Valdemar Wahl*, var Ejer af Kjældgaard i Salling, *Poulines* Mand, *Sønderup*, var Læge i Uggerløse paa Sjælland, og *Sophie* endelig blev i de Aar gift med Forpagter *Eggertsen* paa Ussinggaard ved Horsens, men han døde allerede efter faa Aars Ægteskab af Tyfus.

Tre Svigerinder havde Mor, men *Troels Marstrand* mistede allerede sin Hustru, *Karoline*, i 1859, og *Ottos* Hustru,

Annie, kom kun med Aars Mellemrum til Danmark fra St. Thomas. Hun var en elskværdig, men sart Dame, meget forskellig fra Mor i Vaner og Smag. Første Gang, hun besøgte os, havde hun en smuk Negerinde til sin Opvartning, liggende bag sin Herskerindes Stol afventede Negerinden taalmodig hendes Ordre. Negerinden blev malet af Vilhelm Marstrand sammen med mine to elskværdige Kusiner.

Malerens Hustru, *Margrethe Weidemann*, var en sjælden harmonisk Natur og meget smuk, hun var Genstand for min Mors varmeste Beundring og Hengivenhed. Ved „*Tante Grethes*“ Indflydelse fik Mor Lyst til at høre Grundtvigianeren Pastor *Fenger* paa Kristianshavn. Far var ikke Kirkegænger, og Mor tog saa mig med den lange Tur fra Sorte Hest til Frelserens Kirke paa Kristianshavn. Der var ingen Sporveje, saa vi maatte gaa den lange Vej baade frem og tilbage. Jeg beundrede den smukke Kirke og det prægtige Orgel, men af Prædikenen fik jeg ikke meget Udbytte. Kun et enkelt Billede har hæftet sig i min Erindring. Pastor *Fenger* sammenlignede Kristi Kors paa Golgata med et korshæftet Sværd plantet i Jorden til Kamp.

Paa Hjemvejen købte vi Wienerbrød til Søndagsfrokosten i „*Kongens Bageri*“, der laa i Buegangen ved Kristiansborg Slot, — lidet anede jeg den Gang, at jeg skulde komme til at arbejde *dér* i tre af mine bedste Ungdomsaar.

Mor forstod at faa lidt til at række langt og at give sin Anretning et festligt Præg; hun var dygtig til Madlavning; og om end vor Spiseseddel var uden Afveksling, saa var Maden sund og nærende, og vi blev raske og stærke Mennesker. Den Nøjsomhed, som vi blev opdragne i, har præget vor Livsførelse gennem Aarene. Vi har aldrig haft Juletræ, mens jeg var hjemme; men jeg har ikke savnet det, for Mor forstod at pynte sit Julebord med Blomster og Lys, saa det straaledede for vore Øjne. —

Den Gæld, Far havde stiftet for at købe Ejendom og bygge Fabrik, tyngede haardt under den voldsomme Verdenskrise, som i 1857 fulgte paa Krimkrigens „Gullaschtid“.

Men han var flittig og nøjsom og arbejdede sig stadigt, om end langsomt, frem. Sparsommelighed var en Nødvendighed. Der var en sjælden Samfølelse mellem Far og hans Brødre, og „Onkel Troels“ var Fars bedste Ven og Støtte.

Troels Marstrand var en meget smuk Mand, en kærlig og varmblodig Natur, altid rede med Hjælp, hvor det tiltrængtes. Han havde ikke den rigtige Forretningsmands Sans for Penge; men han havde et sundt Blik for praktisk Virksomhed, og han drev sin Mølle med god Fortjeneste. Vodrofmølle var i 1856 en smuk Ejendom i landlige Omgivelser. Møllevejen endte ved Vodrofgaard med den herlige Park, hvorigennem „Rosenaen“ slyngede sig under talrige Broer paa sin Vej mod Kalvebodstrand. Ingen Huse dækkede Udsigten over Søerne, Glaciere og Byvoldene mod Københavns røde Tage og smukke Taarne. — Jernbanestationen blev først flyttet over paa den nordlige Side af Vesterbrogade i 1863. — Der hvor nu Farimagsgade er, var den Gang en skyggefuld Allé uden fast Bebyggelse; Demarkationsservituten krævede, at alle Bygninger med kort Varsel skulde kunne sløjfes paa Kommandantens Befaling, saa snart en fjendtlig Magt truede. — Bombardementet 1807 var endnu i de levendes Minde. —

Det slesvigske Spørgsmaal optog Sindene. Sejren ved Isted blev prist i Sang og Tale: „Leddet var bragt i Lave“. Men Forfatningsforholdet mellem Riget og de enkelte Landsdele, mellem Kongeriget og Hertugdømmerne var ikke løst, og paa Løsningen af den Opgave forloftede de skiftende Regeringer sig. Venstre, de saakaldte „Bondevener“, støttede sig snart til Helstatsmændene, snart til Ejerdanskerne i deres Kamp for at værne Junigrundloven. For en Deling af Sønderjylland, hvad blandt andre Grundtvig var Talsmand for, var der ingen Stemning hverken hos Konge eller Folk.

En Lejlighed til at vise, hvad de vilde og kunde, fik Bondevenerne ikke, da det Forsøg ikke blev gennemført, som *Frederik den Syvende* — formentlig efter Tilskyndelse af

Grevinde Danner — gjorde med et Venstreministerium. Den Sorg, som greb alle ved Frederiksborg Slots Brand, blev af Højrepressen udnyttet politisk. Grevinden fik Skyld baade for „Bonderegeringen“ og for Slottets Brand, og ikke helt uden Grund. Kongen og Grevinden havde nemlig — trods Protester — valgt det gamle Slot til Vinterbolig, og ved Opvarmningen gik der Ild i det, og det brændte den 17. December 1859, en Ugestid efter Venstre-Ministeriets Dan-nelse.

Københavns Befolkning var stærkt ophidset; man sang Erik Bøghs frygtelige Vise, hvori det hedder: „Vi hader den, der steg fra Dybet, bedækket med et Folks Foragt, og som behersker hele Krybet ved stjaalet Gods og ranet Magt,“ og flere Aftener blev der saa alvorlige Gadespektakler, at Soldaterne maatte udkommanderes for at dæmpe „Op-røret“. —

Da nu Venstreministeriets Chef, *Rotwitt*, pludselig døde, opgav Kongen Forsøget og kaldte atter de Nationalliberale med deres Fører *Hall* til Magten. Trods Evne og Vilje lyk-kedes det heller ikke ham at forsonde de stridige danske og tyske Interesser, og da han træt af det uendelige Vrøvl i 1863 søgte at hugge Knuden over og ved en Forfatnings-ændring knytte Slesvig nærmere til Kongeriget end Hol-sten, saa døde Frederik den Syvende i det vanskeligste Øje-blik paa Glücksborg. Den nye Konge blev af Folkestemnin-gen forledt til at underskrive Forfatningen, og Krigen kom, Bismarck skilte os af med alle tre urolige Hertugdømmer og indlemmede dem i Preussen uden at bryde sig om Schleswig-Holstenernes Protester.

Men bortset fra Forfatningsstriden var Tiden mellem de to Krige en rig og frugtbar Tid. *Søren Kierkegaard* havde ved sine voldsomme Angreb paa Statskirken vakt de aan-deligt Interesserede. *Grundtvig* virkede med stor Kraft, og hans Ideer begyndte at sætte Frugt. Hans Højskole „Marie-lyst“ ved Lyngbyvejen blev aabnet 1856.

Professor Mariboë havde aabnet en højere Drengeskole

paa Grundlag af Modersmaalet og de levende Sprog med Udelukkelse af Latin og Græsk, og fra hans Lærerkreds udgik *Hans Schneekloth*, som gennemførte sine frisindede pædagogiske Ideer i Skolen paa Værnedamsvejen, og *Susette Dalgas*, Søster til Hedens Opdyrker, der begyndte en Grundtvigs Friskole under det betegnende Navn: „*Danekvindeskolen*“. Da denne Skole ophørte paa Grund af hendes Ægteskab, blev *Natalie Zahle* hendes Arvtager.

Det var Nationalfølelsens Blomstringstid, og *Ingemann* var dens Sanger. Hans historiske Romaner var alle raske Drenges Yndlingslæsning, og hans vidunderlig dejlige Aften- og Morgensange var paa alles Læber. Som Tegn paa Folkets Taknemlighed modtog han paa sin Halvfjerdsaaars Fødselsdag 1859 et prægtigt Guldhorn med Fremstillinger hentede fra hans Romaner; det blev overrakt ham i Sorø af hvidklædte unge Piger med Helene Roed som Ordfører. Ingen har skildret Sjællands Natur bedre end *Chr. Winther*. „*Hjortens Flugt*“ udkom midt i Halvtredserne, medens *Carl Ploug* sang Nordens Pris og skarede Studenterne om sig paa det skandinaviske Studentermøde i Stockholm 1856, hvor *Bjørnson* fik sin Digterindvielse. Aaret efter udkom „*Synnøve Solbakken*“. —

Det var den „fri Konkurrences“ Tid, og de Reformere, der gennemførtes, bar alle Præg deraf. Øresundstolden blev afløst, Daabstvangen blev ophævet, Mand og Kvinde blev stillet lige i Arvesager. Københavns Porte blev nedrevet, og Byen fik en mere folkelig Forfatning, og endelig blev Laugstvangen afskaffet, og fuldstændig Næringsfrihed indført. Disse Reformere mødte naturligvis Modstand fra de interesseredes Side, mest Laugstvangens Afskaffelse. Men det dominerende Professorparti lod sig ikke gaa paa af Haandværkernes Klager, man førte det endnu saa flittigt benyttede Motiv „Arbejdsløsheden“ i Marken som Forsvar for Næringsfriheden; det overbeviste hverken Svende eller Mestre. Forslaget var meget radikalt og vakte en uhyre Harme hos de gamle Laugsmestre, der følte sig ilde be-

handlet. Man vilde ikke engang høre, hvad de maatte kunne fremføre, endsigse forhandle med dem, saaledes som man nu altid gør, naar der lovgives om en Stands Interesser.

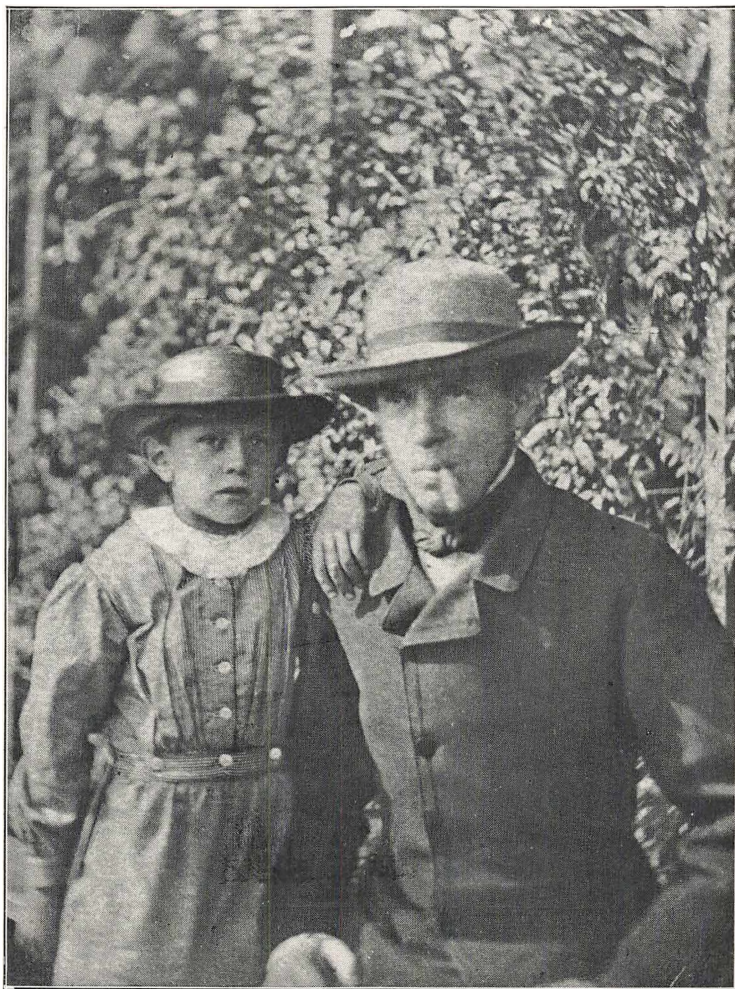
Haandværkere og Handlende indgav saa en Adresse med 15.000 Underskrifter til Regeringen, men blev afvist, og hos Kongen blev de afspist med nogle Fraser. Loven blev jaget igennem og vedtaget med overvældende Majoritet i begge Rigsdagens Ting.

Den gamle Laugsordning maatte ændres, den virkede hæmmende paa alt Fremskridt; men de doktrinære Professorer, som førte an, kastede Barnet ud med Vaskevandet og slog meget i Stykker, som det har kostet Kamp og Møje at retablere. Først efter den store Louck-out i 1899 naaede vi at faa en brugelig Ordning. Men atter synes de Tendenser, som havde gjort de gamle Laug saa konservative og tyranniske, at vinde Overhaand. Fagforeningerne kan paa ny blive en Hindring for Fremskridtet.

Selv efter at Loven om Næringsfrihed var vedtaget i Rigsdagen, forsøgte Skomagerlauget at standse den ved en Adresse til Kongen. — Men en Modadresse, der bad Kongen fremskynde Lovens Stadfæstelse, blev straks sat i Gang og samlede i Løbet af 12 Dage mer end 1600 Underskrifter. Den 27. December 1857 fik Loven Kongens Underskrift.

Blandt Underskriverne af den sidste Adresse findes: *Troels og Theodor Marstrand, Bagermester Mathisen og Kunstdrejer Andersen*, alle Medlemmer af Industriforeningen, hvor Lovens Venner havde deres faste Borg, medens Modstanderne samledes i Haandværkerforeningen.

Troels Marstrand var en livlig og velbegavet Mand, men uden grundig Uddannelse. *Benjamin Franklin*, som han ofte citerede, var hans borgerlige Ideal, maaske fordi han lignede ham saalidt, han var en varmere og mindre beregnende Natur, der boltrede sig med Frimodighed i *Adam Smiths* Teoriér. Han havde deltaget i Røret i 48, var senere interesseret Medlem af Haandværkerdannelsesforeningen,

Min Far og min Bror Troels. 1862.

Min Mormor, min Mor og en Skare Børn paa Havetrappen ved vort Hjem paa Amerikavej. Jeg sidder paa 3die Trappetrin fra neden. 1862.

som efter Sammenslutning med Foreningen til Arbejdernes Vel under *C. V. Rimestads* Ledelse førtes over i Arbejderforeningen af 1860. Han havde været Oldermænd i Bagerlauget en Tid, men blev kasseret som altfor lidt vaskeægte Laugsbroder. Senere var han en Tid Borgerrepræsentant samtidigt med Privatbankens geniale Direktør *C. F. Tietgen*. Men der følte han sig ikke fri og gled snart ud af Kommunalbestyrelsen. I sin egen Kreds var han idérig og meget talende, en god og trofast Ven.

Julius Mathisen, en Svoger til *C. V. Rimestad*, hørte til de stille, men ikke til de passive; han deltog med Interesse i Foreningslivet og var til sin Død Kasserer i en af de Sygekasser, som blev oprettet den Gang, og han modtog for denne sin Virksomhed et Sølvbæger med Inskriptionen: „Bramfri og opofrende Virksomhed for andres Vel er Mandens sande Hæder.“

Kunstdrejer *Henrik Andersen* var hverken stiltfærdig eller bramfri, men han var en dygtig og levende interesseret Mand. Han havde aldrig nydt ordentlig Skolegang, havde vogtet Kvæg, redet Væddeløbsheste paa Nørrefællend og været i Møllerslære, inden han kom til Drejerfaget, hvori han blev Mester. Efter en længere Udenlandsrejse begyndte han en selvstændig Virksomhed i Nygade og skabte sig ved stor Flid og Nøjsomhed en god Forretning. Han var stolt af at være Haandværker og var meget forskellig fra Troels Marstrand, men der var en egen Sympati imellem dem, og de forblev Venner under alle Skæbnens Omskiftelser. Da Troels Marstrand ved sit halvfjerdsindstyvende Aar havde skrevet sine Erindringer og bedt Andersen gennemlæse Manuskriptet, overraskede Andersen Marstrand ved at meddele, at han havde brændt det, da det indeholdt saa mange aabenhjertige Udtalelser, at det ikke burde komme frem. Selv denne haardhændede Kritik afbrød ikke deres gode Forhold, og Andersen har utvivlsomt haft Ret. Da Bogen senere i en mere afdæmpet Form fremkom, maatte Troels Marstrand for at undgaa større Ubehageligheder forpligte

sig til selv at brænde de Eksemplarer, han endnu havde tilbage; den var aldrig i Handelen.

Andersen var en munter Mand, der gerne sang lystige Sange og fortalte muntre Historier; mange fornøjelige Timer har han skaffet mig; men han var en voldsom Natur, der let kom i Konflikt med andre. I 1866 hindrede han, at vi lavede en Konkurrence til Udstillingen i Stockholm, og han har Æren af, at Industriudstillingens Bygning i 1872 blev et Bygværk og ikke et midlertidigt Skur.

Der var mange Sager paa Dagsordenen i de Dage, da Reformarbejdet gik saa raskt. I Kommunen, hvor man var bleven opskræmt af Koleraen, tog man fat med Kraft. Der blev bygget Vand- og Gasværk, der blev indført Bygge- og Sundhedsvedtægter. De første Kloaker blev indrettet, Renovationen forbedret og Gaderne fejtet hver Dag. Den første Aften, Gassen brændte, var som en Illuminationsfest, Gaderne var fulde af Folk. De ovennævnte fire Mænd dannede en lille Diskussionsklub, de samledes afvekslende hos hverandre og drøftede alle foreliggende Sager, og naar de mødtes i vort Hjem, var det Fest for mig, jeg lyttede med aabne Øren paa al den Visdom og fik fint Smørrebrød til Aften.

SKOLETID

Jeg maa have været en sær Fyr, siden min Moder, som hun selv har fortalt, en Tid var saa bekymret for mig og min Fremtid, at hun ikke troede, hun vilde blive bedrøvet, om jeg døde, en Vildfarelse hun blev kureret for, da hun en Dag saa mig som et blodigt Spøgelse komme brølende gennem Haven. — Jeg var faldet ned ad en Trappe oppe i Naboens Mølle og var hvid af Melstøv og rød af Næseblod.

Jeg overkom ikke mer Læsning end Skolen krævede, dertil havde jeg for mange Jern i Ilden, og Ferie dagene var ikke saa talrige som i Nutiden. Lektierne tog mig ogsaa alt for lang Tid; jeg har altid haft Vanskelighed ved at lære alt, hvad der kun skal huskes, og jeg var derfor en Sinke i Sprog og særlig i Bogstavering. Men uagtet jeg undrede mig over, at min Far vilde betale Penge for at lade mig slide i Skolen, saa spillede Skolen dog en stor Rolle i min Tilværelse, og jeg tænker kun med Taknemmelighed paa de Aar, jeg tilbragte *dér*. Schneekloth var Holstener og lærte aldrig at tale rent Dansk, det kunde gaa den Gang, da Monarkiet var halv tysk; dette i Forening med en for os Drenges lidt komisk Patos gav rig Anledning til Kritik; men han var en ejendommelig og kraftig Personlighed, der, trods han ikke var Student og trods hans revolutionære pædagogiske Ideer, havde forstaaet at skaffe sig Respekt over for Skoleautoriteterne, saa det tilledes ham at lede en dansk Skole i Hovedstaden. I vore Dage vilde han ikke have faaet Tilladelse dertil. Den nærmeste Kommuneskole laa i Suhmsgade ved Rundetaarn,

saa alle paa Vesterbro, der magtede det, sendte derfor deres Børn i Schneekloths Skole paa Værnedamsvejen. Der gik baade Piger og Dreng, men ikke sammen, der blev vaaget strengt over, at de ikke mødtes inden for Skolen; og kun een Gang blev Gærdet nedbrudt. Det var ved en Basar under Krigen i 1864 til Fordel for de Saarede; da samvirkede vi alle.

Schneekloth forstod at samle dygtige og interesserede Lærere og at faa dem til at arbejde i sin Aand. Han var stærkt paavirket af de grundtvigske Skoletanker. Min Religionslærer i de første Aar, Kragballe, var den ejendommelige Grundtvigianer, som ikke kunde blive Præst paa Grund af sine kætterske Anskuelser om Daaben. Han troede hvert Ord, der stod i Biblen, Skabelseshistorien og alt, og han var en udmærket Fortæller, fantasifuld og dramatisk, men farlig, da hans stærke Paavirkning avlede Sværmeri i de højere Klasser, og han maatte til Schneekloths Sorg fjernes fra Skolen, Forældrene krævede det.

Min Historielærer beholdt jeg heldigvis gennem hele Skolen, han hed *Feveile* og var en Kæmpe, der som Frivillig havde deltaget i Treaarskrigen. Naar han, med det blodbesudlede Kort, han havde benyttet i Slaget ved Isted, i Haanden, fortalte Krigshistorien, saa var jeg med i Slaget. Han var ikke lærd, men levende, og meddelte mig sin Kærlighed til Historien, saa den blev mig en Livsværdi. —

Jeg havde det i det hele godt i min Skoletid og nød megen Velvilje hos Lærerne. I Sprog, hvor det mest kneb, læste flere af dem gratis privat med mig. I Mathematik og Naturfagene var jeg blandt de bedste, *dér* havde jeg mine Evner og Tilbøjeligheder. Jeg samlede Insekter og skeleterede Dyrehoveder, som jeg fik af Doctor Krabbe ved Landbohøjskolen og af Karlen i Zoologisk Have, der nylig var aabnet.

Schneekloths Skole var det aandelige Centrum paa Vesterbro, hvor den Gang alle kendte alle; der mødtes Børnene fra de mange Hjem, og derfra bragte de de Tanker og Indtryk, som prægede Livet i Skolen, til Hjemmene.

Vi var samtidig ni Fættere og Kusiner i Skolen. Tonen var god, og kun under Krigen kneb det med at skaffe egnede Lærere. Under en Eksamination i min Klasse hændte det, at Eleven, som „var oppe“ brast i Latter. Den ny Lærer talte ham haardt til, men hvad sker? Eleven lægger Bogen og siger til Læreren: „Naar jeg bliver eksamineret, er det *Deres* Pligt at sørge for, at der er en saadan Ro i Klassen, at jeg ikke bliver forstyrret“. — Han havde jo Ret. Det var en Frugt af Schneekloths sunde Opdragelse.

Da en dum Gymnastiklærer i Klassens Nærværelse beklagede sig over, at en af Drengene havde sendt ham et Gækkebrev, gav Schneekloth sin Opfattelse til Kende ved at sige til Drengen: „Skriv mig ogsaa et!“ — En anden Gang, da en Lærer havde set sig nødsaget til at give en Dreng en Lussing, og pligtskyldigst meldte det til Bestyrelsen — det var strengt forbudt Lærerne at slaa — idet han tilføjede, at han vidste, det stred mod Loven, afbrød Schneekloth ham med de Ord: „Kære, foruden Loven er der jo ogsaa Evangelium“.

I Sommerferien nød jeg Livet paa de store Gaarde i Jylland, hvor mine Mostre var gift. Den Gang klaprede ingen Selvbindere over Agrene. Karlene mejede, og Pigerne bandt op. Fællesmejerier og Andelsslagterier havde ikke taget Hjemmearbejdet fra Gaardene. Der blev kørt og ostet, bagt og brygget, slagtet og syltet, der var noget at se; der var Liv og Feststemning i Høsten. Naar al Sæden var mejet og bundet, troppede Karle og Piger op foran Hovedbygningen med pyntede Leer og River. Karlene hvæssede deres Leer i Takt, Husbonden holdt en Takketale, og Folkene fik en Ekstradram. Morsomst for mig var Rapshøsten. For at undgaa Spild blev de modne Bælgfrugter tærskede ude paa Marken; de blev kørt sammen i Slæder forede med Tøj og tærskede under Musik paa et uhyre stort Lærred, der var udspændt paa Marken.

Min første Tur, da jeg var elleve Aar, gik til Ussinggaard ved Horsens, hvor Moster Sophie og hendes Mand, Eggert-

sen boede; der var et Par Hundrede Køer og tyve Spand Heste. Min Onkels Fædrenegaard, *Roden*, laa ved Vejlefjord. Der skulde jeg ride hen med ham en Dag. Men det var flere Mil, og da jeg kom dertil, var min Bagfaçade saa ilde tilredt, at jeg ikke kunde følge med ham hjem; jeg blev saa hos de venlige Mennesker, men beredte dem mange Overraskelser ved mine dumme Streger. —

Eggertsens gamle Moder levede, og hos hende boede fem voksne ugifte Børn, to Sønner og tre Døtre. Deres Hus var holdt i den mest eksemplariske Orden med hvidskurede Gulve og megen Sirlighed. Jeg tabte Smørrebrød paa Gulvet med Smørret ned ad, jeg hentede raadne Liggeæg i min Straahat og postede Vand i den for at faa Lugten væk; og da vi om Aftenen spadserede i Skoven, og jeg hørte vældige Brøl, og man sagde, at det var Tyren, som var løs, saa listede jeg ganske stille hjem til Gaarden. Da Døtrene opdagede, at jeg var borte, blev der stor Forskrækkelse; de fik Karlene paa en nærliggende Gaard ud at lede efter mig, mens jeg sad i Ro og Mag hjemme hos den gamle Mor og spiste Rødgrød. Det var ikke noget godt Indtryk, de fik af mig, Københavneren; men de bevarede dog megen Velvilje for mig, og jeg havde mange glade Dage i deres gæstfri Hjem efter den Tid. — En Dag fandt jeg en smuk Pungmejsere i et Træ, i min Samleriver rev jeg den løs, men turde, da det var gjort, ikke tage den med mig, saa den blev liggende til ingen Nytte. Jeg havde ikke en Gang undersøgt, om der var Unger i den, og har aldrig kunnet glemme min dumme og tankeløse Handling.

Da jeg næste Aar besøgte Ussinggaard og Roden, var min Onkel død, hans Enke sad igen med to smaa Børn, og hendes Svoger drev Gaarden, til Afleveringen efter Høsten kunde finde Sted. Med Støtte fra Familien og ved at holde Pensionat for Skoleelever i Horsens kæmpede hun sig igennem og opdrog to flinke Børn. Datteren blev gift med Højesteretssagfører *P. G. C. Jensen*, og Sønnen blev ved hans

Hjælp Landmand i Sverrig. Min Moster blev 20 Aar senere gift med Troels Marstrand.

Efter den Tid gik mine Sommerferieture til Aalborg og Salling, hvor min Moster Johanne boede paa Kjældgaard, en stor Gaard ved Fursund. Hun var en morsom, vittig Kone, og jeg havde det prægtigt der. I Aalborg havde jeg to Mostre, som jeg besøgte paa Turen.

I Krigsaaret maatte jeg blive paa Sjælland, men fik en dejlig Sommerferie paa *Sørup* ved Ringsted. Den sidste Pinseferie besøgte jeg *Onkel Wilhelm*, der, medens han malede i Kristian den Fjerdes Kapel, boede i Roskilde, jeg fulgtes med ham over i Kirken og havde rig Lejlighed til at undersøge alle dens Mærkværdigheder og se hans Arbejde skride frem. I Kristian den Fjerde har han symboliseret *det saarede, men atter sig rejsende Danmark*.

I 1862 havde Far en større Bestilling paa Skovle til Brug ved Arbejdet paa Dannevirkestillingen, Bladet til Skovlen blev fremstillet ved en Trykpresse, som Far havde konstrueret. Der var travlt, og jeg tjente en Dagløn om Søndagen ved at hjælpe til med Skæftningen. Samme Sommer foretog Far en Rejse til England, hvor der var Verdensudstilling; han kom straalende hjem med mange Modeller og store Planer om at tage fat paa Fremstilling af Symaskiner. Mig kaldte han spøgende „*Naturfusker*“; jeg skulde være Polytekniker, min Bror Troels vilde han uddanne til sin Efterfølger. Forretningen var kommet over de vanskeligste Aar, og alt saa lyst og lovende ud. Men det skulde gaa ganske anderledes.

Far blev syg, blev bragt paa Frederiks Hospital og døde den 24de Januar 1863, 14 Dage før han vilde have fyldt 46 Aar. Jeg var ikke 15, min Bror Troels ikke 9 Aar, og min Mor kunde ikke paatage sig at føre Forretningen videre. Den blev overdraget til en i Rimestads Arbejderforening kendt yngre Arbejder, *Albertsen*, som i kort Tid blev en meget velhavende Mand. Da alt var opgjort, var der ingen

Gæld, men heller ingen Formue, og Mor stod alene tilbage med syv ukonfirmerede Børn. Da traadte Troels Marstrand til og paatog sig med nogen Støtte fra Brødrene Otto og Wilhelm at sørge for os allesammen. Han byggede et Hus til os ved Siden af Vodrofmølle, og der boede vi saa og deltog i alle hans Børns Glæder og Sorger, som var det vore egne.

Saa kom Frederik den Syvendes Død og Krigen, Sorgen og Skuffelsen over Dannevirkes Rømning. Smerten over Dybbøls Fald, Skammen over Tabet af Als. Jeg mindes den gribende Skildring af Kampen ved Sankelmark, som en af vore Lærere gav. Selv var jeg paa Banegaarden, da de saarede fra Als kom til København, det var tunge Dage. Og næppe var vi faldet nogenlunde til Ro, saa brændte Vodrofmølle, Troels Marstrands Ejendom, paa Aarsdagen for Dybbøls Fald. Jeg var ikke i Skole, saa jeg blev Vidne til den store smukke Ejendoms Ødelæggelse. Onkel og hans Børn flyttede ind i Stuen i det Hus, han havde bygget til os. —

Men hans Virksomhed var standset, hans Indtægtskilde stoppet, Ansvarer for hans egens og hans Brors Familie tyngede stærkt. Under disse Forhold maatte jeg, skønt jeg to Maaneder efter Branden sluttede min Skoletid med Udmærkelse, opgive enhver Tanke om at blive Polytekniker; den Vej var for lang og for kostbar.

For saa hurtigt som muligt at blive i Stand til at klare mig selv og om muligt støtte min Mor, bestemte jeg mig efter min Onkels Raad til at blive Bager, og efter min sidste Sommerferie gik jeg i Bagerlære.

Troels Marstrand.
Efter Maleri af Vilhelm Marstrand 1860.

Vodrofmølle.

III

LÆRE AAR

BAGERSVEND

Det var i Vingaardsstræde hos *Bager Hahn*, jeg kom i Lære i en af de gamle privilegerede Bagergaarde med en kronet Kringle indmuret over Porten. Efter den store Ildebrand 1728 havde Bagerne faaet gennemført, at Bagerinæringen blev et Privilegium, og at der kun maatte være et halvhundrede Laugsbagere i København, og denne Ordning blev først ophævet ved Næringslovens Ikrafttræden 1862. Bagerne skulde før den Tid til Gengæld (af Hensyn til Fæstningens Proviantering) have en fastsat Mængde Sød paa deres Lofter om Efteraaret. De gamle Bagergaarde var store og Mestrene brede, selvsikre Mænd. —

I Hahns Bageri gik Arbejdet om Natten med Brød til Butikken, om Dagen med Skibsbrød; det var et utroligt Slid, men Humøret var godt, og Arbejdet gik flinkt fra Haanden. Hahn var en human Mand og behandlede sine Folk godt.

Mange Vanskeligheder havde Bagerne i ældre Tid. Sukker fik de i store Fustager fra Vestindien. Engang, fortæltes der, fandt man i Bageriet i Vingaardsstræde i en saadan Fustage en kandiseret Negerdreng; hvad der blev af Sukkeret, meldte Historien intet om. Med Gæren var det rent galt. Den maatte Bagerne købe hos Hvidtølsbryggerne eller af Bønderne paa Torvet, og den var aldrig til at stole paa. Naar den ikke virkede, og Brødet efter at være slaæet op ikke vilde hæves, saa lukkede man Aftrækket fra Ovnen til Skorstenen, for at Varmen fra de glødende Brande kunde

trænge ud i Bageriet og hjælpe paa Gæringen. Imedens tog Svendene sig et Hvil, indtil Brødet blev modent til at sættes i Ovn. Men en Morgen, da Mesteren kom ned i sit Bageri, laa alle Svendene døde paa Borde og Truge, og Dejgen flød ned over dem fra de Hylder, hvor Brødet var sat op for at gære. De var dræbt af Kulilten, som det glødende Brændsel havde udviklet. Det var heldigvis før min Tid, ellers havde jeg ikke kunnet fortælle den Historie. —

Efter en kort Læretid gjorde jeg Svendestykke hos OI-dermanden og blev optaget i Svendelauget paa Svendekroen efter alle Kunstens Regler. Lauget bestod endnu som Fæstkontor og Sygekasse. Oldgesellen dunkede i Bordet med „Skafotterne“, og jeg drak af den store Sølvpokal: „Velkomsten“, medens en af de gamle Svende ringlede over mit Hoved med Laaget. Pokalen, der var behængt med en Mængde Sølvskjолde, var tung at løfte. Saa var jeg da „synftig“ Svend og fik Arbejde hos Hofbager Brun i „Kongens Bageri“ paa Kristiansborg. — Det var indrettet i den lave Bygning, som ligger straks til højre, naar man kommer over Marmorbroen. Oprindeligt kun bestemt til Hoffets Forsyning var det udenfor de almindelige Bestemmelser og havde hverken Gaardsplads eller Loftsrum. Det er nu forlængst nedlagt og vilde heller ikke kunne staa for Sundhedsvedtægtsens Krav. Det tilfredsstillende end ikke de tarveligste Sømmelighedshensyn. Da der ingen Gaard var, maatte alle menneskelige Fornødenheder tilfredsstilles indendørs, og man havde den Gang ikke Vandklosetter. Man lod Vandet gaa i et Hjørne af Bageriet, og Retiraderne laa umiddelbart ved Rugbrødsbageriet. Natmændene maatte derigennem, og Tønderne blev løftede over Rugbrødsstruget. De arme Piger maatte klemme sig igennem, naar de skulde derud, og Svendene gjorde Passagen saa besværlig som muligt. At Pigerne blev dygtig melede, var vel den mindste Ulempe ved denne usømmelige Ordning; det var de vant til og kunde ikke undgaa, naar de redte de store Dobbeltsenge, som stod i et Rum, hvor Varme, Damp og Os fra Bagerierne trængte

op; det laa øverst og stod i umiddelbar Forbindelse med Arbejdsrummene. Da Arbejdstiden var delt, og Svendene sov paa forskellig Tid, laa der altid nogle i Sengene, og vi gik i dem, som vi kom fra Arbejdet, meledede og snavsede. Arbejdet gik uafbrudt Nat og Dag, Aar ud og Aar ind, aldrig et Fridøgn, ikke en Gang Store Bededag, som Skik dog havde været tidligere; til daglig var Arbejdstiden 13 Timer, ved Jul og Fastelavn ubegrænset. I det forholdsvis lille Hus boede Bageren og alle hans Folk, Mænd og Kvinder. Butikken havde Indgang fra Buegangen. Konditoriet var under Bagerens Lejlighed. Bagerierne var i den sydligste Ende af Huset. Der var lagt Gulv midt i de høje Vinduer, saa der fremkom to Etager. I den underste var Rugbrødsbageri og Oplag af Brænde og Mel, foruden de omtalte Retirader, i den øverste Etage var Hvedebrødsbageriet, ovenpaa den store Ovn og ved Siden af den lille, og Varmen var saa stærk, at vi ikke kunde holde ud at have Klæder paa. En Melsæk om Livet var alt, hvad vi brugte. Kosten var saa knap, at vi maatte supplere den af de Varer, vi havde mellem Hænderne, og Lønnen var for mit Vedkommende 5 Kroner om Ugen, som blev udbetalt halvaarsvis. Dog sparede jeg Penge sammen, der var jo ingen Anledning eller Tid til at bruge dem. Klæder behøvede vi næsten ikke, og jeg kunde hverken deltage i Foreningsliv eller gaa i Teatret, da Arbejdstiden begyndte Kl. 9 Aften. Den delte Arbejdstid faldt forskelligt efter de enkelte Svendes særlige Hverv, for mit Vedkommende faldt den fra 9 Aften til 4 Morgen og fra 6 Morgen til 12 Middag, saa kom Middagsmaden; den Tid, der blev tilovers, kunde jeg godt sove væk, og jeg var ikke fristet til at løbe ud hver Dag. Mange Svende havde ikke et helt Sæt Udgangstøj, men hjalp sig ved Laan hos hinanden. Der gik Sagn om en Svend, som ikke havde været i Tøjet i syv Aar og havde samlet sig en lille Kapital, og da han saa endelig en Gang kom ud, havnede han naturligvis paa Svendekroen, hvor skulde han ellers gaa hen, og der plyndrede de „fyrige“ Svende ham for hver Skilling i Ha-

4

sardspil, som til Stadighed dreves med stor Frækhed dér. Saa vendte han hjem og tog fat paa de næste syv. Som Jacob, da han skulde tjene for Rachel.

Trods denne ensformige Tilværelse, var Livet dog ikke trist. Svendene var godmodige, livlige og meget opfindsomme, naar det gjaldt Narrestreger. De socialistiske Agitatorer havde endnu ikke begyndt deres Vækkelsesarbejde. Følelser- og Tankelivet var ganske som Smaaaborgernes, og Fruentimmerhistorier den mest yndede Underholdning. —

Mester Brun var en lille, trivelig og hidsig Mand, der ikke tog sig synderligt af den daglige Drift, men nok kunde stille Fordringer. Da hans første Kone døde, gav han fri for Rugbrødsbaking paa Begravelsesdagen, for at vi kunde være med paa Kirkegaarden. Det var en ekstra Fridag, som vi nød, men vor Skuffelse var stor, da vi i Stedet maatte bage Rugbrød den følgende Søndag, hvad vi ellers altid var fri for. En saadan usmagelig Hensynsløshed kunde en Mester tillade sig uden at risikere Strejke eller anden Ubehagelighed. Det var den Gang! —

Til Læsning var der ikke megen Tid eller Lejlighed. I de Aar jeg arbejdede i Kongens Bageri, fik jeg dog læst „Fra Piazza del Popolo“ og „Breve fra Helvede“, to Bøger, som den Gang vakte megen Bevægelse; det tog Maaneder, men saa fik jeg ogsaa Tid til at fordøje dem.

I de første Aar, efter at jeg var blevet Bager, boede min Moder endnu paa Vodrofsvej, der havde jeg naturligvis mit Tilhold om Søndagen, og naar jeg ellers vovede mig ud af Hulen. Min Søster Marie havde været Klassekammerat med *Oda Larsen*, og jeg med hendes Bror *Olaf*, vi kom meget sammen, og jeg sværmede naturligvis for hende, sød og livlig som hun var, og saa sang hun saa friskt og naturligt. Saa en Dag overraskede hun os med at gaa til Teatret, hvor hun siden har fejret saa mange Triumfer.

Paa Charlottenborg, hos min Onkel Maleren, færdedes jeg frit; hans elskværdige Hustru, *Margrethe*, tog altid venligt imod mig, og i hans Atelier fulgte jeg med stor Inter-

esse hans Arbejde. Der var „aabent Hus“ om Torsdagen, saa samledes mange af Tidens bekendte Kunstnere i det smukke Hjem. Da Margrethe Marstrand til alles store Sorg døde 1867, overtog Troels Marstrands ældste Datter *Anna*, Husførelsen, og hun bevarede paa en smuk Maade Traditionen.

Naar jeg trængte til aandelig Vejledning, søgte jeg til min Fars Fætter, Professor i slaviske Sprog *Caspar Smith*, han elskede Ungdommen, havde Taalmodighed til at høre paa den, og stor Evne til at vejlede den. Han var lærd, men jævn og elskværdig, med en sund og forfriskende Latter; en stor Beundrer af Holberg, hvis Levned han har skildret. Dér mødte jeg den senere verdensberømte Sprogforsker *Vilhelm Thomsen*, der søgte Belæring ligesom jeg.

Caspar Smiths Hustru var en venlig, meget gæstfri og dygtig Husmoder, der forstod at holde til Raade med de smaa Indtægter, saa deres to Børn kunde samle Venner i Hjemmet. Datteren *Anna* lignede Faderen meget i Begavelse, hun blev senere gift med Pastor *Laurids Prip* og har opdraget et Dusin flinke Børn. Sønnen *Carl* gik paa Akademiet for at uddanne sig til Billedhugger. Han har udført mange Arbejder baade i København, i Wien og senere i Amerika.

I det Hjem traf jeg mange fremadstræbende Kunstnere og Studerende, blandt dem to saa forskellige anlagte som *Korsgaard*, der blev C. Bergs haandgangne Mand, og *Sylow*, der blev Provisorieminister *Nellemanns*. — Der var altid Liv i Samtalen, vi behøvede ikke at ty til Kort; jeg har aldrig set min Far eller hans Brødre eller andre af min ældre Slægt med Kort i Haanden, dertil var de for levende optaget af Tidens Problemer.

Troels Marstrand mistede efter Møllens Brand sit gode Humør. Han blev saa syg paa Sjæl og Legeme, at han ikke magtede at føre sin store Forretning videre, skønt der fra flere Sider blev tilbudt ham Hjælp, han havde tabt Modet. Da traadte en yngre Mand, *Jens Lund*, til og tilbød at tage Ledelsen. Lund var en dygtig og meget energisk Forret-

ningsmand, og han fik snart Møllen i god Gang igen. Efter nogle Aars Arbejde tilbød Lund at købe Marstrand ud og Tilbudet blev modtaget med Taknemmelighed.

Troels Marstrand købte „*Fredsholm*“ ved Helsingør og flyttede derop med tre Døtre. Sønnen *Otto* var i Købmandslære i Hals. Den ældste Datter *Anna* førte, som nævnt, Hus for Maleren, en anden Datter *Julie* var Lærerinde paa Hindsgavl ved Middelfart.

Der var stor Plads paa Fredsholm, og for at udnytte den og spare paa de store Udgifter, som han havde paataget sig overfor min Mor og hendes Børn, foreslog han hende at føre Fælleshusholdning med ham og hans. Det kostede Mor megen Overvindelse at opgive sit eget Hjem, men hun havde intet Valg, da hun stod i en ubetalelig Taknemmelighedsgæld til sin Svoger. I 1868 flyttede Mor saa fra København til Helsingør, hun havde fire Børn med, to Døtre og to Sønner. Min Bror *Troels* var i Lære hos Isenkræmmer Werner paa Kulturvet. Han og jeg mistede vort Tilhold i Hjemmet. Min Bror *Hans* blev optaget som Barn blandt Børnene paa Charlottenborg.

Efterhaanden genvandt Troels Marstrand sit Helbred og sit Humør, og nu, da han var befriet for økonomiske Bekymringer, blev Fredsholm et Samlingssted for en munter Ungdom.

Vore vestindiske Slægtninge vendte i 1867, efter det frygtelige Jordskælv, som gjorde Ende paa St. Thomas Størhedstid, tilbage til Danmark for at genvinde Sundhed og Livsmod efter de Rædsler, de havde gennemgaaet. I deres Hjem vandt jeg nogen Erstatning for det Tab, jeg havde lidt ved at Mor flyttede til Helsingør.

Under Arbejdet i Bageriet huggede jeg mig en Gang saa slemt i Foden, at jeg maatte tilbringe nogen Tid paa Kommunehospitalet for at faa Saaret lægt, og en anden Gang skar jeg mig i Fingren, saa jeg ikke kunde arbejde; jeg benyttede Tiden til at besøge mine Venner i Jylland. Men trods disse Afbrydelser taalte jeg kun daarligt det træl-

somme Arbejde i den frygtelige Hede, og jeg led meget af Næseblod. Jeg trængte til en radikal Ændring, saa meldte jeg mig 1868 paa Sessionen og blev udskrevet til Garden.

Uden Sorg forlod jeg Christiansborg, nogle Uger før jeg skulde møde paa Garderkasernen, og rejste til Stege for at se Mors Fødeø og de Mennesker og Steder, jeg havde hørt saa meget om. Provst *Daniel Smith* levede endnu henved 89 Aar gammel. Hos en af hans Døtre, Fru *Antoinette Hage*, boede jeg og nød med Taknemmelighed den Venlighed, jeg mødte. Fru Hage havde to Sønner *Hother* og *Christoffer*, som jeg var jævnaldrende med.

G A R D E R

Overgangen fra den indendørs Virksomhed i Bageriet til Soldatens Friluftsliv var svær, men velgørende. Det var netop den Kur, jeg trængte til for at blive rask og stærk. I de halvandet Aar, jeg var ved Garden, fejlede jeg ikke noget og havde aldrig Næseblod, og jeg lærte at taale og udholde meget mere, end jeg havde troet muligt.

Men Kasernen var ikke nogen Dannelsesanstalt eller Folkehøjskole. Tonen var raa, og der var ikke den Gang Soldaterhjem, hvor de Menige i deres Fritid kunde ty hen. Hverken Højskoleforeningen eller K. F. U. M. havde begyndt deres fortjenstfulde Virksomhed. Der hvor nu K. F. U. M. har sin store Bygning lige overfor Eksercerpladsen, laa den Gang en Række offentlige Huse.

De gamle Stillingsmænd, som havde gjort Soldatertjenesten til Profession, var endnu ikke helt forsvundne. Der var nogle frygtelige Kammerater mellem dem, som gerne vilde lære Rekrutterne Soldaterskik; og blandt de gamle Underofficerer var der ogsaa nogle slemme Fyre, der virkede forraaende overfor de Menige, ja selv blandt Officererne var der Mænd, der ikke vidste, hvad Mandskabet kunde kræve af sine Officerer. En Holstener, der overfor de Menige var human, behandlede Underofficererne fuldstændig en canaille.

Officeren: „De er et Svin, Sergent G.!“ —

Underofficeren: „Ja vel, Hr. Kammerjunker!“

Officeren: „De skulde skure Deres Hals mit Sand und Sefel!“

Underofficeren: „Ja vel, Hr. Kammerjunker!“

Officeren: „Lad den være med den Kammerjunker!“

Underofficeren: „Ja vel, Hr. Kammerjunker!“

Kammerjunker var de fleste Officerer, naar de ikke var noget endnu finere.

Maatte det ikke svække Respekten baade for Officerer og Underofficerer, naar en Officer foran Vagten paa selve Amalienborg kunde give følgende Scene til Bedste:

Officeren: „De er fuld, Sergent B.!“

Underofficeren: „Nej, Hr. Kammerjunker!“

Officeren: „Naar jeg siger, De er fuld, saa er De fuld!“

Underofficeren: „Ja vel, Hr. Kammerjunker!“

Saadan kunde Tonen være mellem vore Overordnede; men nedad var den langt værre. De Strømme af Ukvemsord, der flød som Skidt fra en Dyndvulkan over vore Hoveder, var fænomenale. Ved disse Midler blev vi saa vidt uddannede, at vi allerede inden Rekruttiden var til Ende, kunde paradere i røde Frakker paa Slotspladsen foran Kristiansborg ved Kronprinsparrets Indtog efter Brylluppet i Stockholm 1869. Store Forhaabninger knyttede man i ledende Kredse til Ægteskabet mellem *Kronprins Frederik* og *Karl den Femtendes Datter*. Det var jo i de politiske Ægteskabers Periode, da vor Kongefamilie besvogrede sig med Europas Stormagter. Københavns Kommune gav en Illuminationsfest i Rosenborg Have, og der var „Glæde i Jerusalem“.

Efter Rekruttiden er det Gardens ærefulde Hverv at passe paa de kongelige Herskaber, og da jeg ikke var blandt de heldige, der trak sig fri, maatte jeg blandt godt halvandet Hundrede andre endnu et helt Aar trække paa Vagt i Reglen hvert andet Døgn. To Timer paa Post og fire i Vagtstuen Døgnet rundt, det var ikke morsomt, men der blev dog Tid til megen Læsning, og jeg fik læst mere i det Aar end nogensinde tidligere.

Det var den Gang, det forenede Venstre var under Dan-nelse. Grev Friis Friisenborg var ked af det. Politikerne sled Kongens Trapper, og Grev Holstein-Holsteinborg blev hans Afløser. Han fik gennemført Loven om det kongelige Teaters Ombygning. Der var i Rigsdagen megen Tvivl om Teatrets nationale Betydning, og Ombygningen gav senere Anledning til Rigsretsanklage mod Ministeriet; det var i den Sag, at Hørup vandt sine politiske Sporer.

Blandt mine Soldaterkammerater var *Johannes Laurid-sen* den, der stod mig nærmest. Han var Bondesøn fra Vej-en, blev senere stor Fabrikant, Landstingsmand og National-bankdirektør.

Naar vi gik sammen paa Post, diskuterede vi Politik, han var naturligvis Venstremand, jeg havde endnu kun de kø-benhavnske Blades Meninger. Han angreb Teatret, jeg for-svarede det. Det gjorde jeg den Gang; nu vilde jeg ikke. Jeg forstaar ikke, at man kan forsvare at lade alle de Mennesker, som aldrig kan komme der, være med til at be-tale Underskudet, naar det dog ikke lykkes at gøre Adgan-gen saa billig, at almindelige Mennesker, som *kan* komme der, faar Raad til at gaa der, og naar det, der bydes, sjæl-dent hæver sig over de andre Teatres Repertoire, undtagen i Opera og Ballet.

Sommertiden var fornøjeligere, naar vi havde Vagttjene-ste paa de kongelige Slotte i Fredensborg, Bernstorff, Lyng-by og Charlottenlund, der var mere Frihed og Lejlighed til Udflugter i Nordsjællands herlige Natur. Vor største Udflugt var dog Turen til Hald i Jylland, da Garden skulde deltage i Lejrøvelserne. Vi startede en Mandag Eftermiddag i Ka-nonbaadene „*Marstrand*“ og „*Krieger*“. Trainet med He-stene var anbragt i to store Transportpramme, som de smaa Dampere skulde bugsere i lange Tov. Det gik godt, indtil vi kom nord for Kronborg, saa gik Transporten i Staa. Dam-perne var for svage til at føre de store Pramme frem mod en oprørt Sø; der blæste en Storm af Nordvest. Efter en timelang Kamp, blev der givet Ordre til at vende. Men det

var en farlig Manøvre; et af de Tove, der forbandt den ene af Damperne og Prammen, den havde paa Slæb, sprang, en Baadsmand blev revet overbord, og to Marinere blev haardt kvæstede. En Tid rodede vi rundt for at søge efter den Forulykkede, Skibene vippede og slingrede og Søsygen rasede. Vi havde ondt ved at holde os opreist, skønt der var spændt Tove paa tværs af Dækket til vor Hjælp.

En højere Officer kom ligbleg vaklende op af Kahytten. Aldrig saa snart havde han sluppet Trappegelænderet for at søge hen til Rælingen, før han blev kastet omkuld og løbende paa alle fire udgød han sin Maves urolige Indhold. Vi laa paa Helsingørs Red i mere end et Døgn for at afvente, at Stormen løjede af, saa Rejsen kunde fortsættes, og vi naaede først Aarhus 48 Timer efter Starten i København. Det var en gemytlig Ouverture til Lejrøvelserne. —

I Aarhus blev vi indkvarterede, mange Borgere lejede Logi til de Soldater, der var tildelt dem, paa ret obscure Steder.

Livet i Lejren var muntert, og Øvelserne fornøjelige i den herlige Natur. Vi levede paa Feltfod, lavede selv vor Mad og spiste den under aaben Himmel, i Regnvejr spædte Vor Herre Suppen, saa det kneb at spise den op.

Men inden Øvelserne var tilende, kom der Ordre til hastigt Opbrud. Rygter fløj fra Mand til Mand: „*Der var udbrudt Krig mellem Tyskland og Frankrig, og vi skulde med*“. Der gik en Bølge af Krigsbegejstring gennem Sindene. „Den Gang jeg drog afsted!“ begyndte at lyde, og vi drog virkelig afsted. Langs Banelinjen stod Folk og viftede til os, opskræmte af Rygter og af de hurtigt efter hinanden følgende Tog med skraalende Soldater.

Men vi *Gardere* havnede næste Dag paa selve *Fredensborg!* —

Det blev sagt, at det var Bismarck, der havde krævet Lejren ved Hald ophævet. Han vilde ikke tillade, at Danmark havde 10,000 Mand i fuld Udrustning liggende samlet i Jylland.

Kort Tid efter vor Ankomst til Fredensborg stod jeg en Dag paa Post inde i Slottet, da Jægeren bragte et Telegram. *Kronprins Frederik* aabnede det, læste og udbrød:

„Det var da godt, vi ikke kom paa den Galej“. —

Med dette filosofiske Kraftsprog kvitterede Danmarks Kronprins for Meddelelsen om Tyskernes Sejr ved Gravelotte. Det virkede afkølende. — En Skildvagt blev Vidne til meget; han regnedes ikke stort mere end en Statue, der hverken kan se eller høre, end mindre forstaa fremmede Sprog.

Der var det Efteraar stor Familiesammenkomst paa Fredensborg. Kongedøtrene med deres Gemaler var paa Besøg. England og Rusland stod som „neutrale“ Tilskuere til Kampen mellem Tyskland og Frankrig. Og Ruslands tilkommende Hersker gav sine Følelser overfor den faldne Kejser Napoleon Luft i Offenbachske Melodier, som han lod lyde ud over den stille Slotspark. — Han var passioneret Valdhornsspiller og nød Friheden i Mark og Skov, medens Prinsen af Wales vistnok kedede sig lumsk. Jeg tjente en Specie ved at hjælpe med at bringe Prinsens Bagage til Stationen, da han endelig slap fri. Mange interessante Oplevelser havde jeg i de Dage; ikke drømte jeg om, at jeg selv en Gang skulde komme til at deltage i Taflet i den herlige Kuppelsal, hvor jeg den Gang saa Europas mægtige nyde deres Diner. —

Fra Fredensborg til Fredsholm ved Helsingør var Vejen ikke uoverkommelig, og der traf jeg en Dag den Kvinde, *Marie Elisabeth Neergaard*, som skulde blive min Hustru. Hun var Veninde med Troels Marstrands højt begavede Datter Julie, som under sit Ophold som Lærerinde paa Hindsgavl ved Pastor Melbys Forkyndelse var bleven ført ind i det grundtvigske Kirke- og Højskoleliv, hun vandt sine Søstre og Kusiner for Højskolesagen og bragte en ny og virksom Aand ind i vor Familie.

Ved Nytaarstid 1869 var der stor Bryllupsfest paa Fredsholm. Den før omtalte Mand, som bragte Troels

Marstrands Forretning paa Benene igen efter Branden, Jens Lund, ægtede Anna Marstrand. Og hendes Plads som Husbestyrerinde hos Farbroderen paa Charlottenborg blev overtaget af Søsteren *Petra*, der opretholdt den gamle gode Stil. Malerens Søn *Poul* var i Amerika, og Datteren *Julie* stod i sin fagreste Ungdom beundret og ombejlet. Jeg mindes et Selskab, hvori Brødrene *Oscar* og *William Bloch* deltog. Den senere udmærkede Sceneinstruktør optraadte som Leder af Ordsprogslegen, og vi opførte nydelige smaa Teaterscener fra „Svend Dyrings Hus“ og af Sammenstødet mellem Knud den Store og Ulf Jarl. Dragter laante vi i Atelieret, der var altid Overflod.

Soldatertiden blev saaledes for mig til Gavn i alle Henseender og staar som et friskt og smilende Intermezzo mellem Bagertiden paa Kristiansborg og de efterfølgende tre Aar, jeg tilbragte som Forvalter i Bager Albrechts Forretning paa Købmagergade.

Men alt faar en Ende, og det var ogsaa godt! Det ansvarsløse Driveri førte ikke til noget. — Den sidste Tid havde jeg Vagt paa Charlottenlund Slot, hvor der ventedes en vigtig Begivenhed. Jordemoderen var allerede ankommet, men havde endnu kun at vente, saa spadserede jeg med hende i Skoven og kurtiserede hende i Mangel af anden Beskæftigelse. Hun var ung og køn. —

Men først, da vi stod opstillet paa Gardens Eksercerplads til Afskedsparade, lød de 21 Skud, som meddelte, at der var født Danmark en Prins, vor nuværende Konge *Christian den 10de*. —

Og Soldatertiden sluttede med et dundrende Hurra!

DEN GAMLE BAGERGAARD PAA KØBMAGERGADE

Ildebranden i 1728 varede i 3 Døgn og lagde 1670 Huse, 5 Kirker, Raadhuset, Universitetet og mange andre offentlige Bygninger i Aske. Fra Vesterport til Gothersgade og fra Nørreport til Gammel Strand var København en Ruinhob. Frimands Kvarter omkring Postgaarden var slemt medtaget. To af de brandlidte i dette Kvarter mageskiftede efter Branden deres Grunde, og Bager Cort Legan flyttede sin Virksomhed til Grev Christian Reventlows tidligere Plads, hvor Bageriet siden den Tid uden Ophør har været drevet i snart 200 Aar.

I 1809 blev Gaarden købt af en anden Brandlidt. Louis Klein var blevet husvild, hans Bageri paa Nørregade var brændt, da Frue Kirkes Taarn faldt som Offer for Englændernes Brandpile i 1807. Grunden blev ryddet og udlagt til den lille Plads, som nu ligger paa Hjørnet af Nørregade og Studiestræde foran Handels- og Kontoristforeningens Bygning.

I halvhundrede Aar var Bagergaarden paa Købmagergade i Kleins Families Eje. Den sidste Ejer, *Ferdinand Klein*, maatte opgive sit Bo. Privatbanken, som havde en Prioritet paa 14,000 Rigsdaler i Gaarden, solgte den da til min Mor mod Troels Marstrands Kaution for Bankens Tilgodehavende. Det var et Led i hans Bestræbelse for at sætte mig i Stand til at overtage Forsorgen for min Mor og mine Søskende. Han købte Gaarden uden Udbetaling

i min Mors Navn, og da jeg kun var 22 Aar, udlejede han den i 3 Aar til Bager *Johan Albrecht*, saaledes at min Mor fik en aarlig Indtægt derved.

Jeg gjorde Mesterstykke og drog ind paa Købmagergade i Februar 1871 med alt, hvad jeg ejede, i min gamle Skibskiste fra Svendetiden. Efter Overenskomsten skulde Klein holde Driften i Gang, til den ny Mand kunde rykke ind, og jeg boede saa et Par Maaneder hos Klein og hans elskværdige Søster *Fru Grøn*, som holdt Hus for ham.

Ferdinand Klein var en gammel gemytlig Fyr, en blød, drømmende Kunstnernatur, der havde mere Sans for Kunst og Musik end for Forretning. Uagtet han var en dygtig Bager, maatte det derfor gaa galt for ham. Han var alt for godtroende og blev snydt og bedraget paa alle Kanter. Spækhøkerne og andre Brødforhandlere fik Lov til selv at udtage deres Brød i hans Butik. En af dem, en stakkels Original, der led af Hørelsesshallucinationer, førte en daglig Kamp mod de indbildte Personer, som beskyldte ham for at snyde, hans Samvittighed var urolig. — Men Klein sørgede mere over Fransk mændenes Nederlag end over sin egen daarlige Status. Han havde sit Værelse ind til den hyggelige gamle Bindingsværksgaard, hvor Høns og Duer havde deres Reder. I hans Værelse stod bibelske Indskrifter over Dørene, og gamle Møbler og Kunstsager smykkede det. Om Sommeren samlede han sine Venner om et Bord i Gaarden, hvor den vilde Vin hang i rige Ranker. Saa lød der Sang og Guitarspil, medens de tømte deres Toddyglas. Men Tiden krævede andre Egenskaber hos dem, der vilde drive Forretning, og Klein maatte forlade sit Fødested. Han døde faa Aar efter i Helsingør.

Johan Albrecht var af en ganske anden Støbning. En Tysker, arbejdsom, paapassende og sparsommelig, lidenskabelig, naar det gjaldt Forretning. Han var en dygtig Bager, som af Klogskab holdt paa sine Folk; han var ikke uden Godhed; men hans Optræden skæmmedes af et brou-tende Væsen; hans Tale kunde veksle mellem kynisk Raa-

hed og sentimental Følsomhed. Han var Frimurer og havde i det Samfund tilegnet sig mange skønne Talemaader, som lidet passede til hans naturlige Væsen.

Ved et utroligt Slid og smaalig Paapassenhed havde han samlet sig saa meget, at han tænkte paa i Løbet af nogle Aar at trække sig ud af det brydsomme Liv, en Bager maatte føre. Derfor kunde han gaa ind paa Troels Marstrands Plan om at overføre sin Kundekreds til Bageriet paa Købmagergade for efter 3 Aars Forløb at overdrage hele Forretningen til mig. Som hans Forvalter tog jeg Besværet paa mig, saa at han hele Sommeren kunde bo paa sit Landsted i Ordrup, og han forøgede i de 3 Aar sin Formue med 30,000 Rigsdaler. Saa det blev ikke en daarlig Forretning for ham, og for mig var det en stor Vinding. Jeg kunde begynde med en vel oparbejdet og stor Om sætning i en Virksomhed, som jeg kendte i alle Enkelt heder.

Paa Bunden var Albrecht godmodig, og mig behandlede han altid godt. Jeg maatte ikke lægge i Kakkelovnen paa mit Kvistværelse; men hans Hjem som hans Cigarkasse stod aaben for mig. Jeg spiste ved hans Bord og deltog i hans Selskabelighed. Vi var jo paa en ejendommelig Maade knyttet til hinanden, saa det maatte ikke gaa galt, og det lykkedes ogsaa at komme gennem de tre Aar uden alvorlige Rivninger. Men min Tid var saa optaget, at jeg ikke kunde deltage i Livet uden for Forretningen. Tidens stærke Rørelser gik min Dør temmelig upaaagtet forbi; og Bølgerne gik dog særlig højt i de Aar i København.

Georg Brandes var ved at vælte alle Rækværker, hvortil vi hidtil havde støttet os, *Pio* rejste Socialismens Banner og lavede Oprør paa Nørrefælled, *Bjørnson* forargede hele Skandinavien ved efter Grundtvigs Død at kræve Forsonlighed overfor Tyskerne, og vort eget „forenede“ Venstre dannedes og gik i Stykker som saa mange Gange senere, naar det kneb for Ministeriet.

Uro var der overalt. Efteraaret 1872 gennembrød en

voldsom Stormflod Digerne paa Lolland og oversvømmede store Landstrækninger paa Øerne langs Bælter og Sunde.

Store Forandringer foregik ogsaa i min Familie. Maleren *Vilhelm Marstrand* døde i Marts 1873. Hjemmet paa Charlottenborg blev opløst, og Børnene kom til Fredsholm, hvor der var bleven god Plads, efter at Mor atter var flyttet til København. Indtægterne af Bageriet paa Købmagergade havde givet hende Midler til igen at danne sit eget Hjem. Og den *1ste April 1874* overtog jeg selv Bageriets Drift.

IV HJEMMET

BAGERMESTER

Den Bagergaard, jeg overtog 1874, laa endnu uændret, som Cort Legan havde bygget den i 1730. Hverken Ildsvaade eller vilkaarlige Indgreb havde forstyrret dens middelalderlige Præg. Gennem en Port kom man til Butikken, som i ældre Tid tillige var Familiens daglige Opholdssted. Dør arbejdede man, dør spiste man, og derfra styrede Bagermadammen den hele vidtløftige Bedrift og modtog Betaling for det Brød, Kunderne selv udsøgte.

Fra Butikken kom man gennem en lang Smøge til Baggaarden, som var saa stor, at dens Bygninger grænsede til Ejendomme i Valkendorfs-gade, til Ejendommen Amager-torv 10 og til Købmagergade 13. Kun Forhuset og Bageriet var grundmurede, de andre Bygninger var Bindingsværk; der var stor Plads til Brænde, Sæd og Mel, der var Hestestald, Vaskehus og Rullestue, alt hvad en Bager i ældre Tid havde Brug for; men det var en slem Rotterede, den trængte haardt til at ombygges med Nutidens Krav for Øje. Det var ikke min Ejendom endnu, jeg maatte vente, til jeg kunde købe den og fik samlet saa meget, at jeg magtede at tage fat paa en Ombygning.

Foreløbig lagde selve Driften tilstrækkelig Beslag paa mine Kræfter. Den Virksomhed, jeg overtog efter Joh. Albrecht, var for en stor Del bygget paa Levering af Brød til Kaféer; der var fem Svende, som udelukkende lavede Wienerbrød. Rugbrød bagtes slet ikke. Men en Del af mine Kunder startede nu sammen med andre Kaféværter og Re-

stauratører en Slags Andelsbageri, og jeg mistede dem som Kunder. Dog det gik ikke for dem, og jeg tilbød saa at bestyre Bageriet for dem og sikre dem 10 % af deres Aktier. Hele Aktiekapitalen var kun 12.500 Rigsdaler, saa det var en god Forretning for mig, og jeg bandt dem derved til mig, saa det ikke lykkedes for Hr. Albrecht at lokke dem fra mig, da han mod alle Forudsætninger begyndte Bagervirksomhed paa Østergade. — Fra den Tid gik min Om sætning stadig frem, og efter nogle Aars Forløb udløste jeg Andelshaverne og samlede hele Virksomheden paa Købmagergade.

Store Vanskeligheder frembød Svendeforholdene i de første Aar. Svendenes Stilling var snarest bleven forværret efter Laugsvæsenets Ophør. De var kun som en Slags Husdyr, der fik Kost og Logi, men hvilket Logi? Selv paa Købmagergade, hvor der var saa stor Plads, laa Soverummet lige ved Siden af Arbejdsrummet med Dør imellem. Paa den ene Side af et Bræddeskillerum stod Dejgtruget, paa den anden Dobbelt sengen. Det blev fortalt, at en Svend, som efter en Udgangstur gik søvndrukken ved sit Arbejde, tog fejl og hældte den varme Mælk i Sengen til Kammeraten i Stedet for i Dejgtruget.

Men Svendenes sløve Taalsomhed var brudt, de begyndte at stille Krav. *Pio*, *Brix* og *Geleff* var nok dømt og sendt til Vridsløse; men „*Socialdemokraten*“, der begyndte den 10. Maj 1874, holdt Ilden brændende. Ogsaa i Bagerierne hørtes Sangen: „Nu dages det Brødre, det lysner i Øst“.

Allerede under min Forgænger havde der været et Par Tilløb til Strejker; men de førte ikke til noget. Organisationen var ikke stærk nok; men i 1876 kom der en alvorlig Strejke, som varede i flere Uger og bragte Svendene virkeligt Udbytte. Bageriet paa Købmagergade var det første, som helt afskaffede Kost og Logivæsenet og betalte fuld Pengeløn, og ligeledes det første, som tilstod Svendene et ugentlig Fridøgn.

Medens jeg var ugift, styrede min Søster *Johanne* Huset.

Hun havde været paa Højskole og førte grundtvigske Venner til vort Hjem. Saaledes Brødrene *Morten* og *Knud Pontoppidan*, *Ida Holm*, der blev *Herman Triers Hustru* og *Marie Neergaard*, der blev min. Senere lærte jeg en Kreds af Studerende at kende, de havde dannet en Forening med den ildfulde *Johan Borup* som Formand, af Medlemmerne var *Karl Poulsen* den mest poetiske, *Vilhelm Hansen* den vittigste, *Valdemar Brücker* den mest særprægede, *N. K. Munkebo* den muntreste og *Frederik Mygind* den lærdeste, de nævnte var alle Teologer, men der var ogsaa andre, *Frits Rønning* var Filolog, *Peter Vilhelm Jensen* Polytekniker og *Alfred Poulsen* Højskolelærer. Alle bøjede sig i Ærbødighed for Grundtvig, elskede Hostrup og beundrede Bjørnson, og vi diskuterede alle den Tids Problemer med Liv og Lyst. —

Marie Neergaard var Datter af Snedkermester *Peter Neergaard* og *Katrine Fleron*. Fleronerne var Valoner og sammen med flere Familier indvandret fra Belgien, for i Regeringens Tjeneste at sætte Skik paa Vaabenfabrikkerne ved Hellebæk; de var dygtige Haandværkere.

Katrine Fleron var født i Hellebæk 1814, hun var en alvorlig og arbejdsom Natur, som skønt katolsk opdraget, med inderlig Forstaaelse havde sluttet sig til den danske Folkekirke. Efter Mandens tidlige Død havde hun under Savn og Møje opdraget sine Børn til gode og flittige Mennesker. *Marie* var født 20. Marts 1846 i København, hun havde nydt en god Undervisning, først som Elev i *den søsterlige Velgøreheds Skole* i Kannikestræde, og senere ved *Frøken Zahles* Velvilje paa hendes Privatlærerindekursus. Sytten Aar gammel maatte hun allerede ud som Lærerinde. Hun kom først til en grundtvigsk Præst Selmer, den Gang i Evelstrup paa Heden, mellem Hobro og Løgstør. Efter fem Aars Virksomhed paa Heden, kom hun til en Familie Brandt, der boede i Nærheden af Fredsholm ved Helsingør, *dér* mødte jeg hende første Gang. Derfra kom hun som Lærerinde til Borgmester Schjørring i Skelskør.

I Vinteren 1874—75 havde Schjørring med Familie taget Ophold paa Frederiksberg for at være nærmere ved Rigsdagen, som han ofrede al sin Tid. Marie besøgte min Søster jævnligt, og den 11. Februar 75 blev vi forlovede og lavede straks til Bryllup. —

En af Maries Morbrødre var Bager, han blev saa begejstret over, at hun kunde opgive Lærerindegerningen og blive Bagerkone, at han udbrød. „Alle Guvernanter skulde føres ud til Tre kroner og drones.“ — Han var et mærkeligt Eksemplar af den ældre Tids Bagermestre. I sin tykhudede Naivitet mindede han om en Flodhest. I ubehersket Iver var han en Gang krøbet ind i Bagerovnen for at rette noget derinde, før den var bleven tilstrækkelig afkølet, og han fortalte selv, hvorledes hans Kone havde tigget og bedt ham lade være, han vilde ikke standse Bedriften og krøb derind, „men, fortalte han, „*saa smeltede Rygmargen*, og jeg blev saa elendig, at jeg ikke kunde røre mig.“

Doktoren var fortvivlet og var uforsigtig nok til at sige til Konen: „Den Mand bliver aldrig Menneske mer“. Det hørte Kæmpen og hans Energi vaagnede. Han lejede to Bybude, som slæbte af med ham, til han drev af Sved, saa lod han dem poste Vand ned ad sin Ryg, og han kom sig. — Men saa skulde han prale for Lægen, han satte to Lispundslodder ind i Butikken, og første Gang Lægen kom, greb han de tunge Lodder holdt dem ud i stiv Arm og raabte: „Den Mand bliver aldrig Menneske mer“.

Lægen blegnede af Bevægelse og Vrede og udbrød: „Jeg har arbejdet paa Deres Helbredelse af bedste Evne, jeg har tænkt paa Dem Nat og Dag, og nu da De, *trods alt*, er kommet Dem, saa haaner De mig.“ Og han vendte sig om og gik bedrøvet bort. „Men,“ fortalte Fleron videre: „saa var jeg bleven den lille. Jeg søgte Doktoren i hans Hjem, og paa mine Knæ tiggede jeg ham om Forladelse.“ Denne svage Gengivelse af Mandens dramatiske Skildring kan maaske dog give et Indtryk af den hensynsløse Kraft, der var i ham ved Siden af et inderst inde blødt og barnligt Sind. —

Det hændte en Gang, at en af deres Piger var blevet med Barn ved ham. Konen viste ham sin Vrede ved isnende Kulde. Og han følte sig saa elendig og brødebetyngt, at han besluttede sig til at forlade Hus og Hjem og give sig paa Vandring som i Svendetiden.

Men da han angergiven med Ranslen paa Ryggen vilde byde hende Farvel, da smeltede Isen om hendes Hjerte, og han fik ikke Lov at rejse. —

Marie Neergaard havde ikke saa lidt af Valonernes ildfulde Natur og store Naivitet, men gennem Skole, Kirke og de grundtvigske Hjem, hun havde levet i, havde hun vunden Selvbeherskelse og religiøs Ballast.

Den 8de Juni samme Aar stod vort Bryllup, *Pastor Brandt* viede os i Taarbæk Kapel. Borgmester Schjørring var *Maries* Forlover, Onkel Troels min, og Bryllupsfesten fejrede vi paa Raavad under munter Deltagelse af Slægt og Venner. Den smukke Sang, som her følger, har Schjørring skrevet.

Binde, binde Krands —
 Brudens Krands, saa frisk og grøn,
 Bunden i den Skov saa skjøn,
 Visner ingensinde,
 Blive skal et Minde
 Om en Dag saa faur og blid
 I den glade Ungdoms Tid,
 Solskinssmil paa Kinder,
 Roser og Kjærminder.

Væve, væve Vadmél —
 Livets Vadmél, sort og stridt,
 Livets Vadmél, blødt og hvidt,
 Begge Dele bære
 Maa vi Gud til Ære!
 Gaar det op og gaar det ned,
 Trofast Ægtekjærlighed
 Gi'r os Trøst i Nøden,
 Binder os til Døden.

Oldenborre flyv, flyv —
 Med hver Sorg og Klage bort,
 Livets Glæde er kun kort —
 Nyd den, mens du evner!
 Snart vi alle stævner
 Med den Høst, vi gjorde her,
 Med de Venner, vi fik kjær,
 Did, hvor Haabets Stjerne
 Blinker i det Fjerne.

Ride, ride Ranke —
 Rask afsted til Helsingør,
 Eveldrup og saa Skjelskør,
 Hent Maries Drømme,
 Unge, lyse, ømme!
 Pust dem frem i Tryllering,
 Vis os deres lette Sving —
 Drømmens Tid er svunden,
 Idealet funden.

Klappe, klappe Kage —
 Nu er Melet ikke surt,
 Nu det gaar, som det var smurt,
 Nu vil Marstrand bage
 Med sin Ægtemage!
 Gid de Livets bedste Brød
 Nyde maa til deres Død
 Med trofaste Venner! —
 Hermed Visen ender.

Det var en stor Forandring for min Hustru efter Lærerindevirksomheden i stilfærdige Hjem at tage Styret i det urolige Hus, hvor Hjem og Forretning gik i et, med de mange Folk, som boede i Gaarden og skulde have Kosten dør. Og saa kom Børnene i hurtig Rækkefølge, Olav 1876, Even 1879, Anna 1880, Julie 1882, Viggo 1884 og Inger Marie, kaldet Myg 1885. Man skulde tro, det gav Arbejde nok, men Marie paatog sig dertil at opdrage flere af Broderen, Skolelærer Ludvig Neergaards mange Børn; vi havde i de Aar samtidigt tre af dem i Huset. — Af Hensyn til

Børnene lejede vi Sommerbolig paa Gamle Kalkbrænderi, nord for Rosenvænget. Kalkovnene laa paa en Halvø ude i Øresund, som ellers gik helt ind, hvor nu Strandboulevarden er. Boligen laa derimod længere inde omgiven af Haver og Marker, og der var endnu ganske landligt, Frihavnen var ikke anlagt den Gang.

BLANDT GRUNDTVIGIANERE

Det var Brylluppernes Tid, alle Familiens unge Piger blev gift i de Aar, og de fleste med grundtvigske Højskole-mænd og Præster; saaledes Malerens Datter *Julie* med *Morten Pontoppidan*, Troels Marstrands Datter af samme Navn med *Ernst Trier*, en anden af hans Døtre, *Christine*, med *Poul la Cour*, en tredje, *Petra*, med *Poul Sams* og mine to Søstre *Marie* og *Johanne* med *Valdemar Brücker* og *Frederik Mygind*.

Vi kom saaledes i et nært Forhold til grundtvigske Kredse, og det Liv, som rørte sig *dér*, greb mig stærkt. Vi deltog i folkelige og kirkelige Møder, løste Sognebaand til Grundtvigs Efterfølger ved Vartov Kirke, den statelige og fint dannede *Pastor Brandt*, og jeg var med at stifte Højskoleforeningen 1878, der, med Folketingsmand Harald Holm som Formand, skabte et hyggeligt Hjem for unge Mennesker fra Landet, som af en eller anden Grund maatte opholde sig i Hovedstaden.

Da Højskoleforeningen af grundtvigske Venner paa Bornholm blev indbudt til at besøge deres mærkelige Ø, deltog Marie og jeg i Turen. I tre Dage kørte vore gæstfri Værter os rundt til alle de smukkeste Steder paa Øen, og Samværet sluttede med et almindeligt Folkemøde i Almindingen, hvor *Harald Holm* og *Pastor Hostrup* talte. Marie og jeg havde den særlige Fornøjelse at gøre hele Rundturen i Vogn sammen med Hostrup og hans prægtige Hustru, hvorved der indleddedes et Venskabsforhold, der varede, saalænge de levede.

I 1877 besøgte jeg sammen med Johan Borup i Selskab med en stor Skare Højskolefolk *Christopher Bruuns* Højskole i Gausdal i Norge. Hans Skole „*Vonhejm*“, Haabets Hjem, laa tæt ved Bjørnsøns Gaard „*Aulestad*“ og ved Kristoffer Jansens „*Solbakken*“. Paa *Vonhejm* talte Bruun. Han var en lille spinkel Mand, klædt som en Bonde. Med sit fine, karakterfulde Ansigt, præget af tungsindig men mild Alvor, og med sit lange Haar og Skæg mindede han mere om en Helgen end om en Soldat.

Men vi vidste, at han i 1864 var ilet hjem fra Rom for sammen med Kammerater fra Studentermøderne at indfri Løftet om at staa Danmark bi i Farens Stund, og vi vidste, at medens andre svigtede, saa drog *Christopher Bruun* afsted og stod som en Helt for Skud paa *Dybbøl Skanser* under *Tyskernes Bombardement*.

Og man fortalte, at *Bruun* ved sin Daad havde inspireret *Henrik Ibsen* til hans harmdirrende Angreb paa den Akkordens Aand, som havde holdt det norske Folk, særlig Studenterne, fra at følge *Bruun*. — Men i Dramaet „*Brand*“ havde *Ibsen* ført Kravet om at „være sig selv“ og „være det helt, ikke stykkevis og delt“ ud i det umenneskelige, ud „over *Evne*“. — Saaledes var *Bruun* ikke, han stod Grundtvig nærmere end *Søren Kierkegaard*, og det var hans Haab ved den grundtvigske Folkehøjskole at vække den norske Bonde til Fædrelandskærlighed og Kristendom.

Og til denne Gerning havde han søgt Samarbejde med Mænd, der saa paa Bonden som Bærere af Norges Fremtid som han selv: *Kristoffer Janson* og *Bjørnstjerne Bjørnson*. —

Janson var af en blødere Støbning end *Bruun*; han hørte til dem, der blev hjemme, da *Bruun* kaldte til Daad. Men han var en fin, drømmende Natur, af et dybt religiøst Gemyt. Man siger i Norge, at han har været Forbillede for Pastor Sang i *Bjørnsøns* mærkeligste Drama „*Over Evne*“. Jeg mindes endnu hans stemningsbevægede Morgenandagt paa *Solbakken*.

Mellem dem stod saa Bjørnson draget af Tanken om at være med i Folkehøjskolens Gerning, af Bruuns sædelige Alvor og Jansons dybe Inderlighed. Det var det mærkeligste Kompagni, som nogensinde har forsøgt Samarbejde paa en grundtvigsk Folkehøjskole.

Jeg kendte naturligvis Bjørnson af Navn og Gavn; hans Sange blev sunget ved alle grundtvigske Sammenkomster, hans Fortællinger og Skuespil var alles Eje, men jeg længtes efter at se og høre ham. Og saa kom han, stærk og bred med det stolte Hoved og det skarpe Blik bag Brillerne.

Han talte til os paa „Solbakken“ i den store Bjælkehal, hvor et Vindue saa stort som den hele Væg aabnede Udsigt til det herlige norske Landskab, og han talte, saa jeg glemte at tænke og lod mig bære af hans stærke Ord.

Han talte om Germaner og Romaner. Nordens Fremtid beroede paa et Forbund mellem alle stammebeslægtede Folk af gotisk-germansk Race. Med Franskmænd og Rusere havde vi ingen Fremtid.

Romanerne var i Bjørnsons Fremstilling Forstands-, Germanerne Følelsesmennesker. Han kunde hade de romerske Historieskrivere, der havde fremstillet Cimbrer og Teutoner som Barbarer. Trofasthed var deres Karaktermærke. Tro mod Staldbrødre, tro mod Stammefrænder, tro i Døden. Da Cimbrerne havde overskredet Alperne, mødte de i Podalen Romernes kampvante Hære 100 Aar før vor Tidsregning. Og Bjørnson skildrede Kampene, hvori hele Folket blev tilintetgjort, med dramatisk Liv og Kraft. Vi hørte Krigshylene, Vaabenlarmen og Cimbrernes Dødssuk, og vi var med. Vi følte os stolte, da de sejrberusede, rovgriske Romere kastede sig over Vognborgen og mødte Cimbrernes Kvinder, der forsvarede Børn og Gods som Mænd. Og vi gyste, da ogsaa Kvinderne var dræbt — og Bjørnson med hævet Stemme udbrød: „*Men saa var der Hundene!*“ —

Det virkede! Bjørnson havde Huldrens daarende Evne og Dovregubbens Vælde, han var den mest bedaarende Ta-

ler, det genialeste og dog jævreste Menneske, jeg har truffet i mit lange Liv. —

Der var Sol over Vonheim den Gang; men det kunde ikke vare. Karaktererne var for stridige, for norske. —

Bruun var et udpræget Viljesmenneske; gennem Studium, Tvivl og Grublen havde han tilkæmpet sig et „Staa-sted“, og der stod han urokkelig, rede til ethvert Offer for sin vundne Overbevisning, rede til Kamp mod æstetisk Letsind og materialistisk Sløvsind. „Min Plads,“ siger han selv, „er i en Krydsild mellem Fritænkere og Teologer,“ i en saadan Kamp var han rede til at sætte Livet ind. Han „kæmpede for at befri Tanken, Ordet og Samvittigheden, og han kæmpede som en Mand“, har en ikke-kirkelig Nordmand skrevet.

Bjørnson var et Stemningsmenneske. Han havde uden Anfægtelser levet paa sin Barnetro, til han blev en moden Mand. Men da Tvivlen var vakt og kom til Udbrud ved Bruuns Tale om evige Helvedsstraffe, saa væltede den hele Kirkelæren, og Bjørnson greb i sin Troshunger efter Udviklingslæren som Støtte for sit Livshaab. Harmonien var brudt, og snart lød det fra Aulestad: „Jeg trives ikke blandt disse langhaarede, rødskæggede, tungtbestøvlede, vadmjelsklædte Pietister og Dydsapostle!“ —

Samarbejdet blev umuligt, og Kampen begyndte og varede Livet ud paa alle Omraader. Bjørnson var Tilhænger af Republiken, Bruun holdt paa Kongedømmet, Bruun var konservativ, Bjørnson radikal Fremskridtsmand, og Bruun holdt paa Unionen, medens Bjørnson kæmpede for Norges Selvstændighed. Og da Afgørelsen nærmede sig, skrev Bruun mod Adskillelsen, men kunde ikke faa sit Indlæg frem. Ingen Bogtrykker turde trykke det, og da han havde faaet det trykt i Danmark, turde ingen Boghandler fremlægge det i Norge. Der hørte Mod til at træde op mod en saadan Folkestemning; Bruun var en modig Mand, men gik paa tværs af Udviklingen. Bjørnson var altid et Hestehoved foran. Han var *Ungdommens Fører*. —

GRUNDTVIGIANERE OG ANDRE

Ved Valdemar Brücker blev jeg bekendt med *Frederik Falkenstjerne*. Han var Søn af en Militærmusiker, som under Treaarskrigen var bleven gift med Sophie Feddersen, der havde plejet ham paa Lazarettet i Flensborg. Sophie Feddersen døde imidlertid efter at have født Sønnen, og da Drengen var seks Aar, døde ogsaa Faderen. Frederik Falkenstjerne kom da i Huset hos en Morbroder i Flensborg. Ti Aar gammel oplevede han Krigen i 64 med alle dens sørgelige Tildragelser, fra Dannevirkes Rømning til Sønderjyllands Tab. —

Paa den velbegavede, men misrøgtede Dreng havde de spændte Begivenheder haft en enerverende Indflydelse, som han aldrig helt forvandt. Efter Krigen fik han en Friplads paa Herlufsholm og forlod Skolen i 1872 som Student med Udmærkelse.

Under Opholdet *dér* var han bleven stærkt religiøst bevæget og havde bestemt sig for det teologiske Studium; men han var fattig og maatte straks søge Erhverv ved Undervisning. I sin ungdommelige Lyst til at lægge sit folkelige Sindelag for Dagen stødte han de gode Højremænd, som straks havde søgt at erobre den begavede unge Mand; de slog Haanden af ham, og han havde det kun kummerligt. Efter at have faaet Filosofikum maatte han søge en Huslærerplads for at komme til Kræfter og vinde Ro i sit Sind. I de bevægede Aar gik Bølgerne højt i Hovedstaden, *dér* var det ikke muligt at vinde Ro for et nervøst og gærende Menneske. —

Og Falkenstjerne var da saa lykkelig at faa en Huslærer-

plads hos *Pastor Hostrup* i Hillerød. Komediedigteren *Hostrup* havde allerede i mange Aar været Præst og vundet mange Venner ved sin jævne og inderlige Fremstilling af den kristne Tro i Overensstemmelse med den grundtvigske lyse og frisindede Opfattelse af det kristelige Forhold til det menneskelige. I Folkesangen havde hans Digtrevner brudt sig nye Baner, og han var en Foredragsholder, der forstod at fremsætte sine alvorlige Grundtanker med Liv og Lune.

Men et roligt Sted var det *Hostrupske Hus* ikke. *Hostrup* var stiltfærdig og beskeden, men heftig, naar han blev oprørt over Uretfærdighed eller Usandhed; han var dansk i Sind og Skind, men *Fru Elisabeth* var af norsk Afstamning, hun havde en bjørnsonsk Ildhu og dramatisk Fremtræden. Naar hendes Veltalenhed som en Vaarflom satte selve Arken i Fare, kunde *Hostrup* vel med sit lune og rammende Vid gyde Olie paa de oprørte Bølger og klare Skæret; men kun for en Tid. I *Fru Hostrup* var de grundtvigske Ideer blevet Kød og Blod. Selv vilde hun vaage over og opdrage sine Børn, de maatte ikke komme i Skole. *Falkenstjerne* skulde holde Friskole med dem i Hjemmet.

Fru Elisabeth blev *Falkenstjernes* Fylgie. Han tilegnede sig hendes Tro, hendes Tankegang og selv hendes Udtryksform; men han havde ikke hendes Natur, hendes Umiddelbarhed og hendes Kæmpekræfter. Den ideale Fordring, som Dag for Dag blev stillet ham, kunde han ikke staa Maal med, og det Tungsind, som lurede paa Bunden af hans Sjæl, brød frem. Da vakttes *Fru Hostrups* Moderfølelse overfor den forældreløse, og med hele sin Ildsjæl kastede hun sig ind i den Opgave at rejse ham legemligt og aandeligt. —

For *Falkenstjerne* blev Opholdet i *Hostrups Hus* som en Skærsild, megen Skrøbelighed blev udbrændt og et Livsmaal grundfæstet. Ikke langt fra Hillerød i Byen *Frerslev* holdt *Morten Pontoppidan* Højskole. Mellem ham og *Falkenstjerne* udviklede der sig et fortroligt Venskab. *Fal-*

kenstjerne blev Lærer paa Skolen, Planen om at føre den grundtvigske Folkehøjskole ind i Hovedstaden modnedes hos ham, og efter Embedseksamen tog han straks fat. Han begyndte sit Skolearbejde sammen med *Peter Vilhelm Jensen (Klint)* i en almindelig Beboelseslejlighed paa gamle Kongevej Nr. 25. Jeg blev straks en meget interesseret Medarbejder, og allerede efter et Par Aars Forløb lykkedes det at faa opført en til Formaalet indrettet Bygning paa Christian Winthersvej, hvor Pastor Hostrup efter at have taget Afsked fra Hillerød havde fæstet Bo.

Til Indvielsen af den nye Skolebygning skrev Hostrup den vidunderlig friske Sang, som begyndte saaledes:

„Der, hvor vi stred og sang,
der, hvor vort Ord har Klang,
hvor vi hver dog fik sit lille Rige,
her i vort eget Hjem
trænger sig ind og frem
snart et Folk, hvem vi maa Pladsen vige.“

den fortsætter:

„Tænk om de tramped' ned
Frugten af al vor Sved,
Sæden, vi vor bedste Pleje skænkte.
Blev det en Hunner-Flok,
ja, det var bittert nok,
om de vore Tempelbuer sprængte.

Men med det bedste frelst
følges vi allerhelst
af en Slægt, der selv har Ild og Kræfter,
ej en der, tam og tom,
blot i sin Svaghed from
kun kan tralle vore Viser efter.“

og slutter:

„Tag Goten under Tugt,
retled hans vilde Flugt,
hold igen paa Kraften, den rebelske,

ku ej det stærke Mod,
 køl ej det varme Blod,
 lær ham blot, hvad der er værd at elske.

Øv ham i Vaabenfærd,
 men hjælp ham til især,
 hvad der er os helligt, selv at hædre
 kæmpe for det med Lyst,
 bøde paa vore Brøst,
 og hvad vi gør godt at gøre bedre. —“

Klarere kunde Folkehøjskolens Program ikke udtrykkes, og Hostrup tog med Liv og Lyst Del i Arbejdet og holdt ofte om Søndagen Gudstjeneste i Skolens Gymnastiksal, hvor han samlede en stor Tilhørerkreds. —

Samme Aar døde *Julie Trier*. Vallekilde havde taget hendes Kræfter, som hun med Glæde havde sat ind i den Gerning, hun elskede. Trier var en voldsom Natur, snar til Handling som Apostlen Peter. Han kunde tage voldsomt paa Vej over det, som vi andre regnede for Bagateller; men paa Vallekilde kendtes ikke Bagateller. Trier virkede ikke blot ved sit Ord, men ved hele sin Personlighed. Der udgik fra ham en Strøm af Energi, der paavirkede enhver, som han tog sig af, og det var utroligt mange, han i Aarenes Løb magtede at tage sig af. Men han lagde store Byrder paa sine Nærmeste. To Hustruer bukkede, efter faa Aars Samliv, under for de stærke Krav.

En lille Pige, som min Hustru fødte ved den Tid, blev opkaldt efter *Julie Trier*, Ernst Trier stod Fadder, og Pastor Hostrup døbte hende. —

Til den Tids Grundtvigianere hørte ogsaa Privatbankens *Direktør C. F. Tietgen*. Han havde sin faste Plads i Vartov Kirke, hvis Præst han nærede stor Tillid til. Det var i de Aar, Tietgen opførte Marmorkirken, der havde helliget som Ruin i over hundrede Aar, Etatsraad Meldahl ledede Arbejdet; men Pastor Brandt var Tietgens Raadgiver i alle de kirkelige Spørgsmaal.

Tietgen havde ønsket, at Kirken kunde staa færdig til

Hele Familien, 1885.

Min Mor, 1890.

Indvielse paa Hundredeaarsdagen for Grundtvigs Fødsel, 8. September 1883; men de vanskelige Tider, som fulgte efter den fransk-tyske Krig, gjorde det umuligt. Tietgen maatte samle al sin Kraft og anvende alt sit Snilde paa at bekæmpe Krisen og de Angreb, hans mange Fjender rettede mod hans Bank og hans mange store Foretagender.

Paa 25-Aars Dagen for Privatbankens Aabning, den 2. November 1882 blev Tietgen fejret som Sejerherre ved en stor Fest paa Skydebanen, hvori jeg med Glæde deltog. Og Aaret efter, da Mænd og Kvinder fra alle Nordens Lande samledes i København for at mindes Grundtvigs Fødsel, den 8. September 1783, kunde Tietgen afsløre Korset over Marmorkirkens Kuppel. Indvielsen maatte endnu udskydes i mange Aar. Deltagerne i Vennemødet besøgte med Ekstratog Grundtvigs Barndomshjem i Udby og hans Grav paa Gamle Køgegaard og festede i to Aftener i et stort Telt paa Vodroflund med Taler og Sang. —

Da jeg efterhaanden havde faaet Raad og Tid, udstrakte jeg mine Rejser til det sydlige Udland; i Wien besøgte jeg min Fætter *Carl Smith*, der hjalp Theophilus Hansen med Udsmykning af Parlamentsbygningen. I Paris besøgte jeg Johan Borup, og med Falkenstjerne gennemrejste jeg Holland og Belgien og vandrede over Slagmarken ved Waterloo. Paa en Tur i England gjorde jeg Bekendtskab med mange elskværdige Mennesker af *Adlers* og *Rubins* Slægter. —

Men om Vinteren deltog jeg stadig i Arbejdet i Bageriet og hørte Forelæsninger paa Polyteknisk Lærestanstalt, hvortil jeg havde taget Adgangseksamen. —

Jeg havde købt en lille Villa paa Øresundshøj ved Charlottenlund, der blev „Myg“ født 1885. Marie spillede og sang, hun kunde en utrolig Mængde Sange og Salmer udenad, og vi levede „et jævnt og muntert, virksomt Liv“ med vore Børn og mange Venner. I 1886 blev der afholdt et stort nordisk Møde paa Ankers og Arvesens Højskole, *Saga-tun*, ved Hammer i Norge. Vi fik Lyst til at være med og

tog med Dampskib til Bergen for over Vossevang, Lerdalsøren og gennem Valders at rejse til Hammer. Paa Sognefjord traf vi Holger Drachmann og havde en fornøjelig Aften sammen med ham paa Nystuen ved Jötunheim, hvor vi overnattede. —

Paa Sagatun hørte vi mange Talere, blandt dem Fruerne *Edgren Lefter* og *Margrethe Vullum*. Men *Bjørnson* var der ikke, han var raget uklar med Anker, han havde kaldt Grundtvig „en *Tosk*“, og Anker, der var Ven med Ernst Trier og Ludvig Schrøder, havde vist *Bjørnson Døren*. Anker var gift med Frede Boisens Søster Mix, og hun vedligeholdt Forbindelsen med *Bjørnson* og introducerede os paa Aulestad. Paa Vejen derop var vi nogle Dage Gæster paa Gaarden „Tjerne“, hvor hendes Søster *Ida*, gift med Politikeren *Wollert Konow* var Værtinde.

Jeg havde jo været i Gausdalen og hørt *Bjørnson* tidligere, men havde ikke vovet mig ind i Løvens Hule, og jeg var ikke saa lidt ængstelig for, hvorledes det vilde spænde af. Hvad Fru Anker havde skrevet om mig, ved jeg ikke; men hun havde vistnok spændt *Bjørnsons* Forventninger vel højt. Vi blev nemlig vist ind i Salen, hvor Høvdingen havde arrangeret sig i Midten af sin talrige Familie og modtog os som en Konge, der giver Audiens. Men efter nogle højtidelige Fraser kom han hurtigt ned af Tronstolen og blev den hyggeligste og mest underholdende Vært.

Bjørnson var paa den Tid i stærk Udvikling. Det var imellem første og anden Del af „*Over Evne*“ og mellem „*Det flager i Byen og paa Havnen*“ og „*Paa Guds Veje*“ og Aaret efter, at „*Geografi og Kærlighed*“ var udkommet.

Al Verdens Problemer kogte og boblede i ham; Religion og Moral, Politik og Pædagogik satte hans Følelse og Fantasi i Bevægelse. Hans rige Evner, store Erfaring, levende Fantasi og geniale Ordvalg gjorde det til en Fest at høre paa hans Udviklinger. Han kunde være ensidig og grov, men aldrig kedelig, som naar han kaldte Holger Drach-

mann „det lange Sukkerrør“ og „Solveig“ en „Tosk“. I „Per Gynt“ fandt han paa det Tidspunkt ingen Mening. Naar han kom i Aande, kunde han vove sig ud paa gynnende Grund. Men saa kom *Karoline* med et prosaisk Spørgsmaal og forstyrrede Tankeflugten, og Bjørnson fik igen fast Grund under Fødderne. Efter at have spist til Aften med Familien forlod vi Aulestad glade over vort Besøg.

Sommeren 1887 maatte Marie tilbringe i Sengen, og hun kom slet ikke paa Landet det Aar; for at bøde derpaa fulgte jeg hende og Olav til Montreux den følgende Vinter. Vi blev saa indtagne i det herlige Sted, at jeg sendte hele Familien derned, medens jeg ombyggede Beboelseshuset paa Købmagergade i Vinteren 1889—90. —

I 1885 havde Pastor Birkedal forladt Ryslinge og taget Bolig paa Vældegaard ved Gentofte. Vi søgte ofte derud, naar han om Søndagen talte i Forsamlingssalen, og jeg havde megen Glæde af at tale med den ejendommelige og kraftige Olding, hvis Guldbryllup vi fejrede i 1887. Det følgende Aar fyldte Pastor Hostrup halvfjers. En Kreds af Venner samledes med ham til Fest paa Skydebanen, og Studenterne bragte deres gamle Digter et Fakkeltog. —

I 1890 indbød Marie Bjørnstjerne Bjørnson med Hustru og Datter til en Fest hos os, og han svarede:

„Kjære Fru Marstrand.

Det blir en uro uten like for os, om vi skal gi os ut i den store sælskabelighed, som københavnske venner er så innerlig gode å by os.

Helt undgå det kan vi væl ikke, og får I nu høre, at vi har været andresteder, saa blir De vel sint på os, og det vil vi slæt ikke, De skal være.

Kan De være saa innerlig snill å si mig når De hadde tænkt å ha os, så skulde vi prøve å ordne det vi.

Med hilsen fra sist til Deres man og venner fra os.

Deres hengivne

Bjørnstjerne Bjørnson.

18d 90.

Og senere: Kjære Fru Marstrand.
 Altså onsdag den 29de 5¹/₂.
 Vi skal komme.

Med stivfrosne fingre.
 Bjørnstjerne Bjørnson.“

Professor Rønning, som var blandt Gæsterne, har i nogle Bjørnson Minder fortalt følgende om Festen:

„Døren fra Forstuen til Dagligstuen gaar op, og Bjørnson skrider ind, bred og lys. I det Øjeblik, jeg saa ham, tænkte jeg ikke paa „Signal Forandringen“, hans Vandring bort fra „den lille rødmaalede Kirke“ og alt det andet, men var inde under hans gamle Tryllemagt. Jeg hilste paa ham og gjorde nogle Spørgsmaal om Forholdene i Norge, blandt andet om en bekendt Politiker. Hans Udtalelser var anskuelige og rammende, men for drastiske til at gengives her.

Min Plads ved Bordet var ved den Fløj, ved hvis øverste Ende Bjørnson tronede ved Siden af Husets Frue. Da vi alle havde taget Plads, hørte jeg pludselig hendes Stemme: „Ja i vor Kreds plejer vi nu at begynde festlige Sammenkomster med en Sang; skal vi synge: „Udrundne er de gamle Dage“.

Det gav et Chok i adskillige af Gæsterne: Hvordan vil det spænde af? Med Bjørnson i vor Midtel! Men Værtinden istemte frejdigt Sangen, og efterhaanden fulgte de fleste med, omend noget tøvende; vi havde ikke alle Værtindens uforknytte moralske Mod til „at bekende Kulør“. Hun fortalte senere, at Bjørnson var blevet grebet af Sangen, havde siddet med Taarer i Øjnene. Da han noget efter fik Ordet, talte han om, hvor sært bevægende Øjeblikket havde været for ham: Svundne Dage, gamle Venners varme Øjne var dukket frem af Mindernes Hav — Salmen var paany steget for aabne Døre, atter kun for et Øjeblik, men den havde lydt. —“

Troels Marstrand sluttede den Levnedsskildring, han skænkede sine nærmeste paa sin Halvfjerdsaaarsfødselsdag den 13. Maj 1885, med følgende Ord:

„Min Moders Ord, at syv Gange ti er Støvets Aar, har fremskyndet dette Arbejde, som jeg har gjort efter mine Børns Opfordring ... tre Gange brændte mine Ejendomme totalt ned, og er det sandt, som Franklin siger, at 3 Gange Flytning er som 1 Gang Ildebrand, saa er der næppe nogen, der saa ofte som jeg har været nødt til at flytte.

Men, Gud være lovet! Jeg kom til Ro, lever med den bedste Følelse som en lykkelig Fader og siger: Naar Enden er god, er alting godt. Resten af mit Liv vil jeg bruge til at beskikke mit Hus, thi vel død, er jo hele Sagen ...“

Onkel Troels stod den Gang omgiven af en Ungdom, der i Ærbødighed og Taknemlighed bøjede sig for deres faderlige Ven og Velgører. Alle Kusiner var gifte og alle Fætre i praktisk Virksomhed.

Men „Enden“ blev ikke saa god, som Onkel Troels havde haabet og fortjent. Jens Lund, der var gift med hans ældste Datter, gik fallit paa Grund af en fejlslagen Kornspekulation, og han maatte forlade Vodrof Mølle, som han havde drevet med stor Dygtighed i over 20 Aar. Tung-sindet tog igen Magten. Stille og roligt døde Onkel Troels den 23. August 1889.

Jeg var bleven Medlem af Handels- og Kontoristforeningen. Det var interessant at være med, naar Privatbankens dristige Direktør C. F. Tietgen brød en Lanse med Nationalbankens udmærkede, men mere forsigtige Direktør Etatsraad Levy, der var Formand for „Nationaløkonomisk Forening“, som den Gang holdt sine Møder i Handels- og Kontoristforeningens Lokaler.

Da Odense i 1891 havde fuldført sin Havneudvidelse, indbød Handelsforeningen Tietgen og 100 Medlemmer af „Handels- og Kontoristforeningen“ til et Besøg. Deltagerne

hvoriblandt jeg, sejlede fra København med Damper lige til Odense op ad den uddybede Kanal.

I Odense Haandværkerforenings smukke Sal holdt Tietgen om Formiddagen en stor Tale om sine økonomiske Sammenslutninger, forenede Selskaber, „Ringe“, som han sluttede saaledes: „Alle disse Ringe har gavnet uden at koste Staten en Øre, og de har ingen skadet. Sammenslutnings-Principet, anvendt paa rette Maade, har samme Berettigelse i det økonomiske Liv som den fri Konkurrences Princip. —

Jeg vil haabe, at det vil gaa her, som det gaar Agnete i „Elverhøj“, at det vil erkendes, at det ikke er Klintekongens Ring, vi bærer — men *Danerkongens* — at vor Gerning har været til Gavn for Fædrelandet!“ —

Fra Haandværkerforeningen drog hele Selskabet forbi Tietgens og H. C. Andersens Barndomshjem ud til „Fruens Bøge“, hvor Festmaaltidet blev holdt. Direktør Bierfreund udbragte Skaalen for Æresgæsten. Tietgen takkede og begyndte saaledes:

„Grundtvig har sagt, at Fynboerne er Danmarks Hjertefolk! Jeg tror, han har Ret. Vi Fynboere ved, at hvad der kommer fra Hjertet, gaar til Hjertet“.

Og saa talte han om „unge Aar, naar Ringe byttes og Hjerter slaar“, om Ringen som Troskabspant og Evighedsbillede, og om hvorledes dette Møde sluttede Ringen af Minder fra hans dyrebare Odense, hvor han havde leget og drømt!

Alle var grebne, Københavnerne tillige overraskede. —

Mange smukke Rejseminder har jeg. I 1891 besøgte jeg sammen med min gamle Ven, P. V. Jensen Klint, Italien. Jeg var begejstret og skrev meget lyriske Breve hjem om Venezias Paladser, der som tomme Konkylrier vidner om Liv, der *har* været. I Firenze traf vi *Gustav Philipsen*, Maleren *Th. Hansen* og Komponisten *Carl Nielsen* med Hustru og Hund, de kom fra Paris, og Th. Hansen karak-

teriserede Carl Nielsen som en Beethoven i Lommeformat, men blev til Gengæld sammenlignet med Klør Knægt. Vi havde det ellers meget gemytligt, og var en Gang 11 Danske samlede.

Over Milano, hvis Domkirke jeg aldrig bliver træt af at beskue, og hvis Indre jeg foretrækker for Peterskirkens i Rom, rejste vi hjem over Tyskland. I Frankfurt besøgte vi en Udstilling, hvor Fjernoverføring af elektrisk Kraft for første Gang blev demonstreret.

I August 1892 blev der i Antwerpen afholdt en international Kongres over „la législation douanière et la réglementation du travail“. Sammen med mine gode Venner *Jerichow Christensen* og hans unge Hustru *Dagmar* rejste jeg med et Dampskib, der blev ført af hendes Bror Kap-tajn *Tiedemann* direkte fra København til Antwerpen. Kongressens Forhandlinger var meget interessante, den bedste Taler var Socialdemokraten *Vandervelde*, af Danske deltog Direktør *Ludvig Bramsen*. Belgiens Finansminister gav en Frokost paa Schelden, og *Kong Ludvig* gav Kur paa Slottet i Bruxelles. Han spurgte en af de Danske paa Fransk, om han talte Tysk, og en anden paa Tysk, om han talte Fransk, og da han fik det opmuntrende Svar: „bedre Engelsk“ forlod han os med Forsikringen om, at han satte stor Pris paa Danmark og den danske Kongefamilie; hvorpaa vi ilede ud i Byen for at faa noget at spise. Vi havde ikke faaet Mad, siden vi forlod Antwerpen.

Antwerpen gav en Aftenfest paa sit ærværdige Raadhus; Marie Himmelfartsdag var der et pragtfuldt Optog i Dragter fra det sekstende Aarhundrede, og midt i den store gamle Domkirke stod den hellige Jomfrus Billedstøtte i Festskrud med Guldkrone paa Hovedet under en Himmel af Guld og Silke. —

Sammen med *Frits Rønning* og *Karl Poulsen* med Hustru nød jeg Ferien i 1894 paa Fjeldsanatoriet *Lisbeth-*

sæter ved Throndhjemsfjord. Marie var til Bryllup i Nürnberg, hvor en af hendes Plejebørn, *Ludvig Neergaard* blev viet til *Marie Scheib*. Han var ansat hos Schuckert i Nürnberg og fandt ogsaa der sin Hustru.

Jeg ilede hjem fra Norge for at være med ved Marmor-kirkens Indvielse den 19. August. De kirkelige Autoriteter vilde ikke tillade Kirkens Bygherre, Tietgen, at tale efter Indvielsen, saa talte han *før* Indvielsen. Saasnart Kongehusets Medlemmer havde taget Plads tog han Ordet og begyndte saaledes:

„Om faa Aar er det halvandet Aarhundrede siden Grundstenen til denne Kirkebygning blev nedlagt med Patriarken Jacobs profetiske Ord: „Af denne Sten den klippehaarde, et Guds Hus en Gang skal vordel“ — og om faa Øjeblikke vil Spaadommen opfyldes. Jeg takker Herren, som byggede Huset og skærmede alle dem, som deltog i det ofte farefulde Arbejde, saa at intet Uheld hændte, udover hvad Livets almindelige Gerning medfører“. Efter at have takket Kongen, Arkitekt Meldahl — alle Medarbejdere, som med Aand eller Haand havde deltaget i Arbejdet, og dem, som havde skænket Døbefont, Alterbordets Prydelse, Grundtvigs syvarmede Guldstage og Korset over Kuppelen, sluttede han saaledes:

„Og naar Kirkens Klokker kalder paa Gammel og Ung mest dog paa Sjælen træt og tung, syg for den evige Hvile, — da give Gud Naade til, at Sjælen her maa finde Freden til den evige Hvile!“ —

Tietgen havde en Gang udtalt, at han betragtede Marmor-kirkens Færdiggørelse som Slutstenen i sin Virksomhed, og faa Aar efter maatte han nedlægge Arbejdet. Han havde arbejdet mer end de fleste og trængte til Hvile. —

Mange af vore Venner og vor Slægt var gaet bort i disse Aar. Marie havde mistet sin gamle Mor, sin ældste Søster Flora og sin Bror Vilhelm. Hostrup og Vilhelm Birkedal var døde 1892, Ernst Trier døde 1893 og Jens

Lund 1894. I 1896 døde Falkenstjerne og i 1897 Rigsarkivar A. D. Jørgensen.

Gennem Falkenstjerne var jeg kommet i venskabeligt Forhold til Rigsarkivaren. Hans tidlige Død afskar ham fra en Retfærdighedshandling, som han arbejdede paa, og som laa ham stærkt paa Sinde.

Det gjaldt en Revision af det forvrængede Billede, de nationalliberale Historieskrivere havde givet af Kristian den Ottende og hans Forhold til Hertugdømmerne, og i Forbindelse dermed en Omvurdering af den politiske Betydning for Danmark af Krigsbegivenhederne i Aarene 1848—50.

Rigsarkivaren ventede sig ikke Tak for det Arbejde, snarere stor Forbitrelse, men A. D. Jørgensen var en modig Mand, det viste han, den Gang han kategorisk nægtede at udlevere Dokumenterne i Struense-Affæren, da selve Kejser Wilhelm den Anden gennem Hoffet krævede dem udleveret. Det var jo Familiepapirer.

Falkenstjerne havde paa Grund af sit svigtende Helbred opgivet Rigsdagsvirksomheden, sin Højskole og Bladet „*Tidens Strøm*“, som han havde begyndt i Samarbejde med Morten Pontoppidan, han var bleven Sognepræst ved Hornslet Kirke paa Mols, hvor han døde og ligger begravet. En smuk Sten viser Stedet.

Jeg havde været en flittig Medarbejder ved „*Tidens Strøm*“ og med ungdommelig Frejdighed skrevet om alt muligt. Da Pastor Birkedal døde, skrev jeg nogle Mindeord, som sluttede saaledes:

„Med *Pastor Vilhelm Birkedal* er atter en af de Mænd, der gav Tiden før vor sit Præg, gaaet bort. Han stod blandt os som en værdig Repræsentant for sin Tid, som en varm Talsmand for den fra Fædrene nedarvede Begejstring for Kirkens og Historiens Storskikkelser. Hans Mandsideal var „*Heltekongen Gustav Adolf*“. Jeg mindes en Dag for nogle Aar siden. Vi var samlede i den store Sal paa Vældegaard og havde ventet noget ud over den sædvanlige Tid, da

den gamle Mand traadte ind, gik op paa Talerstolen og sagde dybt bevæget: „Ja kære Venner! Jeg skulde jo prædike i Dag; — men jeg kan ikke, for derovre ligger min Hustru ... min Ungdoms Elskede, mine Øjnes Lyst og mit Hjertes Fryd, og strider med Døden. Naar de smaa Børn bringes til Hvile om Aftenen, da beder de deres Moder: Maa Døren dog ikke faa Lov til at staa paa Klem, at vi ikke skal ligge i Mørke, men kan se Lyset ... Kære Fader! Du, som er i Himmelen, lad Dit Himmeriges Dør aldrig lukkes for os. Vi beder som de smaa Børn: Lad Døren staa paa Klem for os, at vi kan se Lyset selv i Døden! — Amen!“ —

Birkedal var en af dem, der holdt Himmeriges Dør paa Klem, selv om han skulde sætte Foden imellem —

Ved *Pastor Hostrups* Død skrev jeg ligeledes i samme Blad nogle Mindeord, der sluttede saaledes:

„Det er ikke blot Mænd, der gaar bort, det er en Tidsalder, som afsluttes, det er en Kultur, som dør ud ...

Da Titanerne stormede vore Fædres Olymp, da hed det om Thorvaldsens Fremstilling af Natten: „„Det er Natten paa Landet, ikke den Nat, hvori der elskes og myrdes““. Og det er utvivlsomt rigtigt. Thorvaldsens „Nat“ er den, hvor *Fred hviler over Land og By*. Men i samme Rum i Thorvaldsens Museum, hvor „Natten“ er ophængt, staar ogsaa den dejlige Statue „*Haabet*“, og lige overfor „*Natten*“ hænger „*Dagen*“; mens Amoriner leger omkring paa Væggene. Det er, som var alt her lagt til Rette til et Minde om Hostrup. For Hostrup er Natten Hviletiden, hvor Menneskene samler Kræfter til Dagens Gerning; og afbrydes Freden en Gang af et Tordenvejr, saa er det kun, for at Lynet skal lyse op i Mørket, „rense Luften og bringe Forlovelsen i Stand“. — Kærligheden er ikke for Hostrup den vilde brødebetyngede Lidenskab, men et Eventyr paa Fodrejse, hvor Amorinerne kommer frem bag hver en Busk for at drage de elskende mod Ægteskabet og smukke Hjemmet, hvor Dagen som en Engel bærer Lysets Fakkell og strør Blomster paa Menneskenes Vej. Men frem for alt er Haabet

Hostrups Fylgie, Haabet, som det er fremstillet her i Thorvaldsens dejlige Statue med den udfoldede Blomsterknop, rummende Mulighedernes Uendelighed og Frugtbarhedens Hemmelighed i sin Haand.

Haab har Hostrup prædikedet ud af sin Tro. Haab har han sunget for os i lyse som i mørke Dage. Haab og Livsmod er den varme Understrøm i al hans Livsværk, han som til det sidste frejdig istemte: Dejlig er Jorden! — Hostrup er død! Men Haabet lever! Haabet om en ny Dag i Danmark, en Genbyrdstid, hvor Lyset sejrer over Mørket, Livet over Døden; hvor Michael træder Dragen i Støvet. Da vil Hostrup regnes blandt Folkets Stormænd, fordi han var i Pagt med det, som bliver, fordi han kendte de hellige Steder, hvor Haabets Kilder springer, og øste af dem til sit Folks Vederkvælgelse.

Stille sov Hostrup hen. „Hans Død var let, hans Hoved laa paa et Anker.“ —

Et kært Minde bevarer jeg fra denne min Skribentvirksomhed, det er Breve fra Selma Lagerlöf fra den Tid, da hun endnu boede i Landskrona; i Anledning af min Anmeldelse af en af hendes første Bøger, skriver hun:

Landskrona, 25.—5.—94.

Hr. Jakob Marstrand.

... Ni skrifver kritik så vackert. Ni diktat öfver en bok i stället för att torrt redogöra för den, ...

og senere i et udateret Brev:

Ni har alltid varit så vänligt intresserad för mig, så jag tror det skall glädja Er att höra att jag lefver under lyckligare omständigheter nu än förr. Mine böcker börja upplefva sina andra upplagar, och därför kan jag nu sluta skolan, och till vintern skall jag till och med draga ut på långresa, lefva i Italien en sex månader. Det blir nog på alla sätt fruktbringende för mig. Ert bref har gjort mig mycket glädje. Det var riktigt, riktigt snällt.

Med många helsningar
Er tillgifna *Selma Lagerlöf,*

JUBILÆUM OG SØLVBRILLUP

Efterhaanden var alle Bagermestre blevet nødt til at tilstaa Svendene Kostpenge og et Fridøgn, og Kampen drejede sig derefter, som i andre Fag, om Arbejdstid og Lønforbedringer. Da Mestrene ogsaa var blevet organiserede, forsøgte de i 1898 at bremse Svendene ved en Lock-out.

For Smaamestre, der kun havde een eller slet ingen Svend, var en Lock-out en ren Benefice, og Arbejdernes eget Bageri, der stod uden for Mesterorganisationen, arbejdede naturligvis paa Kraft. Mestre, der intet kunde udrette alene, samledes i de største Bagerier og arbejdede som Svende. Det frembragte Brød blev saa fordelt mellem de medvirkende. Der gik nogle Uger, og begge Parter begyndte at blive møre. Saa foreslog jeg at lade Stridsspørgsmaalene afgøre ved en tvungen Voldgift, bestaaende af Formanden for de samvirkende Fagforbund, den senere Borgmester og Overpræsident *Jensen*, Næstformanden for Arbejdsgiverforeningen, Snedkermester *Rostrup*, med Borgerrepræsentationens Formand, *Herman Trier*, som Opmand. Begge Parter vedtog at underkaste sig denne Voldgiftsrets Kendelse. Svendene tabte i hvert Fald ikke derved, og der blev saa megen Ro i Faget, at Bagerne undgik at komme med i den store Lock-out, som voldte saa uhyre Skade i 1899.

Da jeg begyndte som Bager, kunde en Bagersvend trods en næsten *ubegrænset Arbejdstid* ingen Steder opnaa en Løn af 1200 Kroner, Kost og Seng iberegnet, om Aaret.

50 Aar efter maa ingen Bagersvend med en Arbejdstid paa 8 Timer og et ugentligt Fridøgn arbejde for mindre end 3500 Kroner om Aaret. Bagermestrenes Driftsomkostninger og Varepriserne er fordoblede; intet Under, at Brødet er blevet dyrere. Den Gang fik man 6 Kryddertvebakker for 10 Øre, nu faar man 2, som hverken er større eller bedre.

Der var Aar, hvor jeg solgte for en halv Million Kr. I de første Aar var Luksusbrødet det overvejende. Udgifter til Smør og Kolonialvarer oversteg Udgifterne til Mel, uagtet Smør sjældent kostede 1 Krone Pundet. Senere forandrede Forholdet, og der var Tider, hvor jeg brugte et stort Læs Mel om Dagen mod 200 Pund Smør. Jeg drev en Tid tillige en ret betydelig Omsætning med Kiks og Bisquit af eget Fabrikat.

1877 havde jeg købt Ejendommen paa Købmagergade, og i 1883 tog jeg saa fat paa Byggeriet; men for at faa Plads under Ombygningen, maatte jeg købe Nummer 13 paa Købmagergade, og for at faa en passende Facade til den store Baggrund købte jeg to Nabogrunde Numrene 17 og 21. I 1896 var hele Ejendommen ombygget, der var ikke Sten paa Sten tilbage af Cort Legans gamle Gaard.

1899 kunde jeg fejre 25 Aars Jubilæum som Bagermester. Fra samtlige Arbejdere og Tjenestemænd i min Forretning modtog jeg et smukt Sølvhorn, som overbragtes mig sammen med en fint udført Skrivelse af følgende Indhold:

„Idet Undertegnede bringer Dem vor hjerteligste Lykønskning i Anledning af 25 Aars Dagen for Forretningens Etablering, føle vi Trang til at bringe Dem en dybtfølt Tak for, hvad De ved Deres fremragende Virksomhed har været for enhver af os. Idet vi se tilbage paa henholdsvis et kortere eller længere Tidsrum, i hvilket vi har arbejdet hos Dem, er det med en Følelse af Tilfredshed og Glæde over at kunne virke i en saa anset

Forretnings Tjeneste, og vi bede Dem være forvisset om, at al vor Kraft og Evne skal blive anvendt i Fremtiden som hidtil for at fremme Forretningens Anseelse.“ —

Henvendelsen var underskrevet af alle Mænd og Kvinder i mit Arbejde.

Ved den Fest, jeg i den Anledning gav for samtlige Arbejdere med Familier, udtalte en af de ældste, *Koefoed*:

„Det er over 30 Aar siden, jeg første Gang kom til at arbejde i den gamle Gaard. Den Gang var baade Gaden og Gaarden noget provinsagtig, der var ikke det Liv og den Færdsel som nu. For at komme ind i Bagerbutikken skulde man passere en Amagerkone, som havde Stade i Porten, men om der skulde kravles over en Kurv Rødbeder eller to, tog Damerne dengang med en knusende Ro. Naar man kom igennem den smalle Forgaard, som havde noget tilfælles med Peder Madsens Gang, kom man ind i den gamle, provinsagtige Baggaard, som var en sand Idyl. De gamle Bindingsværks Huse var bedækkede med Efeu og Vildvin, og der var Træer og Planter, ret en hyggelig gammel Gaard. Jeg har arbejdet hos tre Mestre og har den Tanke, at den ærede Jubilar har forstaaet at tilegne sig sine to Forgængeres gode Sider, Bager Kleins rolige, noble Maade at være paa og Albrechts Forretningstalent . . . Jeg var borte nogle Aar fra det gamle Hus, og da jeg kom tilbage, var der allerede sket Forandring. Idyllen begyndte at forsvinde for at gøre Plads for den rastløse Storbagervirksomhed, og Tid efter anden blev de gamle Bygninger fra Cort Legans Dage nedrevne og erstattede med mere tidsvarende Bagerier og Ovne, og naar man nu kommer ind i Gaarden, er den fuldstændig ny! . . .“ —

Den 10. August 1898 modtog jeg fra min 76-aarige Moder følgende Lykønskning:

„Til Lykke! Til Lykke! Saa er Du naaet de 50, og jeg har en Søn, der er 50, det er sandelig storartet, og jeg kan næppe forstaa, at det er saalænge siden, jeg laa med min førstefødte i Armene og undrede mig over, at jeg ejede et levende Væsen, der aandede, og hvis Hjerteslag jeg fornam; Bedstemoder var inde hos mig ... hun hyggede og puslede saa deiligt om os; den Gang kendte man ej til at have Sygepleiersker til slig naturlig Begivenhed. Og Onkel Osvald (Marstrand) var meget interesseret i den hele Affaire og vilde vist have blevet en overordentlig elskværdig Onkel, om han havde levet og set jer vokse op, han kom jo saa jævnlgt til os og savnede vist meget et kærligt Hjem siden hans Moders Død. — Og Faders Glæde! — Nu er de alle døde, som den Gang stode om Din Vugge, og ønskede Dig godt, og Du har da ogsaa naaet lidt frem, saa Du kan være glad og taknemmelig, om end Livet maa have sin Kamp og sine Skyggesider, og Gud give Dig i den Tid, der nu kommer, Sejr, hvor der er Kamp, og Lys, hvor der er Skygge! ...

Din hengivne Moder.“

Halvandet Aar senere, den 15. Februar 1900, døde min Moder. Nær ved 78 Aar gammel gik hun stille bort efter et virksomt og lykkeligt Liv, fuldt af Interesse for alt og alle, elsket og æret af de ny Slægter, som hos hende fandt Forstaaelse i deres Sorger og Glæder.

Det var derfor i Overensstemmelse med hendes Aand, at vi fejrede vor ældste Datter *Annas* Bryllup med Ingeniør *Lorentz Petersen* som en Glædesfest den 21. Marts, og vort eget Sølvbryllup den 8. Juni samme Aar med alle vore Venner paa Skodsborg.

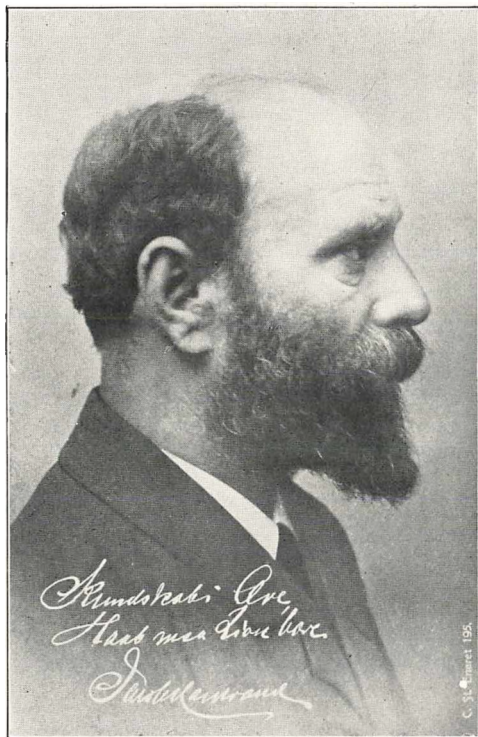
Marie var straalende glad og gav sine Følelser Udtryk i følgende Vers:

Tak for vore livsens blommer,
 Tak for kærlighedens vaar.
 Tak for solskin i min sommer,

Tak for femogtyve aar.
Tak for byrder, Du har baaren,
Tak for smilet gennem taaren!

Storværk tænkte jeg at øve
Ved mit hjertes kærlighed.
Men da jeg blev sat paa prøve,
Lidt det blev, det godt Du véd.
Men min Fader i det høje
Signed dog min bøn, min møje.

Ikke som i ungdoms vaaren
Rig og stærk jeg mod Dig gaar.
Tak min rigdom er, og baaren
Af Guds kraft, jeg ringe staar.
Men mit hjertes kongesæde
Bærer husbond Dig, min glæde! —

Mand og Hustru. 1895.

Bageriets Arbejdere med „Mester« i Midten. 1895.

V POLITIK

FØR PROVISORIET AF 1885

Den langvarige politiske Kamp, der dvalebandt alt Initiativ, og Estrups Stejlhed havde efterhaanden gjort Ønsket om et Ministerskifte levende ogsaa i borgerlige Kredse. Men alle Forsøg paa at rejse en kraftig Oppositionsbewægelse ved Siden af Socialdemokratiets var hidtil mislykkede paa Grund af en stærk Angst hos kendte Mænd for at kompromittere sig overfor en Regering, der ikke veg tilbage for at straffe politiske Modstandere paa Brødet.

Saaledes var blandt andre Studentersamfundets Formand *Dr. Pingel* bleven afskediget fra sin Stilling som Overlærer ved Metropolitanskolen paa Grund af regeringsfjendtlige Udtalelser. Pingel var en ejendommelig ren og ideelt anlagt Personlighed, en lærd og elsket Lærer, men meget naiv, og hans heftige Temperament gav sig Udtryk i flammende Ord.

Studentersamfundet, som var stiftet i 1882, havde begyndt et dygtigt Arbejde for at fremhjelpe og retlede de kæmpende Arbejdermasser ved Arbejderundervisning, ved oplysende Smaaskrifter og ved gratis Retshjælp for Ubedidlede. Samfundets Medlemmer følte sig nu krænket ved den Hensynsløshed, Ministeriet havde vist overfor dets Formand, og kastede sig med Lidenskab ind i Kampen mod Estrup og hans Ministerium.

En Dag i Efteraaret 1883 fik jeg Besøg af *Dr. Pingel*

og daværende Overretssagfører *Høgsbro*, de kom som Ud-sendinge fra Samfundet for at hverve mig til Medkæmper.

Der skulde være Folketingsvalg den følgende Sommer, det gjaldt at samle alle Utilfredse til et Stormløb mod Estrup. Jeg lod mig friste og mødtes med en Kreds af lige-sindede i Studentersamfundets Lokaler i Badstuestræde. — Blandt de Sammensvorne traf jeg Hermann Bing, Gros-serer A. Collstrup, Papirhandler Louis Petersen, Vexellerer Gotfred Rubin, Dr. med. E. A. Tscherning og Fabrikejer G. A. Hagemann.

Vi enedes hurtigt om at stifte *Københavns liberale Væl-gerforening* og at indkalde til et Medlemsmøde den 15. De-cember 1883 Kl. 7 i Casinos store Sal; og da Dørene til den angivne Tid blev aabnede, var Tilstrømningen saa stor, at kun en Del af Medlemmerne kunde komme ind i Salen.

Svend Høgsbro dirigerede, og jeg var udset til at aabne Talernes Række med et motiveret Leve for Kongen. Der-efter havde Folketingets Formand *C. Berg*, Folketingsmand *Frede Bojsen*, Grosserer *Christoffer Hage* og Højesterets-sagfører *Octavius Hansen* Ordet. *Dr. Pingel* sluttede under voldsomt Bifald med et Leve for Københavns liberale Væl-gerforening.

Trods megen Ængstelse for Mødets Forløb gik alt ud-mærket, og et stenografisk Referat blev sendt Kongen og Kronprinsen.

Men efter Mødet, da vi samledes med Talerne til en Fællesspisning, brød den latente Spænding alle Hensyn. Medens vi arbejdede paa at samle Oppositionen, havde Berg kastet *Edvard Brandes* ud af Morgenbladet, og *Hø-rup* havde, mod Bergs Ønske, fulgt Brandes. —

Jeg var kommet paa Hovedet ind i Storpolitiken uden at ane, at Førerne for det „samlede Demokrati“ „bekæmpede hverandre som Jøderne i det belejrede Jerusalem“, som *Dr. Pingel* udtrykte det, da han en halv Snes Aar senere dybt skuffet trak sig ud af al Politik.

Holger Drachmann havde sluttet sig til Berg, og be-

gaaet et baade dumt og uretfærdigt Angreb paa *Georg Brandes* i „Dagbladet“. Og da Drachmann ved den omtalte Fællesspisning var uforsigtig nok til at vove sig ind i Selskabet, kunde Pingel ikke tilbageholde sin Harm, men rettede et voldsomt Angreb paa Drachmann, ja, endte med en regulær Udfordring, hvorefter Selskabet opløstes i den vildeste Forvirring. En halv Snes Talere var paa een Gang paa Stolene og raabte i Munden paa hverandre. Berg forlod harmdirrende Forsamlingen, og Dirigenten, *Hagemann*, nedlagde Hvervet. Slaget syntes tabt.

Da skaffede *Dr. Tscherning* Ørenlyd og Ro, og jeg fik Pingel beroliget, saa vi kunde fortsætte Fællesspisningen. Skandalen udadtil blev undgaaet, men jeg havde faaet en Forsmag paa de Vanskeligheder, der vilde møde os i vor Bestræbelse for at samle.

Vi lod os dog ikke forknytte, men tog fat med Liv og Lyst. I Højesteretssagfører Octavius Hansen fik vi en udmærket Formand. Han var trods sit lidt brøsigte Væsen en fortræffelig Mand. Ungdomsven af Ernst Trier bevarede han hele Livet igennem en stærk human Følelse, der gjorde ham til en veltalende Defensor for de svage og umyndige. Stor, bred og myndig blev han et Enhedsmærke for den brogede Skare, vor Forening rummede.

Ved *Dr. Pingels* Hjælp fik vi et Valgkartel i Stand med Socialdemokraterne, vi delte Københavns 9 Kredse saaledes, at hvert Parti fik 4 til fri Raadighed, og vi stod sammen om *Herman Trier* i den 9de, Vesterbro.

Der blev holdt et Utal af Møder, hvor særlig *Herman Trier* gjorde et mægtigt Indtryk paa Vælgerne. Ved et Møde i 7de Kreds lod Privatbankens mægtige Direktør C. F. Tietgen meddele, at han vilde stemme paa *Christoffer Hage*; det virkede! De Forsagte fik Mod, og efter en udmærket Grundlovsfest, hvor *Hørup* talte, vandt vi i 4 Valgkredse i København, i 1 paa *Frederiksberg*, og i Aarhus; dér blev *Dr. Pingel* valgt.

Det vakte en uhyre Forskrækkelse. Højreblade begyndte

at tale om Ministerskifte, og Berg udpegede sine Medarbejdere i det nye Ministerium.

I Norge havde i de samme Dage Venstre sejret. Johan Sverdrup var bleven Statsminister. Berg indbød ham til Danmark, og jeg var Berg behjælpelig med at arrangere en stor Fest, der blev holdt paa Skodsborg. Men Tiden gik, og Berg spejdede forgæves efter Kongens Bud. Estrup fastholdt overfor Kongen, at Berg var den eneste Mulighed, og for et Ministerium Berg var Hoffet ikke tilbøjeligt til at ofre Estrup. Hvis Hørup havde støttet Berg, kunde det maaske være tvunget igennem, men Hørup ønskede ikke et Ministerium Berg; han siger selv i „Politisk Tilbageblik“:

„For de egentlige Ministerpolitikere var jeg en højst problematisk Akquisition. De brød sig Pokker om, hvordan de blev Ministre, naar de blot blev det. Den letteste Vej var den bedste. De vilde en Overgang saa lempelig som muligt, medens jeg vilde et Brud saa afgørende som muligt ... Jeg holdt derfor paa de umuligste Ministerkandidater, først I. A. Hansen, siden Berg, og lagde mig efter Evne i Vejen, hver Gang der var Chance for et Kompromis ... Inden der med Nytte kunde dannes et nyt Ministerium, maatte der skabes en offentlig Mening, som kunde bære det.“ —

Hørup støttede Estrup ved at holde paa Berg som den eneste mulige Afløser. Hørup kunde bruge Berg som Banebryder; men han vilde hellere beholde Estrup som Minister; det virkede revolutionerende paa Befolkningen.

Berg og Hørup var saa grundforskellige, at de kun kunde arbejde sammen, naar det gjaldt at kæmpe *mod* noget, aldrig naar det gjaldt at bygge op.

Berg var en fra 48, Hørup en fra 64, er det træffende blevet sagt.

Berg var af ren Bondeæt, han fik sit Grundpræg af Begivenhederne i det mærkelige og lykkelige Aar 1848, og dette Grundpræg fik han yderligere styrket og udviklet paa Ranum Seminarium under den grundtvigske Forstander,

Ludvig Christian Müllers Vejledning. Berg havde Jydens sejge Energi og trofaste Vedholden ved det fra Fædrene nedarvede. Der var ikke en revolutionær Blodsdraabe i Berg.

Hørup var derimod ikke, som det ofte er sagt, Bonde, hans Forfædre var i flere Slægtled Skolelærere, og hans Moder Københavnerinde af den begavede Drachmann'ske Slægt, Holger Drachmann var hans kødelige Fætter. Deraf kom det maaske, at han i sin første Optræden gjorde sig mere bondsk end Bønderne. Han, som havde en fin juridisk Embedseksamen og var stærkt paavirket af Søren Kierkegaards kritiske Aand, fik som saa mange af hans Samtidige sin Grundtone forstemt under de ulykkelige Begivenheder i 1864, og de Nationalliberale, som havde haft Ledelsen, blev ved Siden af Grundtvigianerne Genstand for Hørups Foragt og Spot. Højskolerne var ham en Torn i Øjet.

„I det Øjeblik,“ skriver Hørup, „vi skulde bruge Bonderealismen, fristede vi den komiske Vanskæbne, at samme Realisme forvandlede sig til Idealisme. Pumpende efter sund Sans og rent materielle Interesser, fik vi Spande fulde af den gamle fantastiske Kulturs Spildevand.“

Hørup forfulgte sine Modstandere med en uudslukkelig Energi og med et enestaaende journalistisk Talent, men ogsaa med en Ensidighed, der berøvede ham Interessen for alt Reformarbejde. Medens Berg var en positiv Natur, en Mand „med Dannevirke i Brystet“, var og blev Hørup i praktisk Politik „en Nihilist“, som A. D. Jørgensen udtrykte sig, trods al hans Tale om Smør, Jernbaner og skadelig Vands Afledning. Han siger selv: „Politiken i snævrere Forstand, hele Rummelen om Ministre, Love, Reformere og saadant noget interesserede mig i anden Række. Jeg lagde Vægten paa den sociale Revolution, jeg vilde en anden Rangforordning i Folket. At gøre I. A. Hansen, Alberti, Baltasar Christensen, Berg til Nationens ypperste og samle hele Folket i et længselsfuldt Suk efter at faa dem

til at regere Landet, var ikke saa lige ud ad Landevejen. Som Parti maatte vi have vore Digttere, vore Professorer, vore Jurister, Journalister, Studenter ligesom de andre. Selv udførte jeg flere af disse Gæsteroller, end jeg kunde overkomme (nemlig ved Morgenbladet). Som en Himlens Manna faldt det literære Venstre ned i denne Ørk. Dannelsen var sprængt, vi havde, hvad vi manglede. Realismen var et fortræffeligt Stikord, netop det Ord, jeg behøvede. Min almindelige Opfattelse var den, at Nationen var aandelig udvandet af for megen Æstetik. I $\frac{3}{4}$ Aarhundrede havde vi arbejdet i en eneste Evne, vi havde ikke dyrket andet menneskeligt end Fantasien, al vor Dannelse var literær og hele vor Literatur fantastisk. Vi havde fortsat dette i en Politik, der ikke var andet end et Æventyr og en Illusion. Det begyndte med Slaget paa Rheden, det endte med Flugten fra Als. Efter at dette Stykke Danmarkshistorie var faldet sammen i det store Brud 1864, var Bonde-realismens Tid kommen, det brede, materielle Folk op imod det spinkle, udpinte Aandsaristokrati, Politik i Stedet for Æstetik, rene borgerlige Interesser med Smør, Jernbaner og skadeligt Vands Afledning i Stedet for tynde Noveller og afsindigt Postyr over en ny Skuespiller. De literære Folk forstod Realismen som en ny Form for det æstetiske, men det smagte altid af Fugl, og af Fællesordet Realisme lod der sig udlede mange Konsekvenser.“

Trods Hørups Foragt for det Æstetiske kom han dog, ved Kompagniskabet med *de literære Folk*, til at tjene dem og deres Interesser, og i „Politiken“ at give Rum for et „*afsindigt Postyr*“ over *Skuespillere, Modejournaler og andet Gøgl*. —

Da det forenede Venstre efter Estrups første Provisorium i 1878 sluttede Forlig med Landstinget, brød Hørup ud og tog Berg med. Berg vilde ikke lade sig distancere af den ny Mand, og sammen begyndte de en voldsom Udryddelseskrig mod Partiets moderate Flertal, hvortil *Frede Bojsen, Sophus Høgsbro og Klaus Berntsen* hørte.

Berg boede den Gang i Hillerød, og i hans gæstfri Hjem samledes en stadig voksende Kreds af politiske Venner, hvoriblandt *det literære Venstres* Æstetikere spillede en fremtrædende Rolle. Og da „*Morgenbladet*“ ved Brudet med de moderate havde øget sine økonomiske Vanskeligheder, modtog Berg et Tilbud fra Edvard Brandes om Støtte paa Betingelse af, at han og Hørup optoges i Bladets Ledelse, og at Edvard Brandes fik Plads i Folketinget.

Og det lykkedes virkelig Berg trods voldsom Modstand at gennemføre Brandes Valg paa Langeland 1880. Stærkt angrebet skrev Berg i et „*aabent Brev*“ til en Præst:

„Jeg har anset Valget af Dr. Brandes som en politisk Vinding. Efter den Religionsforfølgelse, der er sat i Scene ved denne Lejlighed, vil jeg nu tillige anse Valget for en religiøs Handling. — Guds Rige bestaar ikke i Snak, men i Kraft. —

Ærbødigst C. Berg.“

Som Næstformand for Københavns liberale Vælgerforening maatte jeg ofte forhandle med Folketingets Formand. Ved en saadan Lejlighed viste Berg mig en Gang sidst i September 1884 den nymonterede Folketingssal, og idet han med Haanden viste ud over Salen, udbrød han:

„Her har De Deres Plads i de næste femogtyve Aar!“ —
Men den 4. Oktober brændte Slottet. —

Medens Branden endnu rasede, skrev „*Morgenbladet*“: Paa denne Tomt rejses ikke mere noget Kristiansborg! — Denne skadefro og dumme Profeteren, vakte stærk Harme i Befolkningen, og Højrepressen tøvede ikke med at udnytte den mod Berg, ja, veg end ikke tilbage for at gøre Berg personlig ansvarlig for Branden.

Og da nu samtidig „*Politiken*“ blev startet, blev Bergs Udsigter til at blive Ministerchef efterhaanden meget smaa. — Berg kunde dumme sig og fejle, han kunde lade sig daare og narre, men han tabte aldrig Modet og opgav aldrig Haabet. Som Modtræk traadte han ud af det radi-

kale Parti og dannede sammen med Frede Bojsen „*det danske Venstre*“.

Og uden at blinke anbefalede Berg sit ny Parti i følgende kraftige Vendinger:

„Det danske Venstre vil være et Parti, der vil have Styrke til at væрге sig mod skadelig Indflydelse fra deres Side, hvis Formaal bestaar i at indføre en Kultur, der, den være høj eller lav, er fjendtlig mod det Folkeliv, hvori Partiet har sin Rod.“

Paa et Vælgermøde i Vemmeløv gik Berg saa vidt, at han forklarede Vælgerne, at „*Brandesianismen vil slukke Lysene i de smaa Huse* og med klamme Hænder borttage Hjerternes Varme,“ og han udbryder:

„*Skal det være Brandesianismen eller os andre? — Jeg vil sætte Pris paa at vide, om Bondestanden atter vil være Lakaj for en Bevægelse, der udgaar inde fra København.*“

— Hvilken Vending siden Valget paa Langeland! —

Paa Grund af Spliden mellem Berg og Hørup lykkedes det ikke at hindre Finanslovsnægtelsen. Og Estrup udstedte da sit andet langt mere omfattende Provisorium i Maj 1885.

UNDER PROVISORIETIDEN

Provisoriet af 1885 fremkaldte en uhyre Bevægelse, en Syndflod af Ord, men ingen alvorlig ledet Modstand. Berg fo'r Landet rundt som den vrede Thor og dummede sig som Thor i Udgaard.

Da Berg skulde tale i Holstebro, tog Borgmesteren, efter højere Ordre, Plads paa den mægtige Tribune, og istedetfor selv at forlade Tribunen, naar han ikke vilde tale „med Politiet i Ryggen“, forledte Berg ved sin Færd to skikkelige jyske Bønder til at lægge Haand paa Borgmesteren og føre ham ned af Tribunen.

Denne Handling blev udlagt som Vold mod en Embedsmand i Funktion, og baade de to Gerningsmænd og Berg blev dømt til Fængsel. Da Berg henimod Rigsdagens Aabning vendte tilbage til København, blev han modtaget som en Sejrherre. Men Lidenskaberne var kommet saadan i Kog, at en skørhovedet Typograf gav sig til at skyde paa Estrup for at frelse Fædrelandet. Heldigvis led Estrup ingen Men ved det taabelige Attentat; men Højre fik Vind i Sejlene og udnyttede Begivenhederne mod Venstre og Berg.

Regeringen udstedte en Række provisoriske Love til Sikring af Landefreden. Der blev oprettet et Gendarmerikorps, udstedt et Forbud mod Handel og Brug af Vaaben, givet Tillæg til Straffe- og Presseloven; og, efterat Højesteret havde stadfæstet Dommen, blev Berg, Folketingets Formand, mod Grundlovens Bud ført i Fængsel midt under Rigsdagssamlingen den 24de Januar 1886.

De ni Provisorieaar med deres Kampe, deres Sejre og

Nederlag blev den mest bevægede Tid, jeg har levet. Som Formand for Forretningsudvalget i den „liberale“ kom jeg i Forhandling med alle oppositionelle Elementer og lejlighedsvis ogsaa med Mænd af Højre, som *Ploug* og *Goos*. Den Politiker, jeg nærmest sympatiserede med, var *Frede Bojsen*, hans retlinede Karakter, faste Kurs og uselviske Stræben tiltalte mig, og paa hans Opfordring blev jeg Medlem af Bestyrelsen for „*Morgenbladet*“ og deltog i den fortvivlede Kamp for at holde det gaaende i Konkurrencen med „*Politiken*“ og med Bergs mange Provinsblade.

Medens Berg sad i sit milde Fængsel, hvor han kunde modtage Besøg, holdt vi Bestyrelsesmøderne i selve Fængslet, og det gik ofte hedt til. Bergs Sølvbryllup faldt i Fængselstiden, og han modtog mange Beviser paa sin Folkeyndest, blandt andet en Pokal fyldt med Guldpenge; men han blev angrebet af Sukkersyge og mistede baade sit gode Helbred og sin Indflydelse i Rigsdagen. —

Mere Glæde end af „*Morgenbladet*“ havde jeg af „*Tidens Strøm*“, det Ugeblad, som F. Falkenstjerne og Morten Pontoppidan udgav. Det første Nummer udkom samme Dag, som Kristiansborg brændte, og „*Tidens Strøm*“ blev en Brand i Næsen ikke alene paa *Politiken*, men ogsaa paa *Højskolebladet*.

„*Tidens Strøm*“ kom til Verden et halvt Aar før Provisoriet af 1885 og overlevede Provisorietiden et Aarstid. Den er derved bleven en Kilde til den Tids Forstaaelse, hvor man Uge for Uge kan følge disse bevægede Aars Tildragelser og Stemninger.

Falkenstjerne skrev selv de fleste politiske Artikler, i Begyndelsen som den udenforstaaende kritiserende, senere, da han selv var bleven Folketingsmand, mere vejledende, i de første 7 Aar ganske selvstændigt, senere, bedaaret af Edvard Brandes, stærkt paavirket af Hørups Politik. —

Morten Pontoppidan skrev meget baade under eget Navn og under forskellige Forfattermærker som *Peter Simple*, *Mester Martinus* og andre. Kirkelige Spørgsmaal var hans

særlige Omraade, men han skrev tillige om alle mulige literære og kulturelle Emner, ja, gav ogsaa humoristiske Smaastrykker til bedste.

Efterat jeg havde faaet en lille Afhandling om *Benjamin Franklin* optaget blandt Studentersamfundets Smaaskrifter, fik jeg ogsaa Lyst til at skrive, og jeg blev efterhaanden en flittig Medarbejder. Andre sluttede sig til os, saaledes Rigsarkivar A. D. Jørgensen, Pastor Hostrup, J. P. Sundbo, Frøken Ida Falbe Hansen, V. Brücker, Svend Høgsbro og flere.

Snart var „Tidens Strøm“ i Kamp til alle Sider, mod Hørup og „Politiken“ i Forsvarssagen, mod *Berg* i Rigsdagspolitiken, mod *Estrup* og mod *Højskolebladet*.

Det var Morten Pontoppidan, der indledede Kampen mod Højskolen i en Artikel, som han kaldte „Højskolearbejdet i Strømning med Tiden“, hvori han skrev:

„Vort Land er i Færd med at gennemgaa en politisk Krise af den alvorligste Betydning, vort borgerlige Liv er nær ved at være i Opløsning; vi staar — som hele Verden — overfor sociale Rystelser, som ikke vil udeblive. Vi skriver — kort sagt — 1884. Det er 20 Aar efter 1864, 18 Aar efter 1866 og 14 Aar efter 1870.

Og dog skulde den grundtvigske Højskole ikke have sluttet det første Festkapitel endnu — ... Ti det er ikke Meningen, at den skal være standset for evig, Folkefesten i „den grønne Lund“, den Folkelivets Fest, som indvarsledes saa herligt af den oehlenschlägerske Digtning. Men Meningen er, at den grundtvigske Folkehøjskole i Stedet for at holde Gilde paa Bærmen og Skæglevningerne fra den Folkefest, som stod i Gaar, hellere skal skænke sig et Glas koldt Vand, holde Frokost paa en ramsaltet Sild og derefter gaa i Arbejde med at tænke paa, hvorledes der kan brygges en ny Mjød for det danske Folk i Stedet for den af Anno 39, der saa fuldstændig er sluppet op for os.“

Stilen var djærv. Pontoppidan var ladet med Harmes, Mod og Planer; saa godt som hvert Nummer bragte tanke-

vækkende Artikler af ham. Saa fik *Strindberg* en Overhaling for en flot Bemærkning i „Politiken“ om Kristendommens dødelige Afgang, saa gik han i Ilden for Forsvarssagen, saa gav han en fin poetisk Skildring, saa en alvorlig, kristelig Betragtning, saa slog han i Bordet for Sandhed og Ret. Saaledes da han skrev sit „*Et Kirkens Genmæle*“ mod Estrup, det skaffede ham tre Maaneders Fængsel og berøvede ham Understøttelse til hans Skole. Dybest virkede det, da han den 20. November 1887 tog Afstand fra den grundtvigske Anskuelse om Daabsordets Oprindelse. Da mistede han Søgningen til sin Skole. De grundtvigske Hjem sendte ikke mere deres Børn til ham, og den Menighed, som hidtil havde samlet sig om ham, gav ham Afsked. Han maatte sælge Skolen og stod uden Erhverv. Men Saltet tabte ikke sin Kraft.

Der var Kamp og Spænding ikke alene i Politik, men i Kunst og Literatur. Og der var Lidenskab i Kampen. Realismens Forkæmpere havde deres Hovedkvarter i „Politiken“, og de skrev med Talent og Hensynsløshed. Efter Hørups Ord bestaar Politik i at *hæve sine egne og trykke sine Modstandere ned*; og „Politiken“ veg ikke tilbage for at tage Konsekvensen af denne Taktik. Saaledes var Holger Drachmann en ukendt Mand i „Politiken“'s Spalter i de Aar, han stod det danske Venstre nær, medens „*Gennembrudet*“'s Epigoner, Peter Nansen, Herman Bang og Esmann havde frit Spil til at haane og latterliggøre alle, der ikke svor til Georg og Edvard Brandes. Det var den Tid, da disse to regerede enevældigt i Literatur og Theater, da Realismen naaede sit Højdepunkt i Henrik Ibsens „*Gengangere*“, og da mindre Aander proklamerede sig som „*Haabløse Slægter*“.

Men det var ogsaa den Tid, da Bjørnsom udgav „*Paa Guds Veje*“ og førte sin voldsomme Kamp mod „Brandesianismen“ i sit Foredrag „Engifte og Mangesgifte“, som han med stor Tilslutning holdt rundt omkring i alle Nordens Lande.

FORLIGET

Paa Falkenstjernes Folkehøjskole paa Frederiksberg samledes stadigt en større Kreds til Foredrag, naar *Pastor Hostrup, Rigsarkivar A. D. Jørgensen* og andre fremragende Mænd talte. Jeg deltog i Arbejdet paa Skolen sammen med *Svend Høgsbro* og *Ida Falbe Hansen*; men det kneb at holde Skolen gaaende i de onde Tider. Falkenstjerne havde ikke fundet den Form for Højskolen, som passede for de københavnske Arbejdere, og Landboerne sendte ikke deres Børn til København for at komme paa Højskole; og han blev nødt til at opgive den Virksomhed, som han havde sat saa meget ind paa. Imidlertid var han blevet Folketingsmand for Vejlekredsen, og vi drøftede med Iver de politiske Begivenheder.

Jeg var kommet i Forbindelse med mange forskellige Kredse. I Octavius Hansens gæstfri Hjem traf jeg Politikerne, i Maleren Zachos Kunstnerne: Krøyer, Michael Ancher, Zahrtmann og mange flere.

Jeg mindes en Lejlighed, da Hostrup, A. D. Jørgensen og Berg var Gæster i vort Hjem, og vi istemte: „Spar-somt i Norden vi Blomsterne finde“ for at drille Fru Hostrup, som var en ivrig Kvindesagskvinde, og Hostrup sang med af alle Kræfter. Berg var heller ikke bange for at synge; der gik en Historie gennem Bladene om et Møde i Finansudvalget, hvor de havde istemt „I alle de Riger og Lande“ under Bergs Ledelse. Selskabeligheden var ikke saa kedelig, som den senere er bleven, naar Gæsterne, saasnart Maden under sagkyndig Vurdering er nydt, for at undgaa at tale sammen, flygter til Bridgebordene.

Jeg deltog i Arbejdet i Bageriet, var oppe Kl. 3 om Morgen, havde travlt med politiske Møder og Forhandlinger, skrev Artikler til Tidens Strøm, kort sagt levede og virkede.

Bergs Dom og seks Maaneders Indespærring havde ikke mildnet Højres Forbitrelse eller afsvalet Lidenskaberne, derfor havde deres Presse og Professor *Matzens* konservative Klubber sørget. Da Berg kom ud af Fængslet den 25. Juli 1886, og Venstremænd i København ønskede at fejre ham, maatte de søge op til Helsingør, før de fandt en Restauratør, der havde Mod til at aabne sit Etablissement for „disse Oprørere“. Paa 17 Dampskibe drog den store Skare til Marienlyst, hvor Berg talte om „Demokratiets Enhed, om Samarbejde og Sammenhold“. Jeg var ikke med, jeg troede ikke paa disse Fraser, og i Løbet af Vinteren blev Berg klar over de ændrede Forhold paa Rigsdagen. Forligstilbøjelighederne havde vundet Magt. Der blev ført Forhandlinger mellem Hørup og Bojsen paa den ene Side, Estrup og Nellemann paa den anden, og da Berg fik Underretning herom, traadte han ned af Formandspladsen og begyndte en voldsom Kamp imod andre Venstremænd. Under Feltraabet „Ingen Forlig med Uretten“ skældte han Hørup ud for en „*Luskepeter*“, og Hørup svarede med at kalde Berg „*Rumlepotte*“. Saaledes gik det med „Demokratiets Enhed, Sammenhold og Samarbejde“.

Valget midt i den strænge Vinter Januar 1887 med den store Arbejdsløshed skaffede Højre, der havde faaet alle Mand ud, en ufortjent Sejr. Oppositionen beholdt kun *een* Kreds i København. Jeg er tilbøjelig til at mene, at det var medvirkende til, at Berg slog sig løs og begyndte at bekrige Hørup.

Men der var Forlig i Luften. Hundredaarsdagen 1888 for Stavnsbaandets Løsning nærmede sig, og den skulde fejres med en stor Udstilling i København, hvor Industri og Landbrug skulde samvirke, og samme Aar kunde den

gamle Konge fejre sin halvfjerdsaaars Fødselsdag og sin Regerings 25 Aars Dag. Der ventedes stort Besøg af fremmede Fyrster, Christian den Niende vilde gerne have Fred med sit Folk, og han øvede uden Tvivl Pres paa Estrup for at opnaa lovlige Tilstande.

Hørup forsøgte at samle Landstingets Godsejere og Folketingets Bønder til Forlig paa Spørgsmaalet om det danske Smør, der skulde værges mod „*Margarinen*“; men hans Forsøg mislykkedes, ligesom Estrups Tilbud i det sidste Øjeblik, inden Rigsdagens Slutning 1888, blev virkningsløst paa Grund af det manglende Samarbejde mellem Førerne. —

Da Højre stadigt hævdede Kongens Ret til frit at vælge sine Ministre, kunde det ikke undgaas, at Folket gav Kongen Skyld for Estrups Misregering, og der var derfor ingen Sangbund for større Jubel i Anledning af Kongens Mærkedage, al Interesse samledes om den store Kraftudfoldelse, som Udstillingen var.

I „*Tidens Strøm*“ skrev Falkenstjerne som Slutning paa en længere Udvikling:

„Tog man i Frederik den Syvendes Tid Friheden som en Gave, man skulde glæde sig ved at nyde, saa har man i Kristian den Niendes Tid lært at tage den som en Opgave, som det gælder at løse. Men opad til, i Kongens Regering, har den rige Kraftudfoldelse (som har været i Folket) endnu ikke sat Spor; de Mænd, der nu i saa mange Aar har staaet ved Kongens Side, har søgt at holde Folkets Kræfter nede i Stedet for at bruge dem til Held og Gavn for Konge og Folk. Det gælder om at bryde igennem denne Ring og hidføre den Forstaaelse og Samvirken mellem Konge og Folk, som var et Særkende for Frederik den Syvendes Tid, og som nu tiltrænges mere end nogensinde. Maatte den Dag være nær, da dette sker.“ —

Udstillingens Hovedhal laa der, hvor nu Raadhuset ligger, og var en genial Trækonstruktion, opført af *Arkitekt Nyrop*, der senere blev Raadhusets Bygmester. Hele Tivoli

var indlemmet i Udstillingens Omraade, hvor ogsaa jeg havde en Pavillon.

Store Anstrengelser blev gjort for at samle alle Partier til Festen for Stavnsbaandets Løsning den 20. Juni; og selv om det ikke lykkedes formelt, det var umuligt, saa længe Estrup skulde være Topfigur, saa deltog dog Mænd af alle Partier i det store Folketog, som passerede Frihedstøtten paa Vesterbro for at ende inde paa Udstillingsterrænet.

Pressen levede højt paa al den Festereren og stemte med i Jubelen; det kneb selv for „Politiken“ at „holde Galden flydende“. Det stadige Samarbejde mellem Mænd fra Land og By, som Udstillingen gav Anledning til, byggede Bro mellem Landbrug og Industri. Befolkningen var træt af det ufrugtbare Kævl og krævede Reformer. Oppositionen manglede et positivt Program, det kneb at holde sammen paa Vælgerne omkring den rent negative Parole: „Ned med Estrup, Scavenius og Ravn“, og Estrup ophævede Straffe-provisorierne, men endnu skulde der gaa nogle Aar, inden Forligsbestræbelserne med Udsigt til Held kunde tages op paany. Imidlertid vedblev Berg med Iver og Kraft Agitationen for sit „Gaa aldrig paa Akkord med Uretten“, som tiltalte de juridisk anlagte Vestjyder. Og det lykkedes virkelig Berg ved Valget i Januar 1890 at fordoble sin Gruppe, saa den fik 17 Medlemmer og blandt dem en saa betydelig Kraft som *I. C. Christensen*. Men Valget gik Højre imod, og i København mistede Højre alt, hvad de havde vundet i 1887. Matzens Agitation havde tabt sin Kraft, Socialdemokraternes Vælgertal voksede fra Aar til Aar, og Samarbejdet mellem dem og Københavns liberale Vælgerforening var endnu levende.

Men i 1890 lykkedes det atter det intransigente Højre at hindre en Overenskomst mellem de to Ting; Landstinget nægtede at behandle Finansloven og gav Ministeriet fri Raadighed, hvad Regeringen benyttede til at paabegynde Middelgrundsførtet uden Bevilling.

Denne Landstingets Optræden gav *Grev Holstein Ledreborg* Anledning til at nedlægge sit Mandat som Folketingsmand, Forudsætningen for hans Politik, Bevarelse af Grundloven af 1866 som Værn for konservative Interesser, „var bristet nu og i Fremtiden“, og deri havde han Ret. — I den følgende Rigsdagssamling fremsatte Bojsen sit Program, en Arbejdsplan, men da fandt Hørup og Berg atter hinanden; og Forhandlingerne fik en saadan Karakter, at Dr. Pingel udtraadte af Rigsdagen. I en Piece „Et politisk Tilbageblik“ gjorde Pingel op med Berg og Hørup, som han i et af Lidenskab flammende Sprog gav Skylden for al vor politiske Elendighed.

Paa Rigsdagen gik Reformarbejdet sin Gang; men Berg havde ikke opgivet Haabet om at faa Bugt med den Bojsenske Politik og var ivrig beskæftiget med at forberede det paafølgende Valg, da han pludselig døde d. 28. November.

Under den fortvivlede Strid havde en Journalist skrevet: „at den gamle Mand gider!“ — Det gav Berg Anledning til en stor Tale, hvor han udtalte Haabet om, at det danske Folk endnu en Gang skulde vinde Sejer over Provisorismen, og sagde: „Det er meget muligt, at mine Øjne ikke ser det opfyldt, men hvad gør saa det? Tusinder deler det urimelige Haab med mig, og en Gang vil Modløsheden blive blæst bort ... Tillad mig at bevare dette Haab som min Arvepart, som Frugten af mit politiske Liv ...“

Og da en Mand af Forligspartierne som Forsvar for Reformarbejdet havde udtalt, at et levende Æsel var bedre end en død Løve, svarede Berg: „Jeg vil hellere dø som en Løve end leve som et Æsel“. Og han fik Lov at dø uovervunden i Kampen, men uden Sejr. —

En vældig fysisk Kraft, en utrættelig Arbejdsevne, et uopslideligt Mod til stadig at begynde forfra trods alle Skuffelser og Nederlag havde gjort Berg til Folkefører. Ved sit vindende Væsen, sin deltagende Interesse for alle, han kom i Berøring med, havde han vundet Venner over det hele Land, vennesæl og rundhaandet som han var.

Berg blev bisat fra Helligaandskirken i Hovedstaden og fulgt af en mægtig Folkeskare til Banegaarden. Den 5te December foregik Jordfæstelsen i Kolding under saa stor Deltagelse, at ingen Kirke kunde rumme Følget, og Højtideligheden maatte holdes under aaben Himmel. Bagefter indbød Fru Berg Deltagerne til et storstilet Gravøl, hvor der blev holdt mange alvorlige Taler; men *Holger Drachmann*, som var blandt Gæsterne, følte sig trykket af den megen Højtidelighed, og vaagnede til Daad.

Han rejste sig og begyndte med en Historie om to døde Onkler, der ved en Begravelse gjorde Skandale ved under en Pause at raabe til hinanden: „Han spillede en ualmindelig god L'hombre“. Saaledes fortsatte Drachmann, var der ogsaa i Formiddags under Højtideligheden et Ord, der lyste op — det var Ordet „Idiot“.

Præsten havde i sin Tale meddelt, hvorledes Berg i et mismodigt Øjeblik havde beklaget sig til ham over sin manglende Evne til at vinde trofaste Medarbejdere paa Rigsdagen, og Berg havde spurgt: „Er jeg da Idiot?“ — hvortil Præsten havde svaret: „Nej, Berg, men i Tilliden til Deres Medmennesker er De et stort Barn.“ Det vakte hverken Forbavselse eller Sensation. Men det lykkedes Drachmann at vække begge Dele. — Bergs Statue staar nu foran Banegaarden i Kolding.

Ved det paafølgende Valg faldt *Hørup* i Køge mod Stræberen *Alberti*, der sluttede sig til Forligsmændene, og i 1894 kunde Bojsen forelægge Forligsvilkaarene for Partiet.

Men da *Alberti* hørte, at Bojsen, der paa det Tidspunkt nærede en ligefrem Rædsel for at blive Minister, ikke havde sikret sig et Ministerskifte, sprang han fra, og han og 14 andre, hvoriblandt gamle *Høgsbro*, stemte imod Forliget, hvad de roligt kunde gøre, da Forliget var sikret — det blev vedtaget i Folketinget med 53 Stemmer mod 37 — de vandt et Skær af Radikalisme, som de levede højt paa, indtil Tiden afslørede deres rette Sindelag.

Falkenstjerne, der for at søge Helsebod var i Schweiz, havde overladt mig Ledelsen af *Tidens Strøm* under sin Fraværelse, og jeg gav min Glæde over Forliget, som bragte os ud af de lovløse Tilstande, kraftigt til Kende; men Falkenstjerne protesterede energisk fra sit Exil.

Imidlertid udnyttede Alberti sammen med Bergianerne og Høruperne Forliget saa kraftigt, at Hørup skældte dem ud for „*Reformidioter*“. Men Udviklingen førte jævnt og sikkert til Parlamentarismens Sejr i 1901.

I 1899 kunde jeg fejre 25 Aars Borgerjubilæum. En Kreds af Venner gjorde Fest for mig, og Hørup holdt Hovedtalen, hvori han bl. a. sagde:

„Han er en Mand, der følger sin egen Kurs, der ikke altid falder sammen med andres, men han forstaar sig paa Realiteter, snart krydser han sig frem, snart styrer han lige paa, mindsker Sejl eller sætter Farten op, alt som Forholdene byder.“ —

Med denne Dom over min politiske Virksomhed forlod jeg Storpolitiken, der aldrig havde været min Lyst, og jeg har derfor heller ingensinde søgt Valg til Rigsdagen.

VI

I KOMMUNALBESTYRELSEN

BORGERREPRÆSENTANT

Borgerrepræsentationen bestod i 1893 af 36 for 6 Aar ad Gangen valgte Borgere, som igen valgte Raadmænd og Borgmestre. Valgret havde kun Mænd, der betalte Skat af mindst 400 Kroner. Og Byens vise Fædre undlod med Flid at sætte Smaakaarsfolk i Skat, man undgik derved at gøre dem til Vælgere. Et selvbestaltet Velfærdsraad bestemte, hvem der maatte vælges, og holdt alle farlige Elementer borte fra Konservatismens faste Borg. Og saaledes mente man Hovedstaden sikret mod radikale Eksperimenter, og Valgene var derfor uden Spænding, og Valgdeltagelsen meget ringe.

Det vakte derfor uhyre Forfærdelse og Harme, da det i 1893 lykkedes de samvirkende Liberale og Socialdemokrater at sætte hele sex Mand paa en Gang ind i Borgerrepræsentationen. Det var Socialdemokraterne *J. Jensen* og *K. M. Klausen* og de Liberale *Gustav Philipsen*, *Herman Trier*, *Tømremester Thomsen* og mig, der var de Formastelige. Det var noget af en Overrumpling, og vi sejrede ikke igen, før Arbejderne af egen Drift i stort Tal havde krævet sig optagne paa Skatte- og Valglistor.

I et Brev til mig fra 1925 omtaler Herman Trier vor kommunale Vaartid paa følgende Maade:

„Jeg husker med Glæde de Tider, da vi samledes hos Dem paa Købmagergade, og alt havde Nyhedens og Friskhedens Præg, og vi havde en stærk Fornemmelse af, at

nu skulde der lægges en fastere Grund for det kommunale Livs Udvikling. Den stor Planmæssighed i vor Optræden følte jo ogsaa i Forsamlingen. Kan De huske, at *Borup*, for hvem vi i Begyndelsen var nogle skrækindjagende revolutionære Bussemænd, senere sagde om os, i Modsætning til de gamle, at saa vilde han dog hellere have med os at gøre, vi vidste i alt Fald, hvad vi vilde, og stemte ikke imod det, vi ved en tidligere Lejlighed havde stemt for.“ —

I det første Møde, hvori vi deltog, den 10. April 1893, forelaa Forslag til Overenskomst med Staten om Ejen-
doms- og Brugsret til Fællederne. Jeg bemærkede, at paa det Stadium, hvor Sagen nu forelaa, vilde *vi*, som nyvalgte ikke indlade os paa nogen indgaaende Kritik. *Vi* saa meget vel, at Kommunen havde maattet bringe Ofre for at faa Raadighed over disse Arealer, og *vi* ønskede Kommunen til Lykke med, at det var lykkedes at befri store Dele af Fællederne for den Servitut, som ved Militærets døde Haand havde hindret en fri Benyttelse.

Men idet vi stemte for Overenskomsten, forbeholdt *vi* os „paa ethvert Tidspunkt at arbejde for, at saa store Arealer som muligt kunde udlægges til Parker, særligt til Lege- og Sportspladser, saa at der ikke skal opstaa nye Kvarterer som Gammelholm eller Vesterbro.

Den bekendte Organisator af Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri, Axel Meyer, tog Ordet og bebrejdede mig, at jeg havde talt i fleres Navn, enhver Borgerrepræsentant havde hidtil talt i sit eget Navn.

Han havde peget paa den afgørende Forskel mellem før og nu, det der havde voldt, at Forsamlingens Afgørelser var uberegnelige og ofte modsatte, som Borup beklagede. Forsamlingen bestod af Enere, dygtige fremragende Mænd; men de kunde ikke underordne sig en Ledelse, ikke samarbejde, og derved vandt vi efterhaanden en langt større Indflydelse, end vort Antal berettigede os til.

I Borgerrepræsentationen sad 6 Haandværkere og en Høker, ingen Tjenestemænd eller Arbejdere, men et stort

Flertal af Jurister, Direktører, Grosserere, Militære, Læger og andre Specialister. Formanden, Højesteretsassessor *P. Koch*, var en klog og retsindig Mand, og Næstformanden, Tømrermester *Kayser*, der havde haft Sæde i Forsamlingen uafbrudt siden 1848, var ikke destomindre gennem sin lange parlamentariske Erfaring mere forstaaende end Fler-tallet af de andre Højremænd.

Som uforskammede Fredsforstyrreere blev vi behandlet af Videnskabsmanden Professor *Julius Thomsen* og af andre mindre begavede Partigængere, hvorimod vi fandt Forstaaelse og Støtte hos de enkelte, som Velfærdsudvalget havde anset det for formaalstjenligt at optage i Forsamlingen for at kunne paaberaabe sig dets fuldstændige politiske Tendens. — Saadanne Mænd var Nationalbankdirektør *R. Strøm*, Fabrikejer *G. A. Hagemann* og Professor, Dr. med. *Carl Lange*. Denne sidste var maaske nok Forsamlingens mest interessante Medlem, en højt begavet kritisk Aand, der aldrig undlod at angribe, hvor han fandt Uklarhed eller Bornerness, men dog maatte lide den Tort at se den langt jævner Begavelse, Dr. med *Ørum*, tage Luven i en Forsamling, der mere er indstillet paa at løse praktiske Opgaver end subtile Problemer.

Ved en „Bidstrupmiddag“, som den Gang afsluttede den aarlige Udflugt til Kommunens store Skovejendomme, karakteriserede Carl Lange Borgmestrene i følgende Vendinger:

Øllgaard smiler forlegent, *Jacobi* forundret, *Borup* diabolisk, men Borgmester *Hansen* overbærende, beklagende de 36 Borgerrepræsentanter, der spilder deres Tid med noget, han selv kunde gøre bedre uden deres Hjælp.

Teknisk Borgmester *Øllgaard* var en meget pligttro Embedsmand, hvem Ansvar trykkede haardt, han sagde aldrig Regn eller Sne, men „atmosfærisk Nedslag“ og stod overfor Borgerrepræsentationen, som om han var oppe til Eksamen.

Jacobi, der havde været Overretssagfører, var bleven Borgmester for Forsørgelsesvæsenet paa Tietgens Anbe-

faling. Han røgtede sit vanskelige Hverv med megen Humanitet og personlig Opofrelse, men lagde stadig stor Forundring for Dagen overfor de Krav, man kunde finde paa at stille til ham, der var bundet ved Fattiglovgivningen. Borups diaboliske Smil var mest Grimasse, han var en meget dygtig og nidkær Forvalter af Kommunens Økonomi. Stor Stædighed kunde han vise, naar Borgerrepræsentationen vilde gøre Indgreb i hans Administration og med barsk Myndighed erklære: det sker ikke i min Borgmestertid, men han var ikke uimodtagelig for Raad og tog Hjælpen, hvor han kunde faa den, ogsaa hos os, og han var en gemytlig Selskabsbror, der gerne gik paa Beværtning med Mænd af alle Partier, naar Møderne var endt. —

H. N. Hansen havde Næringsvæsen, Politi, Kirke og Skolevæsen under sig; han hørte til den Købmandsslægt, som har fostret saa mange Dygtigheder, hans Fader var Nationalbankdirektør under Pengekrisen 1857. Han havde sin Slægts myndige og selvsikre Væsen, men med et vist geistligt Snit, som kunde gøre sig gældende i hans Tale, der kunde faa et rørende næsten grædefærdigt Præg, naar man ikke delte hans Anskuelse eller angreb hans Administration. Ved festlige Lejligheder kunde han dog aflægge Højtideligheden og give sig hen. Efter en kommunal Middag gav han saaledes en Gang en morsom men lidt ovovet Historie til Bedste. Øjeblikkelig tog Carl Lange et Guldstykke op af Vestelommen og udbrød: „Tak kære Borgmester, der frelste De min Tyvekrone. Jeg har nemlig lovet at skænke den til et velgørende Formaal, naar jeg oplever en Herremiddag, hvor der ikke fortælles uartige Historier. Tak for det.“ Det var ondt, men Lange kunde ikke lade en Lejlighed ubenyttet til en lille Ondskabsfuldhed.

Ved Udgangen af 1897 tog Borgmester Hansen sin Afsked. Han var bleven kongevalgt Landstingsmand. Han sluttede sig til de Frikonservative og blev senere Formand for Landstinget.

Der var nok at tage fat i, og saa almindelig var Følelsen af, at der trængte alvorligt til Reformen, at Holger Drachmann i sin stort anlagte Københavnerroman, „*Forskrevet*“, lader sin Helt Gerhard fremsætte et helt kommunalt Program ved en Middag hos Teaterchefen. Kunde det ikke tænkes, siger han, at vore Rigmænd vilde dotere os ... ikke nye Kirker, dem trænger vi maaske endda ikke saa meget til — heller ikke et nyt Teater — thi hvem skulde spille derpaa? ... Nej, højstærede Forsamling. Vi vilde takke den Mand, de Mænd, som indsaa, at vor gode gamle Hovedstad, som er slet bygget paa opfyldt Grund, som stadig hemsøges af epidemiske Sygdomme, og hvis Drikkevand ikke er stort bedre end Hamborgs — at denne By trænger til et nyt Kloaksystem. Vi er en stinkende By, en usund, daarlig hygieinisk, svinsk By — som trænger til et Waterclosetsystem. — En Skaal for dette System — En Skaal for dets Mænd. —

De hygieiniske Forhold, som aldrig havde været gode, var efterhaanden, som Befolkningen voksede, bleven utaa-lelige. I alle de smaa Gaarde stod Retirader med deres Latrin og Pottetønder, og alle flydende Uhumskheder gik i Havnen, der var ved at forvandles til en Muddergroft. Fra Fæstningstiden stammede Overbebyggelsen. Skønt store Dele af Byen var bleven hærget af Brand og Bombardement, havde den fattige Befolkning hver Gang set sig nødsaget til at bygge de gamle Huse op igen af forhaanden-værende Brokker. Efter at Fæstningstvungen var hævet, var Udflytning begyndt, men de gamle Kvarterer blev staa-ende, og en Del staa endnu. Da Koleraen i 1853 havde raset, fik man travlt. Vi fik Sundhedsvedtægt, Byggelov og en Kloakplan, men Borgerne faldt snart til Ro igen, og Drachmann havde Ret, der tiltrængtes et nyt System.

Det første, vi var med til, var at sikre, at Byens Drikkevand ikke blev forurennet paa Vejen fra Kilderne ind til Byen, det gjaldt at faa lukket de aabne Løb, og det lykkedes allerede det første Aar. Det næste var at skaffe Kloak-

vandet bort fra Havnen, dertil udarbejdede Stadsingeniør Ambt en Plan, hvorefter alle Kloaker skulde samles og føres under Havnen og gennem Amagerfælled langt ud i Øresund. Naar denne Plan blev gennemført, kunde Vandklosetter tillades. Planen blev vedtaget 15. Februar 1897 og Tilladelse til Vandklosetter givet snart derefter. Det blev overladt til Grundejerne, om og naar de vilde paatage sig at installere Vandklosetter i deres Ejendomme. Bortførelse efter det ældre Tøndesystem blev i Overgangstiden overladt til Grundejerne selv. Og nu er der langt over 100.000 Vandklosetter i København.

Da vi atter havde sejret i Aarene 1897 og 98, og *P. Holm*, *P. Knudsen*, *Borgbjerg*, *Oscar Johansen* og *Anders Hvass* var blevet Medlemmer af Borgerrepræsentationen, blev Spørgsmaalet om kommunalt Boligbyggeri rejst af Socialdemokraterne. Og der blev nedsat et Fællesudvalg med den store Opgave „at udarbejde og fremlægge Planer og Forslag til, at Kommunen forsøgsvis opfører Boliger for Arbejdere og ligestillede, samt til at tage Spørgsmaalet om Ombygning af usunde og uheldigt bebyggede Kvarterer og Tilvejebringelse af forbedrede Færdselslinier under Overvejelse.“

Et udmærket Resultat af dette Fællesudvalgs Arbejde blev Forandringen mellem Gothersgade og Gl. Mønt, hvor nu Illums, Belysningsvæsenets og Egmont Petersens mægtige Bygninger ligger; der laa før det skumle og berygtede Brøndstrædekvarter. Ogsaa Kristen Bernikowsgade og Christian den Niendes Gade er Resultater, som maa paa-skønnes. Det var Meningen at gennemføre en stor Færdselslinie fra Nørrevold til Holmens Kanal til Aflastning af Købmagergade. Mange Ejendomme erhvervede Kommunen med dette Maal for Øje; men denne nødvendige Forbindelseslinie venter endnu paa at blive gennemført. En Plan om Frederiksberggades Udvidelse maatte desværre for bestandig opgives, medens det lykkedes at faa Nygade gjort betydelig bredere. Stormbroen blev ombygget og den

ny Langebro paabegyndt. Til at stille Forslag om Personbanegaardsforholdenes Ordning nedsatte Staten en stor Kommission med forhenværende Borgmester Hansen som Formand, og Borup, Øllgaard, Jensen og jeg blev af Kommunalbestyrelsen valgt til Medlemmer.

Foruden disse større Sager blev mangfoldige vigtige Forslag stillet og delvis gennemført, som for Eksempel Indførelse af Husholdnings-Undervisning i Skolerne og Fortsættelseskursus i Aftentimer, af Skolebade og Bispising af fattige Børn i Skolerne. Det var en bevæget Tid, og vi havde Hænderne fulde.

Allerede i 1895 rejstes Spørgsmaalet om Kommunens Overtagelse af Sporvejene, efterhaanden som Selskabernes Koncessioner udløb. I min Barndom blev Forbindelsen mellem Frederiksberg og København besørget af et Par Omnibusser, der udgik fra Vognmand Bohns Ejendom paa Amagerstorv. Hvor lidet tilfredsstillende dette var, har Frits Jørgensen levende illustreret i sit morsomme Billede af en Familie, der venter paa Omnibussen. Den første Sporvogn saa jeg i 1863 i Frederiksberg Alle, da jeg gik til Konfirmationsforberedelse. Det var en gul Hestesporvogn med aabne Sæder paa Taget. 30 Aar senere var der Sporveje paa alle Broerne og paa de vigtigste Tværveje.

Nørrebros Sporvejselskabs Koncession udløb allerede 1896, og efter megen Diskussion blev det vedtaget at overtage Materiellet, men bortforpagte Driften til et Selskab, som paatog sig at indføre elektrisk Drift med Akkumulatorer i selve Vognene, en Driftsform, som meget snart vakte stærk Kritik. Efter at et Forsøg paa en Ordning med „Københavns Sporvejselskab“ var strandet, og Tietgen havde trukket sig tilbage fra Ledelsen af Privatbanken, modtog Magistraten et Forslag fra Direktørerne *A. Heide* og *I. Larsen* i Forening med Ingeniør *F. Johannsen*, der gik ud paa en Samling af alle Sporvejselskaber under et og Indførelse af elektrisk Drift efter Magistratens nærmere Bestemmelse. Forslaget behandledes i et Fællesudvalg, og det frembød,

efter at dette havde naaet meget betydelige Indrømmelser, saa store Fordele, at jeg anbefalede det til Vedtagelse. Socialdemokraterne kunde af principielle Grunde ikke gaa med, og Overenskomsten blev derfor kun vedtaget med 20 Stemmer mod 10 i 1898.

Imidlertid havde Forholdene i Nabokommunerne paa Grund af den stærke Befolkningstilvækst udviklet sig saaledes, at de lokale Sogneraad ikke magtede dem. Og Planen om at inddrage disse Distrikter under Københavns Administration modnedes. Borgmester Borup udarbejdede de nødvendige Lovændringer, og for at faa Herredømme over Bebyggelsesforholdene blev store Arealer særlig i Brønshøj Sogn opkøbt.

Saaledes var Situationen, da Borgerrepræsentationen tog Ferie den 4. Juli 1898. Men allerede den 18. samme Maaned blev vi indkaldt igen til Møde. Da vi var samlede oplæste Trier, der var bleven Formand samme Aar, efter at vi havde vundet Flertal, et Brev fra Næstformanden saalydende:

„Herved tillader jeg mig at meddele, at jeg, under de forhaandenværende Omstændigheder nedlægger mit Mandat som Borgerrepræsentationens Viceformand og afventer den paabegyndte og forestaaende Undersøgelse.“

Ærbødigst *P. Holm.*“

Dette Skridt var en Følge af stærke Rygter om Misligheder ved forskellige Ejendomshandler i Brønshøj Sogn.

Borgerrepræsentationens Formand, Herman Trier, foreslog at lade et Udvalg paa 5 Medlemmer gennemgaa alle Ejendomshandler efter 1897 og gøre Indstilling til Forsamlingen. Borgbjerg krævede en kriminel Undersøgelse af de formentlige Misligheder og hævdede, at det var Magistraten, der havde Ansvaret, og at, selv om enkelte Medlemmer muligt havde baaret sig ad paa en Maade, der var ukorrekt, bør den offentlige Mening ogsaa rette sin Kritik mod Magistraten.

Efter at Borgmester Borup havde imødegaaet Borgbjerg og afvist Angrebet paa Magistraten, valgtes Harald Bing, Oscar Johansen, P. Knudsen, Th. Lund og Herman Trier til Medlemmer af det Udvalg, der skulde undersøge Sagen.

I Marts 1899 kom Udvalgets Redegørelse til Behandling i Borgerrepræsentationen. Ordfører Oscar Johansen oplyste, at det ved de af Kriminalpolitiet optagne Forhør, saavel som ved den Sigtedes egen Erkendelse var oplyst, at Sigtelsen var begrundet.

Men Holm var imidlertid død, og Ordføreren rettede sit Angreb paa Borgmesteren og det Fællesudvalg, som havde haft med Sagen at gøre. Borgmester Borup afviste atter med megen Styrke Angrebet. Og Nationalbankdirektør Strøm udtalte sin Beklagelse over, at Ordføreren havde anset det for nødvendigt at fremkomme med Udtalelser, der i Skarphed overgik alt, hvad han havde oplevet i Forsamlingen, og som derhos ramte en Mand, hvis Fortjener af Kommunen ogsaa Ordføreren havde omtalt tidligere.

Ordføreren afsluttede derefter de bevægede Forhandlinger med at udtale, at hvor meget han end hyldede den Sætning, at de Døde skal man lade være i Fred, vilde han ikke opfylde sit Hverv i denne Sag, saaledes som han ønskede det, naar han ikke udtalte, at det, i vindesyg Hensigt at svinge den Tillid, Medborgere har vist en, syntes ham noget nær den laveste Handling, et Menneske kan begaa. —

Efter at vi seks Banebrydere 1899 var genvalgt uden Modkandidater, beredte vi os til et frugtbart Arbejde. Men Arbejdsgiverforeningen vilde det anderledes. I April var de to Hovedorganisationer enedes om et Forligsforslag i en Strid mellem Mestre og Svende i Snedkerfaget. Svendene i syv jydsk Byer stemte imod, men vedtog straks Forliget, da der blev truet med Lockout. Arbejdet kunde saaledes godt være kommet i Gang. Men nu havde den nystiftede Arbejdsgiverforening faaet Blod paa Tanden;

kunde en Trusel om Lockout virke saa godt, saa vilde man med det samme have en Række andre Forhold ordnede efter sin Vilje. De opstillede nye Krav i 8 Punkter, og da Arbejderne ikke vilde gaa ind paa dem, blev Lockout erklæret i 14 Fag, og over tredive Tusind Mand blev arbejdsløse. Forskellige Mæglingsforsøg førte ikke til noget. Den 12. Juni fremlagde Trier i Borgerrepræsentationen et Andragende om kommunal Mægling, men der var foreløbig intet at udrette.

Den 7de August meddelte *J. Jensen*, som Formand for de „Samvirkende“, mig i et Brev, at Snedkermestrene atter havde afvist en Forhandling og endog opstillet nye Krav, som det var umuligt for Arbejderne at gaa ind paa. „Mestrene synes“ skriver han, „at ville bruge dette som et Middel til at spænde Ben for en Fredslutning“. Jeg kørte straks ud til Søholm, hvor *Etatsraad Andersen*, Formanden for Arbejdsgiverne boede, for at sætte ham ind i disse ny opstaaede Vanskeligheder, han var en klog og besindig Mand og lovede at tage sig af Sagen.

Det stod mig imidlertid klart, at kun Bankerne kunde tvinge de genstridige Mestre til Fornuft, og jeg havde derfor anmodet Vekselerer *Gotfred Rubin* om at føle sig for, og da han meddelte mig, at Direktør *Heide* var rede til at tage Affære, underrettede jeg *Herman Trier* derom, og han tog straks fat, han har selv fortalt saaledes om disse bevægede Dage:

„Det var en Del af de Mænd, der i 1893 blev valgt ind i Borgerrepræsentationen, som ogsaa her tog Affære. Marstrand, Philipson og jeg havde ofte talt om den ødelæggende Kamp. Saa kom Marstrand en Dag til mig og sagde, at nu var Tidspunktet vistnok inde til at forsøge en Mægling.

Den næste Dag mødtes vi hos Rubin og Bing, og vi blev enige om, at Laurids Bing, Heide og jeg (Trier) skulde forsøge en Henvendelse til Parterne.

Den Samtale, jeg derefter havde med de to Formænd,

J. Jensen og Etatsraad Andersen, gav mig Haab om, at en Mægling kunde have Udsigt til at lykkes. Jeg skrev derafter et Forligsforslag, som jeg forelagde paa et Møde, hvor Repræsentanter for de to Parter var tilstede, men først paa et senere Møde, der varede fra om Formiddagen til Midnat, opnaaedes en Samstemning. Derpaa mødtes vi i Direktør Heides Bolig, og der blev Overenskomsten underskrevet med den Guldpen, som Heide benyttede ved alle højtidelige Lejligheder.“ Pennen havde tilhørt General Gordon.

De tre Forligsmælere fik Fortjenstmedaillen; de havde ved Forliget ikke alene bragt Arbejdet i Gang igen, men tillige i Samvirken med J. Jensen lagt Grunden til den Retsordning, som senere, fæstnet ved Lov, har givet faste Regler for Behandlingen af Stridsspørgsmaal mellem Arbejdere og Arbejdsgivere. —

Sidst paa Aaret blev Indlemmelserne af Brønshøj, Valby og Sundbyerne vedtaget, hvorved Københavns Omraade blev forøget fra 4300 Tønder Land til 12700 Tønder Land. Det var en stor Mundfuld at sluge paa en Gang, men det var af mange Grunde ønskeligt at faa Magt over Udviklingen i disse Distrikter. 2 Medlemmer fra hvert af de tre Sogneraad blev optaget i Borgerrepræsentationen, der saaledes fik sit Medlemstal forøget fra 36 til 42.

Efter næsten syv Aars Virksomhed i Byens Raad lod K. M. Klausen og jeg os vælge ind i Magistraten som Raadmænd. —

R A A D M A N D

Raadhusklokkerne ringede det nye Aarhundrede ind under et øredøvende Spektakel af Rakter og Bombeslag. Det var første Gang, de lød, og en mægtig Folkeskare havde samlet sig paa Raadhuspladsen for at overvære den højtidelige Begivenhed. Arkitekt *Martin Nyrop* havde bygget paa Raadhuset i en halv Snes Aar, det var endnu ikke saa vidt færdigt, at Kommunalbestyrelsen kunde flytte ind, men Tiden nærmede sig. Den gamle nationalliberale Overpræsident *Klein* var veget for Alderens Tryk, og Birke-dommer *Oldenburg* fra Nordre Birk var bleven Overpræsident. Ved en Fest, Birket gjorde for ham, bød jeg ham velkommen. Oldenburg var en fin og statelig Mand, der ledede Magistraten med stor Liberalitet og Forstaaelse.

Jeg blev Raadmand ved Magistratens tekniske Afdeling, der ved Indlemmelse af Nabokommunerne havde faaet sit Virkeomraade tredoblet. Borgmester *Ølgaard* følte sig overbebyrdet, Kontorchefen „holdt sig Ryggen fri“, og Forretningsgangen var derfor træg og uden Humør, trods dygtige Chefer i de forskellige Afdelinger, der var underlagt Embedet.

Naar Borgmesteren var syg eller tog Ferie, blev jeg konstitueret i hans Sted med fuldt Ansvar, det morede og interesserede mig. *Ølgaard* og jeg havde begge været Medlemmer af det Underudvalg, som den store Jernbanekommission nedsatte til Bedømmelse af de indkomne Konkurrenceprojekter vedrørende Københavns Personbanegaards Ordning. Sammen med Ingeniørerne *Holger Hammerich*

og *C. F. Ernst* og Landstingsmand *Villars Lunn* havde vi med Bistand af Entreprenør *S. Werner* og Statsbaneingeniør *Sophus M. Andersen* gennemgaaet og bedømt samtlige 21 Projekter og indstillet Københavns Stadsingeniør, *Ambts* til den største Præmie. Hans Plan faldt nær sammen med en af Statsbanerne udarbejdet, hvorefter Personbanegaarden igen skulde flyttes til den søndre Side af Vesterbrogade og ved en Tunnel under Boulevarderne forbindes med Østbanegaarden.

Den samlede Kommission sluttede sig til vor Indstilling, og med en Betænkning af 6. September 1901 blev Resultatet indsendt til Ministeriet. —

Som Raadmand blev jeg opfordret af Sukkerfabrikkerens tekniske Leder, *G. A. Hagemann*, til at være Mægler i en Strid mellem Ledelsen og Fyrbøderne ved Fabrikkerne, og det lykkedes mig at faa et for begge Parter antageligt Forlig i Stand. I den Anledning blev jeg bedt med paa en Inspektionsrejse, som Bestyrelsen under Hagemanns Ledelse foretog til Filialerne ved Assens og Kolding. Vi kørte med Toget til Korsør og sejlede derfra med eget Dampskib til Assens, Kolding og tilbage til København. Paa Fyn var vi Gæster hos Grev Ahlefeldt paa det prægtige gamle Egeskov. Vi overnattede paa Slottet for saa næste Dag at drage videre til Kolding, hvor Bestyrelsen gav en flot Middag for Byens Honoratiores. —

Efter 30 Aars Kamp mellem Højre og Venstre maatte Højre give op, og den gamle Konge overdrog da Professor *Deuntzer* at danne et Venstreministerium 1901. Ved dette saakaldte Systemskifte blev Parlamentarismen Statsskik i Danmark.

Foruden *Deuntzer*, som overtog Udenrigsministeriet, blev *I. C. Christensen* Kirkeminister, *C. Hage* Finans-, *Alberti* Justits- og *Viggo Hørup* Trafikminister. Det fortæltes, at Hørup kun under Tryk af *Edvard Brandes* og *Christoffer Hage* havde indvilget i at gaa i Ministerium sammen med *Alberti*. Hørup var da allerede dødsmærket. Havde han

været i sin Kraft, havde han næppe indladt sig derpaa; men Døden skaanede ham fra at opleve Følgerne af det uhyre Misgreb, det var, at gøre en Mand som Alberti til Justitsminister. Hørup skulde give Ministeriet den radikale Farve, som saa haardt tiltrængtes; men han magtede det ikke i sin svækkede Tilstand. Og I. C. Christensen skuffede ganske de Radikales Forventninger, han viste sig ikke at være mere radikal, snarere mindre, end Frede Bojsen og Klaus Berntsen. —

I Kommunalbestyrelsen lykkedes det endelig efter lange Forhandlinger at gennemføre elektrisk Drift af Sporvognene ved overjordisk Tilledning. Baade Borgmester Øllgaard og Vejdirektør Meyer var Modstandere, men ved Hagemanns Hjælp lykkedes det mig at faa dette, ialtfald paa det Tidspunkt mest rationelle System, gennemført i Borgerrepræsentationen.

Ved Aftenstid den 19. Oktober 1901 meldte Marmorkirkens Klokker, at dens Bygherre, Geheimeetatsraad *Carl Frederik Tietgen*, var død. — Ugen efter samledes under Klokkeringning et mægtigt Følge i samme Kirke. Kongehuset, fremmede Gesandter og Konsuler, vore Ministre, ledende Mænd i Handel og Industri og Menighedens Medlemmer fyldte Kirken til sidste Plads.

Biskop Skat Rørdam talte først, og efter Salmen: „At sige Verden ret Farvel“, tog Kirkens Præst, *Herman Monrad*, Ordet. Han tog sit Udgangspunkt i den gamle Sang om en af vore Heltekonger, hvori der staar:

„Til Sejer og Lykke blev Helten født.
Men — sorgløs Mand har ej levet.
Og Lykken kan vendes om til Nød,
I Stjernerne staar det skrevet“ —

Monrad skildrede derpaa Tietgen som Helten, der ikke ræddes for det store, men vækkes til Daad i Farens Stund; hvormange de Farvande end var, hvorpaa han styrede sine Skibe, saa var det Danmarks Hæder, der vinkede ham.

Det Land, som han i sine Levedage havde set trængt og svækket, dets Navn lykkedes det ham at gøre kendt, og dets Flag lykkedes det ham at gøre agtet viden om paa Jordens Kred.

Men „Lykken kan vendes om til Nød“ — Thi dølges kan det ikke, at de sidste Aar, da Sygdom tog hans Kræfter, bragte tunge Dage. Dage hvor Lykkefølelsen udeblev, hvor Byrden blev stor. Afmægtighedstider, dobbelt svære for en Natur med Heltens Attraa, med Lykkebarnets gyldne Gaver. Denne fordums saa talende og veltalende Mand blev tavs. Han der, skønt kendt af mange, altid havde været aaben for faa, lukkede sig nu til Tider med sine tunge, kloge Tanker inde, saa at sige for alle. — Men ingensinde, selv i de matteste Tider maatte Aftenbønnen forsømmes

Derfor vil vi takke Gud, for hvad Lykke han har skænket i de gode Dage.

Og hædret og æret skal den Mands Minde være, der blev født til Sejr og Lykke, og som brugte sine Gaver til sit Lands og sit Folks Hæder.

Gud opholde dette Land og Folk med Modersmaal og Folkeliv, med Kongehus og Øvrighed ned gennem Tiderne, at det blandt sine fortjente Sønners Navne ogsaa kan gemme: *Carl Frederik Tietgens*. —

Handels- og Kontoristforeningens Medlemmer fulgte Baaren ud af Byen med Fakler om Aftenen den 30. Oktober, og i Nattens Stilhed blev den ført videre til Lyngby Kirkegaard, hvor Tietgen selv havde valgt sit Hvilested.

Jeg har haft den Glæde, at den Levnedsskildring af Borgeren og Mennesket Tietgen, som jeg skrev, har vundet forstaaende Bifald ikke alene hos mange Mænd, der havde staaet den geniale Mand nær, men ogsaa hos hans *efterlevende Hustru*. —

Ved Udgangen af 1901 forlod Hagemann Borgerrepræsentationen. Han var bleven Direktør for Polyteknisk Lærestalt.

Efter Hørups Død overtog Finansminister Hage tillige

Trafikministeriet, og det blev saaledes ham, der havde været Medlem af den store Jernbanekommission, der fik den Opgave at føre Personbanegaardens Nyordning igennem Rigsdagen. Det lykkedes; han udnævnte derefter Præmietageren Ambt til Generaldirektør for Statsbanerne, og Ambt fik saaledes Lejlighed til selv at gennemføre sin Plan. Det var et heldigt Valg for Staten, Ambt var en meget dygtig Ingeniør og en nidkær Embedsmand.

Men det var et stort Tab for Kommunen, der ikke alene mistede en dygtig og initiativrig Embedsmand, men fik ham til Modpart i alle Forhandlinger med Statsbanerne under Gennemførelsen af Jernbaneplanerne, som paa saa mange Maader berørte Kommunens Interesser, der ofte var i Modstrid med Statsbanernes.

Og *Kommisarius Tobiesen*, der ledede alle Forhandlinger mellem Statsbanerne og Kommunen, varetog Statens Interesser, og han var en haard Karl at strides med, hvad Kommunens Repræsentanter fik at føle. I denne Egenskab gjorde jeg allerede som Raadmand Kammerherre Tobiesens Bekendtskab. Jernbanekommissionsforretningerne gennemføres efter Loven af 5. Maj 1845, der i den Magt, den lægger i Kommissionens Haand, bærer stærkt Præg af at være ældre end Grundloven. Men den er saa fordelagtig for Statskassen, at alle Forsøg paa at faa den ændret hidtil er strandede. Og Tobiesen var ganske i Lovens Aand. „Ingen har nogensinde beskyldt mig for at være Demokrat“ kunde han med Stolthed sige. Og det vilde ogsaa have været en dristig Paastand. Men han var klog og klar.

Der gik Ry af Tobiesens Sammenstød med den myndige og selvfølende, forhenværende Højesteretssagfører, Borgmester Hansen.

Statsbanerne skulde efter Jernbaneloven gennemføre fire Spor og en Vej mellem Gamle Carlsberg og Vestre Kirkegaard, og de havde planlagt at tage en Del af Kirkegaarden. Men her gjorde Borgmesteren en anden Lov gældende, ifølge hvilken en indviet Kirkegaard er ukrænkelig. Her

stod to kloge Jurister, hver med sin Lov imod hinanden, og der faldt skarpe Ord i Proceduren. Men Tobiesen sejrede, Borgmesteren maatte gaa paa Forlig og afgive et Stykke af Kirkegaarden.

Tobiesen havde, trods sin Alder, endnu da jeg lærte ham at kende, en ualmindelig Arbejdskraft. Han kunde gaa lange Strækninger, forhandle med mange Mennesker, protestere, resolve og diktere lange og klare Kendelser til Protokollen, og saa efter endt Forretning, der ofte tog hele Dagen, præsidere ved den obligate Middag, drikke med alle Deltagerne og fremsætte sine paradoksale Meninger med Humør. Medens Tobiesen under Middagen var en gemytlig Vært, kunde han under Forretningen være irriterende skrap og afvisende. Der fortælles forskellige Historier herom.

Tobiesen røg ikke og taalte som Regel ikke at andre røg i hans Nærværelse. Ved en Forretning kom en Bonde- mand ind med en tændt Cigar, hvor Kommissarius præsi- derede.

„Her maa ikke ryges,“ raabte Tobiesen.

„Jeg saa Baronen komme ud med Cigar i Munden, men her gøres nok Forskel paa Mennesker,“ sagde Bonden.

„Nej,“ svarede Tobiesen, „ikke paa Mennesker, men paa Tobakken, den er der Satan til Forskel paa.“

Ved en anden Lejlighed vedblev Tobiesen haardnakket at kalde en Mand, som hed Lampe, for Lange. Da Hr. Lampe protesterede, svarede Tobiesen: „Hvis jeg var saa uheldig at hedde Lampe, vilde jeg anse det som en *Courtoisie*, om nogen vilde kalde mig Lange.“

„Naar det kniber med at faa et Forlig, bruger jeg fremmede Ord, saa gaar det ofte lettere,“ kunde han sige, og han fik mange til at gaa paa Forlig.

Jeg har set Tobiesen i Kammerherreuniform ved en Hof- fest. I rød Kjole og hvide Benklæder, med Brystet fuldt af Stjerner og de lange tynde Ben mindede han mig om et gammeldags Fastelavnstris. Men heller ikke her stak han Pi- ben ind. Han har selv fortalt mig, at han svarede en af Hof-

fets Damer, der spurgte til Kammerherrens Befindende: „Som man kan, Deres Naade, naar man bereder sig til en Sortie, der er en Kammerherre værdig.“ — Nær de firs faldt han og slog sit Ben saa slemt, at han maatte holde Sengen. En Dag, da Sygeplejersken havde faaet ham stablet op i en Stol, og Lægen var kommet, lod Tobiesen sin Pige kalde, og da hun viste sig i Døren, beordrede han: „Den bedste Flaske Madeira“. — Men i det samme sank han sammen og var død. — —

I DET NYE RAADHUS

Borgerrepræsentationen havde besluttet at flytte ind i det ny Raadhus ved Nytaarstid 1903; men forinden blev der i Hallen og de tilstødende Lokaler afholdt en Kunst-udstilling, der gav et saa stort Overskud, at man derfor kunde lade Joachim Skovgaards Dragespringvand støbe i Bronze og opstille paa Raadhuspladsen.

Det første Møde i det nye Raadhus skulde efter Herman Triers Bestemmelse have en festlig Karakter. Det blev fastsat til den 12. Januar Kl. 12 Middag, og ved den Tid strømmede de henved 3000 Indbudte ind i Hallen. Efter at ogsaa Borgerrepræsentanterne havde indtaget deres Pladser, aabnede Trier Mødet, hvorpaa Tonerne af „Dejlig er Jorden“ lød gennem det store Rum som en Ouverture til Arbejdet i det ny Raadhus. Derefter sang Studenter-sangerne de første Vers af min Kantate, der begyndte saaledes:

„Bisp Absalon til Rigets Gavn
en Borg lod bygge ved Købmands Havn
til Værn mod Vender vilde.
Snart Akselhus blev Kongers By,
hvor Kunst og Viden søgte Ly
og adled' Haandværks Snille.

Omkring den høje Kongeborg
i Sol og Skygge, i Fryd og Sorg,
har Slægter drømt om Lykke,
og hvor de stred i Farens Stund,
et Fredens Hus paa Voldens Grund
til Raadhus nu vi smykke.

Efter en Sang for Kvindestemmer og nogle Recitativer fremsagt af kgl. Skuespiller *Emil Poulsen*, tog *Trier* Ordet. Han begyndte saaledes:

„Nu rykker Københavns Borgerrepræsentanter ind i Stads Raadhus. Fra den skønhedsbaarne, personlighedsprægede Nutidsbygning, for hvis Mester vi ved Indtrædelser sænker Fanen i beundrende Hyldest, kommer Fortiden os først i Møde i det gyldne Billed af Byens Grundlægger, Danmarks Værn og Vagt med Sværd og Krumstav, og i den lyse Mindehal, vi her er samlet i med dens Murfriser af Aarstal og Indskrifter.“

Og han endte med følgende Ord:

„Lad da al den Skønhed og Hygge, dette ny Hus omgiver os Borgerrepræsentanter med som Værk af rig Fantasi og kløgtig Omtanke, for os i vort daglige Arbejde blive til et fængslende Billede paa en Synskreds, der rækker vidt, og en Klogskab, der vælger ret, en Dygtighed, der giver vore Afgørelser Vægt og Varighed, og en Uegennyttighed, der glemmer sig og sit for Sagen og Maalet. Saa har Borgerraadet Ret til det Hjem, det her har vundet.“

Efter *Trier* talte Overpræsident *Oldenburg*. Han udtalte et varmt Ønske for vor Konge, vort Fædreland, dets Styrelse, dets Lykke, at Hovedstaden med Dygtighed, Værdighed og Ære maatte bestride sin Del af Arbejdet for hele Folkets Vel.

Festen sluttede med følgende Sang, som alle istemte:

Mel.: Vort Fødeland var altid rigt . . .

Der staar en Borg i København
 Blandt sommergrønne Linde,
 Guldkronen lyser som en Baun
 Højt over Taarn og Tinde.
 Den Borg har ingen Skydeskaar,
 Ei Vindebro, ei Fangegaard,
 For alle Porten aaben staar
 Til høje Raadhussale.

Se Farverne i rødt og hvidt
 Er stemt som skønne Sange
 Og Øjet frydes ved hvert Skridt
 I lange lyse Gange.
 Som Blomster spirer frem i Vang
 Ved Vaartid under Fuglesang
 Saa bryder Lunet Formens Tvang
 Rigt som i Folkelivet.

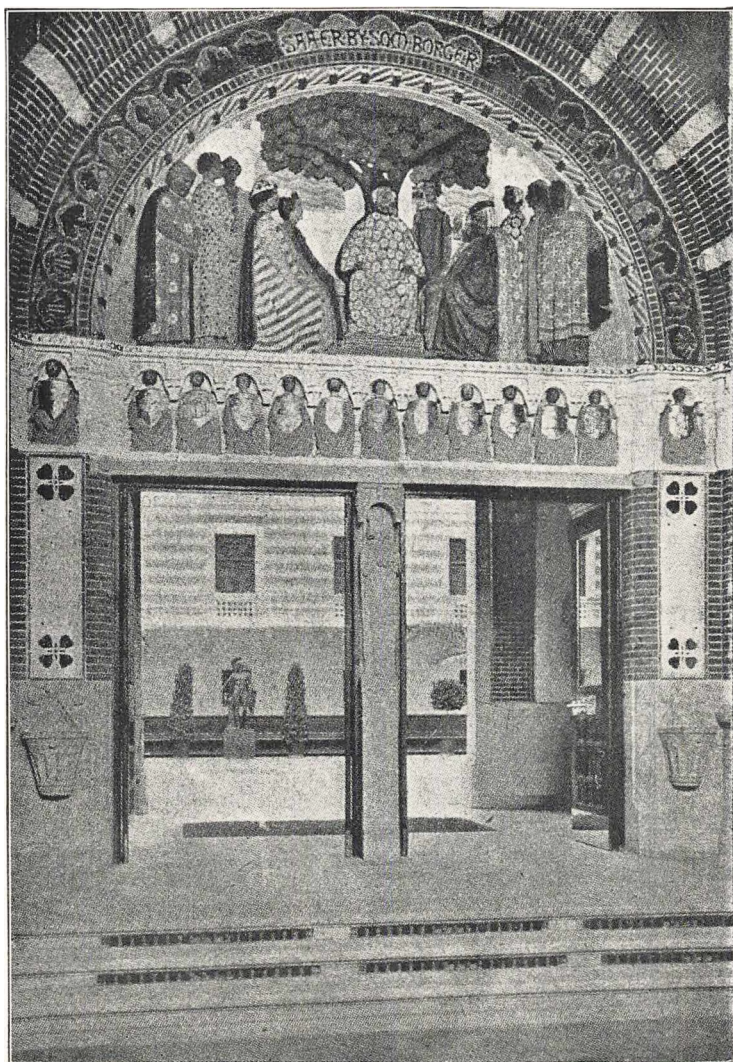
I Hallen strømmer Lyset ned,
 Hvor Minder Væggen kranser,
 Og Søjlegangens Liflighed
 Forfrisker Sind og Sanser.
 Her Kunst og Haandværk øved Daad,
 Og bygged Hus til Byens Raad,
 Som spinde skal dens Livsenstraad
 I Borgens Hjertekammer.

Det Hjem vi aabner her i Dag,
 Skal Sønners Sønnen frede,
 Mens Duen under høje Tag
 Med Spurven bygger Rede.
 Og Raadhusklokkens dybe Røst
 Skal bringe Bud til Fremtids Kyst
 Om det, som var vort Liv, vor Lyst
 Og gav vor Vilje Sejer.

Formanden sluttede med at takke alle, som havde bidraget til at gøre dette Møde til en Fest, idet han citerede de Ord, som han har indskrevet i Formandsværelset:

Arbejde skal By bære,
 Frihed dens Værn være,
 Retfærd dens Raads Ære.

Ugen efter døde Borgmester Borup pludseligt, og paa Overpræsidentens Opfordring lod jeg mig konstituere i Embedet, indtil en Afløser kunde blive valgt. Det gav Anledning til, at Pressen drøftede mine Chancer, hvad der slet ikke var Anledning til. Jeg havde hverken Lyst eller Mod til at paatage mig Embedet som Finansborgmester. Og

Indgangen til Raadhushallen.

Kammerherre Lerche og Borgmestrene Jensen og Marstrand.

Socialdemokraterne i Borgerrepræsentationen havde en Kandidat, daværende Borgerrepræsentant J. Jensen, som baade havde Lyst og Evner. Og Jensen blev valgt og har bevist, at han var den rette Mand. Med ualmindelige Evner besad han en forbavsende Tilegnelsesformaaen og en aldrig svigtende Ro. Hans Overbevisning var grundfæstet, og han blev den altid tro, men han var ikke Dogmatiker, og han har forstaaet at omgaas alle, høje og lave, med samme Værdighed. Jeg har beundret ham, og vi har til det sidste bevaret Venskab.

Borgmester Øllgaards Nervøsitet tiltog imidlertid mere og mere. I Sommeren 1903 tog han en lang Ferie for at vinde Kræfter, men det blev ikke bedre, og han søgte derfor Afsked fra Nytaar 1904.

Jeg bragte da Professor ved Polyteknisk Lærestalt Teller i Forslag til Borgmester, der var, efter Ambts Bortgang, ingen selvskreven Efterfølger blandt Københavns Embedsmænd, og Teller var et skattet Medlem af Gentofte Sogneraad.

Men Socialdemokraterne vilde ikke stemme paa Teller, de vilde have mig til Borgmester, og jeg, som havde været konstitueret saa ofte i Embedet, havde Lyst, og blev valgt med 28 Stemmer af 42. Højre kastede deres 12 Stemmer paa Stadsingeniør *I. Voigt* og en, Borgerrepræsentant Slo-mann, stemte paa sig selv.

VII BORGMESTERTIDEN

INDEN KRIGEN 1914

Da jeg overtog Borgmesterembedet afstod jeg Bageriforretningen til min Søn Olav.

Borgmestervalget gjaldt den Gang for Livstid og skulde godkendes af Kongen. Ved den derpaa følgende Audiens spurgte *Christian den Niende* mig, om jeg var i Familie med Maleren, og da han havde faaet det bekræftet, sagde han: „Lad mig nu se, De ikke bliver alt for rød!“ Jeg søgte at berolige ham og overtog Embedet som Borgmester for Magistratens tekniske Afdeling 1. Januar 1904. —

Borgmestrene blev regelmæssigt tilsagte til Taffel en Gang om Aaret, og lejlighedsvis til Aftenfester med Musik og Dans. Det morede mig at sidde bænket i Fredensborgs prægtige Kuppelsal, hvor jeg som Soldat havde set Europas mægtigste Hersker spise Middag. Men ellers var disse Fester meget ensformige, den mest bemærkelsesværdige var en lille Familiemiddag paa Bernstorff efter den store Raadhusfest i 1905, hvor Kongen havde været Kommunalbestyrelsens Gæst.

Overpræsidenten, de fire Borgmestre og Borgerrepræsentationens Formand var indbudt, og i Taflet deltog, foruden *Kongen, Kejserinde Dagmar, Dronning Alexandra, Kong Georg af Grækenland og Prins Hans*. Efter Bordet underholdt de kongelige sig længe med os. Jeg saa Ruslands Kejserinde føre en indgaaende Samtale med Socialdemokraten Borgmester Jensen. I en Gruppe, hvor jeg stod sammen med

Herman Trier, udtalte *Kongen* sin Glæde over, at Krigen mellem Norge og Sverige var bleven afværget, det var kun et halvt Aar siden Norge brød ud af Unionen. Og da Herman Trier noget patetisk udtalte, *at en Krig mellem Broderfolkene var utænkelig*, gjorde den gamle Konge en meget betegnende Skulderbevægelse.

Faa Maaneder efter, den 29. Januar 1906, døde *Christian den Niende*. I 43 Aar havde han været Konge. Ved sin Tronbestigelse blev han mødt med Mistillid, og hans Regeringstid blev meget vanskelig; men ved sin retlinede Karakter havde han vundet Respekt og Tillid, og det faldt i hans Lod at udnævne det første Venstreministerium paa Parlamentarismens Grund i 1901.

Dette Ministerium og hele Reformpartiet var imidlertid bleven sprængt i 1905, og *I. C. Christensen* var bleven Konseilspræsident. Og i 1908 førte han Frederik den Ottende rundt i Jylland „som hans Impressario“. Det var Prins Hans' Udtryk i en Samtale ved en Middag i Udenrigsministeriet.

Senere paa Sommeren i 1908 saa jeg, ved en Aftenfest paa Amalienborg, Skuespiller *Olav Poulsen* give „Jeppe i Baronens Seng“. Det gjorde et uhyggeligt Indtryk at se Poulsen i Kjole og Hvidt spille Idiot. Blandt Gæsterne ragede Alberti højt op. — Hvad mon han tænkte? Endnu var han i Baronens Seng; men den 8. September samme Aar meldte han sig som Bedrager hos Politidirektøren. —

Gustav Philipsen blev min Raadmand, han var levende interesseret, kundskabsrig og loyal, og da vore politiske og sociale Anskuelser var nær beslægtede, gik vort Samarbejde udmærket.

Under 4de Afdeling hørte alle tekniske Arbejder, deri indbefattet Byens Renholdelse, Brandvæsenet, Gas-, Elektricitets- og Vandforsyningen. Borgmesteren var desuden Formand i Bygningskommissionen, Medlem af Havnebestyrelsen og af Sundheds-, Kloak- og Jernbanekommis-

sionen. Den tekniske Overenskomst mellem Statsbanerne og Kommunen var næsten færdigbehandlet, da jeg overtog Embedet, men det faldt i min Lod at afslutte den, og Gennemførelsen af Jernbaneplanerne optog mig gennem hele min Borgmestertid; talrige og meget omfattende Ekspropriationer var nødvendige. Om Bebyggelsen af det gamle Jernbaneterræn nord for Vesterbrogade blev der afholdt flere Konkurrencer, uden at der naaedes et fuldt tilfredsstillende Resultat.

De ca. 8000 Tønder Land, hvormed Københavns Omraade var bleven udvidet ved Indlemmelserne af Nabokommunerne, nødvendiggjorde store og kostbare Vej- og Kloakarbejder; der blev udskrevet en Konkurrence om den bedste Bebyggelsesplan og anvendt Millioner paa at gøre disse vidtstrakte Arealer byggemodne.

Forbruget af Gas- og Elektricitet steg mægtigt og krævede stadige Udvidelser af Værkerne. Længere og længere bort maatte man søge for at finde vandførende Lag, der kunde udnyttes med Fordel, og kostbare Ledninger maatte føres milevidt over Marker og Enge for at lede Vandet til København. Nørre og Øster Fælled blev omdannede til Park og Sportspladser. Store Opfyldninger blev foretaget i Svane-møllebugten og Kalvebodstrand i Samarbejde med Havneraadet, hvoraf baade Borgmester Jensen og jeg var Medlemmer.

Det meste Vrøvl affødte Byens Renholdelse, hvori Pressen fandt en stadig Kilde til Grin. Med Vognmændene, som besørgede Bortkørslen, laa jeg i permanent Krig, indtil de tvang mig til at oprette en kommunal Kørselsafdeling. Endnu efter min Afgang som Borgmester, fandt jeg følgende morsomme Digt i „Vort Land“:

„Ak Marstrand, hvor ofte haaned' vi Marstrand,
og saa var Marstrand dog en rigtig rar Mand.
Vi husker jo nok de Marstrandske Alper,
men de var for Børn og Hundehvalper
til megen Sjøv og Fornøjelse,
skønt voksne Folk til Bemøjelse.

Vi husker jo ogsaa de Gader der flød
i Tøsjap, som blev til Vælling og Grød,
og den fossende, flommende Rendesten,
og selv om vi faldt og brak vore Ben,
var Børnene kisteglade thi,
dér havde de noget at rode i.

Men se en Gang paa hans Efterfølger!
Jeg giver ikke ret mange Øller
og sure Sild for Hr. H. C. V. Møller,
thi Byen, — det siger jeg rent ud og frit —
er stadig snavset, sort og beskidt.

Men Møller siger, det nytter ikke,
vi kan lige saa godt lade Snavset ligge,
for naar man renser den ene Ende,
saa samler Snavset sig atter henne
i Gadens anden, hvor først vi har fejlet,
saa derfor nytter det ikke meget.
Vor By er en Neger fra Marstrands Tid
og man kan ikke vaske en Neger hvid!

De „Marstrandske Alper“ hentyder til en Snemasse, som jeg under et stærkt og flere Dage vedvarende Snefald lod oplægge paa Boulevarden langs Ørstedsparken. En anden Affære, der blev foreviget i Digt og Tegning, var Lyngsies og mit Samarbejde for at faa Bugt med en Natmandsstrejke. Efter Sejren blev vi aftegnede som to Løver, der vogter „Københavns renoverede Vaaben“. I Skjoldet ses Københavns tre Taarne med Hjerter i Dørene, og Skjoldet er prydet med diverse Natmands Insignier. Ogsaa Kongens Nytorvs Omregulering og Beplantning gav Emne til meget Sjov. Mange af Tegningerne var grinagtige nok, en af de mest fantasifulde var tegnet af selve Storm Petersen. Jeg morer mig endnu over dem, hver Gang jeg tager dem frem.

Men den Sag, som optog Kommunalbestyrelsens Interesse stærkest i Tiden inden Krigen, var Sporvejs sagen. Ifølge Loven af 10. April 1895 om Eneret til Anlæg og Drift af Sporveje havde Kommunen Ret til at overtage Sporvejs sel-

skabernes Anlæg 20 Aar efter Driftens Aabning mod en Taksation af Værdierne. Efter Overenskomsten af 1898 var denne Ret udvidet og formuleret saaledes, at Overtagelsen allerede kunde finde Sted efter 10 Aar, med et aftagende Tillæg til Taksationen indtil 1918 og derefter med et tiltagende Fradrag, indtil alle Ejendele og Anlæg tilfaldt Kommunen uden Vederlæg, naar Kontrakten udløb i 1938.

Da Socialdemokraterne ønskede at overtage Driften af Sporvejene allerede 1908, blev der nedsat et Fællesudvalg til Behandling af Spørgsmaalet, og Borgmester Jensen, Borgbjerg og jeg foretog en Rejse til tyske Byer, hvor der var kommunal Drift. Men for mig gjaldt det ikke, *hvorvidt* kommunal Drift var mulig, Overenskomsten forudsatte jo, at Kommunen en Gang skulde overtage Driften. For mig var Spørgsmaalet kun, om det var *fordelagtigt og betimeligt* med den Kontrakt, vi havde, at overtage i 1908. Det bestred jeg, da Overtagelsen af Sporvejene efter Kontrakten vilde blive billigere for hvert Aar, vi udsatte den, og da en Overtagelse i 1908 vilde nødvendiggøre et Millionlaan paa et for Kommunen meget ugunstigt Tidspunkt. Baade i Fællesudvalget og i den samlede Magistrat fulgte Flertallet mig. Men Socialdemokraterne var meget ivrige for at faa Overtagelsen gennemført straks, og da de ikke havde Stemmer nok i Borgerrepræsentationen til selv at kunne vedtage den, søgte de Støtte hos den liberale Gruppe. Ove Rode var netop blevet Medlem af Forsamlingen, og han og seks andre stemte da sammen med Socialdemokraterne, og saaledes blev der Flertal for at opsiges Overenskomsten til 1. August 1908. Da Magistraten imidlertid fastholdt sit Standpunkt, og der saaledes var Uoverensstemmelse mellem Kommunalbestyrelsens to Afdelinger, indankede Borgerrepræsentationens Flertal Sagen for Ministeriet.

Ove Rode og de seks meddelte derpaa Formanden, at de havde besluttet at udtræde af den liberale Gruppe og danne

en ny under Navn af: „*Borgerrepræsentationens radikale Venstre*“.

Denne Affæres Forløb har Herman Trier i et Brev til mig givet en udførlig Fremstilling af, og han skriver deri: „Jeg ansaa det da for rigtigt og nødvendigt, da Flertallet af Gruppen var udtraadt, og jeg blev i Mindretallet, at nedlægge mit Mandat som Formand (for Borgerrepræsentationen) og motivere Nedlæggelsen dels med dette parlamentariske Hensyn, dels med mit Ønske om at udtale en Misbilligelse af, hvad der var sket.“

Denne Beslutning fastholdt Trier trods energiske Forsøg fra Edvard Brandes, Zahles og Ove Rodes Side paa at formaa ham til at ændre den.

Ministeriet afgjorde imidlertid Sagen om Overtagelsen til Fordel for Magistratens Standpunkt, og Kommunen undgik at laane under den Pengekrise, der snart efter indtraadte, da Central-, Detail- og Grundejerbanken maatte standse, og Alberti meldte sig til Politiet. —

Socialdemokraterne overtog Formandsstillingen og valgte Læge *Duurloo* til Formand. „*Det radikale Venstre*“ naaede aldrig at samle et større Antal Medlemmer, medens Socialdemokratiet stadig vandt større og større Indflydelse baade i Borgerrepræsentationen og i Magistraten, og i 1910 blev det vedtaget i begge Kommunalbestyrelsens Afdelinger at opsigte Sporvejsoverenskomsten til 1ste August 1911 og overtage Sporvejenes Materiel og Drift. — Og jeg forbedrede mig til den store Opgave.

I Kai Nørregaard, der havde været Direktør i Selskabet i en Række Aar, fik jeg lykkeligvis en Mand til at lede Sporvejene, som baade var dygtig Administrator og en klog Forhandler. Han har været Kommunen en udmærket Mand. Ved hans Hjælp gik selve Overtagelsen af Driften roligt og glat, mere Besvær voldte Vurderingen af Selskabets Ejendele og Striden om Overenskomstens Forstaaelse. Den under *Kammerherre Lerches* Ledelse nedsatte Taksationskommis-

sion naaede ikke til Enighed, og Sagen gik til Rettens Afgørelse. Dens Kendelse faldt den 21. Februar 1916 og fastsatte Erstatningen til noget over 15 Millioner Kroner. —

København var efterhaanden blevet et yndet Samlingssted for Kongresser, og Raadhuset blev da benyttet som Festlokale. Jeg mindes den amerikanske *Expræsident Roosevelts Besøg*, den franske *Præsident Poincaré*, der midt i Raadhushallen egenhændigt dekorerede den „radikale“ Eskild Salomon med Æreslegionens Ridderkors.

København var ved at komme i Ry som et ualmindelig godt Madsted, og det var ved at tage Overhaand med Kongresser. Jeg har deltaget i Fester for Islændere, for Kinesere, Hygiejnikere, Søretsfolk og Havundersøgere, Oldforskere og Journalister og mange flere. Med den internationale Pressekongres naaede vi Toppen og Afslutningen. Den blev holdt i Juni Maaned 1914. Trods Festglæde og straalende Vejr kneb det at holde Fred mellem Deltagerne; der var Uro i Luften. En Udflugt til Dyrehaven var meget vellykket, den sluttede ved Friluftsteatret, hvor „Elverhøj“ blev opført, og hele det internationale Selskab rejste sig under Slutningsscenen, da Tonerne af Nationalsangen lød.

I Juli Maaned drog jeg med Familie til Baden-Baden, men den 31. maatte vi flygte over Hals og Hoved, og næppe var vi naaede over Grænsen, før Telegrafan meldte, at den tyske Kejser havde udstedt Mobiliseringsordre.

Krigen var udbrudt.

I HJEMMET

Som Borgmester havde jeg mit Arbejde paa Raadhuset. og Hjemmet blev flyttet til Sortedamsdosseringen. Til Afskedsfesten paa Købmagergade havde Even skrevet denne Sang:

Mel.: Hvor Bølgen larmer højt fra Sø . .

Vort gamle Hjem, vort Barndomshjem
Fra vore første Dage!
De rige Minder myldre frem,
Nu vi skal fra dig drage,
Ja, Minder om en Barndomsvaar,
Hvor Knoppen under Solekaar
Udfolded sig saa fage.

Vort Hjem er gammelt, nyt dog staar,
Af Fader rejst fra Grunden,
Og af den gamle Bagergaard
Er nu hver Rest forsvunden.
Dog maner end et gammelt Brædt:
Kun naar vi frygter Herren ret,¹⁾
Velsignelsen er funden.

Vor Spisestues mørke Hvælv
Af faste Egeplanker!
Du er saa mørk som Fader selv,
Saa fast just som hans Tanker:
Hver Mand sit Fag. Kun ærlig Flid,²⁾
Den gør til Helg din Hviletid.
Kun Arbejd Sjælen ranker.

¹⁾ I det gamle Hus fra Kort Legans Tid var der bibelske Ord over flere Døre. Det er et af disse, som vi havde bevaret, som her omtales, den originale Indskrift lyder saaledes:

»Hvo som frychter Herren, hanem skal det gaa vel i den sidste Nød, hand skal beholde Velsignelsen paa det sidste.«

²⁾ Indskrift over et Dækketøjsskab: Ærlig Flid gør til Helg din Hviletid.

Vor store, lyse Bjælkehal,
 For mange Fester Rammen,
 Saa god til Møder som til Bal,
 Til Alvor som til Gammen!
 Saa lys som Moders Tro er Du,
 saa rummelig som hendes Hu,
 Naar Venner hun bød sammen.

Og Faders Stue, — den har sagt:
 Hold *Kundskab* vel i *Ære!*
 Den vider Synet, giver Magt.
 Men *Haab* maa *Livet* bære.¹⁾
 Som Ballast Viden ej er fejl,
 Men kun naar *Haab* gi'r Vind i Sejl,
 Vi frejdig Bølgen skære.

Dog Hjemmet er ej Stuer blot,
 Det er vor lille Verden,
 Et Værk, som snart gaar flinkt, snart smaat
 Ved Hjerternes Forhærden.
 Men lytter vi, trods Støj og Snak,
 Vi hører dog vort Hjems Tik-Tak
 Igennem al vor Færden.

Naar Urets Hjul gik lidt for snart,
 Vi Faders Hemmen mærked,
 Mens Moder, fuld af Liv og Fart,
 Var Uroen i Værket,
 Saa skabtes Hjemmets Melodi,
 I Mindet for al Skurren fri
 Den lyder nu forstærket. —

Vort gamle Hjem, vort Barndomshjem,
 Som snart vi skal forlade!
 Om Løvet mørknes, Ormen slem
 End huller vore Blade,
 Det er de samme, som i Vaar
 Sig folded ud i Solekaar
 Paa Barndomshjemmets Stade.

12. Februar 1904.

Even.

¹⁾ Indskrift over et Bogskab: Kundskab i Ære men Haab maa Livet bære.

I de fire Aar, vi boede ved Sortedamssøen, blev vore Forhold meget ændrede; allerede Efteraaret 1904 holdt Inger Marie, kaldet Myg, Bryllup med Frederik Momsen og drog med ham til Skovlyst ved Brørup i Jylland, og et halvt Aar efter blev Julie viet til Lægen Niels Blegvad. Efter at have taget baade teologisk og statsvidenskabelig Eksamen foretog *Even* en længere Studierejse til Amerika, som han gennemrejste fra Øst til Vest, hvor han besøgte *Otto Marstrand* i Vancouver, og da han kom tilbage, blev han Lærer paa Askov Højskole.

Vi havde da kun Viggo tilbage i Hjemmet, men ham fik vi ikke Lov at beholde ret længe; han blev syg og døde den 14. April 1908. Til Mygs Bryllup 1904 havde han skrevet denne vemodige Sang:

Hvem var mindst i Børneflokken,
 Hvem var størst hos Fa'r,
 Hvem var blødest over Lokken
 Navnet „Søster“ bar?
 Gerne jeg fortælle vilde,
 Gerne synge ud
 Om den yngste, om den lille,
 Som i Dag staar Brud.

I mit Barndomskongerige
 Dronningen var Du,
 Barnejubeltoner stige
 Ved dets Minde nu,
 Naar to store Øjne titter
 Frem af Fortids Grav,
 Jeg i gyldne Minder hitter
 Alt, hvad Du mig gav.

Det er dine Barnetanker
 Søsterkærlighed,
 Alt, hvorfor et Hjerte banker,
 Alt, som ingen ved.
 Det er Dine klare Øjne,
 Det er Dine Ord,
 Det er Barndoms tusind Døgne
 Levet med en Bro'r.

Glemte Du Dit Rige, Dronning,
 Da Du svang Dig bort?
 Længsel efter Ungdoms Konning
 Gjorde Sindet haardt.
 Unge Længsler Vinge bruste,
 — Underlige Sind —
 Var det Granerne, der suste
 over Skovlyst ind?

Frederik, Du har sikkert fundet
 Barnehjertet frem,
 Du har Sjælens Rigdom vundet
 Aabnet Skattens Gem.
 Lad den suge Solens Varme,
 Skærm for hver en Sky;
 Bær Du den paa stærke Arme
 Ind i Tiden ny.

Ung er Inger, yngste Unge,
 Faders Fryd og Fred;
 Ung i Tanke, ung i Tunge,
 Ung i Kærlighed.
 Lad den Ungdom stadig lede
 Hvert et vægtigt Fjed.
 Lad den Ungdom evigt hedde
 Eders Kærlighed.

Skovlyst, skønne Ungdomsrede!
 Lyse Lykkes Bol
 Stærke, stolte Graner frede
 Om Jer unge to.
 Men, naar Aar og Dag er runden,
 Granens Sus mod Nat
 Skal fortælle om en svunden
 Tid, en Ungdomsskat.

15. September 1904.

Viggo.

Noget senere opgav Olav Bageriet og drog til Schweiz. Bageriet blev solgt, Villaen i Skovshoved blev solgt. Blaa-vandsturene ophørte. Naar vi trængte til frisk Luft, tog vi til Hornbæk, og i Sommerferien drog vi gerne syd paa.

Vi var alene to, da vi flyttede ind bag Glyptoteket, jeg

var som tidligere meddelt stærkt optaget af mine kommunale Hverv, Marie af Brevskrivning med Børnene og af Om-sorg for den opvoksende Slægt, der Aar for Aar forøgedes i Døtrenes forskellige Hjem. Annas Mand var bleven Driftsbestyrer paa Lyngby—Vedbæk-Banen og havde Bolig i Nærum. Myg boede stadigt i Jylland, kun Julie havde Ophold i København. *Otto Marstrand* var imidlertid kommet hjem fra Amerika og havde bosat sig paa Frederiksberg 1906.

I Sommerferien besøgte vi gerne Olav i Zürich og tog derefter Ophold et eller andet Sted i Alperne, hvor vi har boet fra Zermatt til Aix-les-bains. Montreux var Maries Yndlingssted; et Aar boede vi sammen med Niels og Julie i Finhaut ved Passet mellem Rhonedalen og Chamonix, flere Aar i Aix-les-bains. Den sidste Gang i 1910 sammen med vor gode Veninde *Margrete Møller*, den ejendommelige og fortræffelige Historielærerinde; da lagde vi Hjemrejsen over Paris. Hvor var det fornøjeligt at vise hende rundt og se hendes Betagelse ved Napoleons Grav. — Marie og Margrete Møller rejste lige hjem, men jeg tog til Bruxelles, hvor der var Verdensudstilling, og derfra til Aarhus, hvor der ogsaa var Udstilling det Aar.

Da Sporvejene skulde overtages den 1. August 1911, søgte jeg Ferie om Foraaret, og vi tog til Menton, hvor vi nød det dejlige Klima i den underskønne Natur, vi besøgte Monte Carlo, hvor Akvariet imidlertid interesserede mig mere end Casinoet, og jeg satte ikke en eneste Franc ind. —

Det følgende Aar skulde der være en teknisk Kongres i Washington; jeg havde taget Billet til Kæmpedamperen „Titanic“s anden Rejse. Men paa den første stødte det store Skib mod et Isbjerg og sank, hvorved en Mængde Mennesker omkom. Jeg tabte Lysten og kom aldrig til Amerika.

I 1913 var der igen Verdensudstilling i Belgien, denne Gang i Gent. Borgmester Jensen og jeg rejste som Københavns Kommunes Delegerede dertil, og vi blev festligt modtagne og trakteredede paa de smukke gamle Raadhuse i de

belgiske Byer. I Bruxelles ærværdige Raadhus blev der givet en straalende Fest. Marie var med og taalte forbavsende godt de ofte anstrengende Ture; men paa Hjemvejen under et Ophold i Neuenahr ved Rhinen blev hun syg, og da vi kom hjem, viste det sig, at hun led af Aareforkalkning.

Even var imidlertid bleven Præst. I Februar 1913 havde han ægtet en Datter af Provst Hansen i Thorsager, Dagmar, og i Julen samme Aar besøgte vi Ægteparret i deres kønne Præstebolig i Lumbsaas.

Den 8. Juni 1914 var det vor fyrretyvende Bryllupsdag, og *Julie* bragte sin Mor nedenstaaende Digt, som Marie senere selv satte Melodi til:

TIL MOR

Melodien af Marie.

Min Moders Sang var min første Lyst
i mine yngste Dage,
Hun sang for mig, mens jeg fik Bryst,
Gav Sang for hver en Klage.

Min Dag begyndte med Morgensang
Med Moders glade Stemme,
Og bli'r end Vejen i Livet trang,
Jeg Morgenen aldrig kan glemme.

Saa sang Du Viser, de skælmske smaa,
Naar Skumringen var inde,
Nu kan jeg rigtig skønne derpaa
Kan Fred i Viserne finde.

Og Aftenbønnen og Aftensang
Du gav os alle Dage,
Nu lever i mig en Efterklang,
Som intet fra mig kan tage.

Alt hvad Du gav mig, Du gav med Sang,
Selv Skolens tørre Lære,
I Dine Toner det alt fik Klang,
Og Tonerne blev mig kære.

Og endnu finder jeg bedst paa Jord
 Min Trøst i Moders Stemme,
 Saa er jeg atter hos Far og Mor,
 Saa bli'r jeg Barn og er hjemme.

Og naar jeg Livet forlade maa
 Skal bort fra mine Kære,
 Vil Freden jeg af Din Stemme faa,
 Din Nynnen vil bort mig bære.

Nu er jeg stor og er selv en Mor
 Med flere bitte Poder,
 Og gerne jeg gav dem alt paa Jord,
 Dog helst, at jeg sang som min Moder.

7. Juni 1914.

Julie.

I Sommerferien tog vi til Zürich og derfra til Baden-Baden. Vi havde Annas Datter *Aase* med og mødtes *dér* med Even og Dagmar. Vi kom til at bo udmærket, og Marie var lykkelig. —

Men saa begyndte Krigsrygterne at forstyrre Freden. Et voldsomt Tordenvejr øgede Nervøsiteten. Spændingen voksede fra Time til Time. Jeg holdt igen; men snart maatte ogsaa jeg følge Strømmen, og den 31. Juli om Morgenen rejste vi sammen med andre Flygtninge. Toget var overfyldt. Paa alle Stationer paraderede Soldater. Ængstelse i alle Ansigter. Hvad vilde næste Time bringe? Vi naaede ikke Hamborg før efter Midnat og maatte søge Hotel. Portieren gik bleg og hændervridende frem og tilbage, hvert Øjeblik kunde han vente Indkaldelsesordren, der drog ham bort fra Virksomhed og Familie mod det ubekendte frygtelige. —

Vi maatte lade vore Kufferter tilbage, da vi tog videre, de var begravede under Bjerge af de flygtendes Bagage. Vi fik dem dog alle senere.

Næppe var vi naaet over Grænsen, før Telegrafan meldte, at Mobiliseringen var udstedt. Krigen var udbrudt! Uhyggestemningen bredte sig. Indkaldelsesordre var allerede udstedt. Soldater ilede til deres Garnisonssteder. Fyrene var

slukkede. Vi saa sorte Skygger af store Skibe, da vi sejlede over Lillebælt, var det Venner eller Fjender? I Toget over Fyen var vi 15 i en Kupé, deriblandt en Soldat i fuldt Krigsudstyr. I Korsør maatte vi vente, mens Ekstratog med Soldater blev afsendt; trætte, forsultne og meget forsinkede naaede vi København, hvor Spændingen var paa det højeste. Blev det Krig ogsaa for os? —

Efter nogle Ugers anstrengende Travlhed blev jeg ramt af et Hjerteonde. Jeg maatte holde Sengen i flere Uger og derefter søge Rekreation ved et Ophold paa Landet. Vi tog til Espergærde, og der levede vi 14 stille gode Dage med hinanden. En Aften besøgte vi Ketty Zacho, som boede tæt ved. Marie spillede og sang gamle Sange udenad, hun kunde ikke mere læse Skrift. Hun holdt sig tappert; men hun havde selv Følelsen af, at hun ikke havde langt igen. Sidst i September vendte vi hjem, og jeg overtog igen mit Embede.

Olav havde været hjemme, og da han var rejst, sagde Marie til en af vore Venner: „Olav troede ikke, han skulde se mig mere, det kunde jeg mærke paa ham, han var saa underlig kort, ligesom hans Far, naar han er bevæget.“ —

Den 26. Oktober skrev hun til en tidligere Elev, som skulde fejre sit Sølvbryllup:

„Det er slet ikke slemt at blive gammel, selv om baade hjerte og øine svigter, som de har gjort for mig, thi børnenes kærlighed og de søde børnebørn bringer saa meget lyst og glædeligt til vort stille hjem.“

Den 2den November havde Marie uhyre travlt med at faa lavet en Kaabe til et Barnebarn af min Søster Johanne Mygind. Faderen var indkaldt, og hun naaede at faa Kaaben færdig og afsendt med følgende lille Brev:

„Kære Elna!

Mandag Kl. 6 1/2

For en time siden er jeg kommet lidt op, har ligget siden fra i Onsdags, da jeg blev meget syg om natten. Det er hjærtet, jeg kan slet intet mere taale af uro eller arbejde,

men Gud ske tak, det holdt saa længe ud, maaske bliver det lidt bedre. Tak for dit kære brev, det gjorde mig saa glad. Nu Du er naaet til at leve i tak til Gud og mennesker, saa har Du det godt, hvor svært end mange ting er. Ja, jeg forstaar, det er svært, lille Elna, men tak for al den rigdom, Du ejer i din mand og i dit barn, og husk, det er med Guds hjælp kun en lille tid, saa skal I sammen arbejde for glæden i hjemmet. Mine døtre besøgte mig i Lørdags, og de gjorde indkøb for mig til kaaben, og i dag har min gamle syerske syet den, men hun er døv, saa det var svært at give besked. De har det godt alle i Nærum og glemmer Dig ikke. Hils dem alle derude og tak for brev; jeg kan ikke mere. —

Kærlig Hilsen

Tante Marie.

Det blev Maries sidste Dagværk. Hun saa ikke Solen mere. Kl. 7 Tirsdag Morgen den 3. November 1914 døde hun uden Dødskamp. Jeg troede hun sov, jeg hørte kun et Suk. Saa var hun død. —

— „Som Sol i Høst gaar ned“ —

„Hvo som frychter Herren, hannem skal det gaa vel i den sidste Nød, han skal beholde Velsignelsen paa det sidste.“

I Hjemmet bragte en af Maries mange Plejebørn, Pastor *Eilif Wagner* hende en Tak for, hvad hun havde været for ham og saa mange andre Unge. Og i Vartov Kirke talte hendes Søn Even og knyttede sine Ord til den Salme, som hun elskede, og som havde lydt ved hendes Bryllup:

Min Mund og mit Hjerte,
de gjorde en Pagt,
i Fryd og i Smerte
af al deres Magt
hinanden at følge
og aldrig fordølge,
hvad i dem er levende lagt.

Marie hviler sammen med Viggo paa Vestre Kirkegaard.

UNDER KRIGEN

I de sidste Dage, jeg opholdt mig i Baden-Baden, modtog jeg et Brev fra Raadmand Gustav Philipsen, skrevet den 27. Juli 1914, hvori han, efter nogle Meddelelser vedrørende Afdelingens Sager, fortsatte saaledes:

Naturligvis har jeg det vigtigste tilbage, den storpolitiske Situation. Den berørte jo os paa en tragikomisk Maade, forsaavidt som Poincaré blev borte. — Fjerde Afdelings kunstneriske Arrangementer og Anden Afdelings kulinariske dito gik i Vasken, og vi blev snydt for Aftenselskabet hos Kongen. Det hele ser jo unægtelig broget ud, men jeg har en Tyrketro paa Verdensfredens Bevarelse, og jeg vilde ikke i Deres Sted afbryde Badekuren, De er jo ikke serbisk Generalstabschef. — Efter ringe Evne skal jeg nok besørge det fornødne; med *Munch* som Krigsminister tør vi vel gaa ud fra, at Danmark ikke gør for meget ud af sine Forberedelser.“

Ja, det kunde vi ganske vist, og Krigen kom da ogsaa bag paa Regeringen som en Tyv om Natten. Men i Farens Stund handlede Ministeriet hurtigt, modigt og uden Partigoisme. Natten mellem 4. og 5. August overbeviste Udenrigsminister Scavenius Rigsdagen om Nødvendigheden af, at vi selv spærrede vore Farvande, Forsvarsminister Munch lod Minerne udlægge, og vor Neutralitet blev, trods vor udsatte Beliggenhed, bevaret, skønt Krigen udviklede sig til en Verdenskrig, hvor alle Tysklands Naboer, ja, endog Amerika, satte Himmel og Jord i Bevægelse for at besejre

Tyskland, saa dette Land, afskaaret fra Forbindelse med Omverdenen, led Hungerskvaler og tilsidst maatte nedtage Kirkeklokkerne for at omstøbe dem til Vaaben. —

De vanvittige Ødelæggelser ved Bombardementer og Torpederinger og det kolossale Vareforbrug til Hærenes Forplejning og Forsyning med Ammunition fremkaldte en hensynsløs Spekulation og deraf følgende Prisstigning. For at hæmme og modvirke disse Onder og ordne Fordelingen af de Livsfornødenheder, som kunde skaffes tilveje, saaledes at der blev *lidt* til Alle, nedsatte Indenrigsminister Ove Rode den overordentlige Kommission af 8. August 1914, der fik stor Myndighed, til at ordne baade Produktionen og Fordelingen af Samfundsgoderne.

Naturligvis gik dette „*Regereri*“ ikke af uden stærk Kritik, men som Medlem af den overordentlige Kommission, af flere Nævn og af Kommunalbestyrelsens „Velfærdsudvalg“ har jeg den Overbevisning, at Regereriet var nødvendigt for at hæmme Spekulationen og sørge for, at der blev noget til Alle af de knappe Forraad.

Alle Næringsmidler maatte rationeres, og det kneb haardt at skaffe det nødvendige Brændsel frem. Kommunen drev Tørveskær og opkøbte store Partier Brænde fra Sverige og Finland, men mest kneb det at skaffe Kul, Danmarks normale Kulforbrug var den Gang 3 Millioner Tons, og Københavns Kommunes alene ca. 300,000 Tons, som vi væsentlig hentede i England.

Som Borgmester for Magistratens 4de Afdeling skulde jeg skaffe Byens Befolkning Vand, Varme og Lys, og der-til krævedes Kul, mange Kul.

Indtil Foraaret 1915 gik det nogenlunde, men da begyndte England at rationere Forbrugerne. Produktionen var gaaet betydeligt ned paa Grund af Arbejdernes Indkaldelse til Hæren, Krigsindustrien og Flaaden krævede store Mængder Kul; og denne Rationering gik naturligvis først ud over de Neutrale. De Allierede maatte jo støttes, og Englands Befolkning ikke forfordesles.

For at faa en Ladning købte Kul hjem, skulde den engelske Regerings Tilladelse i hvert Tilfælde indhentes, og „Licens“ blev ofte nægtet, hvad der bragte store Forstyrrelser i vore Dispositioner. Paa den engelske Regerings Forlangende blev der oprettet et „*Dansk*“ Kulbureau, som under den herværende engelske Legations Formynderskab og meget skarpe Kontrol skulde vaage over, at vi ikke flottede os, ophobede eller udførte Kul. Vi slukkede Halvdelen af vore Gadelygter, forbød al Slags Reklamebelysning og forhøjede Prisen paa Gas og Elektricitet, hvad Kulpriserne allerede nødvendiggjorde, for at fremtvinge Sparsommelighed. Alligevel lød der Klager i det engelske Parlament over vort store Forbrug.

Vi kom dog gennem Vinteren 1915—16 uden større Vanskeligheder, men havde ved Udgangen af Februar 1916 kun Kul til 8 Dages Forbrug. Imidlertid havde den engelske Regering givet os Tilladelse til at købe Kul i Belgien, og derved fristede vi Livet en Tid, men levede fra Haanden i Munden, under stadig Frygt og i en pinlig Spænding. Saa blev det galt med Fragterne. England krævede, at Skibe, der vilde have Kulfragt, skulde medføre Ladning til England, og senere endog, at de foruden skulde foretage en Rejse for England til en af dets Allierede; derved kunde det komme til at tage 6 à 8 Uger at hente en Last Kul fra England til Danmark. Og Fragten steg til 75 Kroner pr. Ton Kul, eller 7 Kr. 50 Øre pr. 100 Kilo; da Prisen samtidig var steget betydeligt, kom en Hl Kul til at koste over 10 Kroner. Men trods den høje Fragt kneb det at skaffe Skibe til den Forretning. Rederne stod sig bedre ved at sende deres Skibe i oversøisk Fart, hvor Fragterne ogsaa var høje og Faren for Torpedering ringe mod i Vesterhavet. Regeringen greb nu ind, Etatsraad *H. N. Andersen*, det østasiatiske Kompagnis Direktør, som havde Indflydelse i England og ydede Danmark store Tjenester under Krigen, hvorfor han blev Elefantridder, blev sendt til England for at opnaa en rimelig Ordning, og efter For-

handlingerne *der* og med Rederne herhjemme, fik Regeringen ved Lov om: „Bidrag af Skibsarten til Landets nødvendige Tilførsler“, Ret til at tilbageholde de til Transport af Varer nødvendige Skibe, samt at beregne en Rabat af $33\frac{1}{3}\%$ paa Fragter, der var godkendt af Fragtnævnet og af Statens Kulfordelingsudvalg, hvad der blev af stor økonomisk Værdi for Kommunen. Men da England stadig var ude af Stand til at afse saa mange Kul, som Belysningsvæsenet skulde bruge, saa løb vi den Risiko at tage Kul fra Tyskland, hvor Arbejdernes Brændselsforsyning havde banet Vejen. Det var mod Englands Forbud, men vi havde ingen anden Mulighed, Legationen lukkede Øjnene, og i Tiden fra 1. Februar til sidste Maj 1917 modtog Belysningsvæsenet fra England kun 9400 Tøns, men fra Tyskland 33,000 Tøns Kul. Uden denne Tilførsel var Københavns Forsyning med Vand, Gas og Elektricitet gaaet i Staa. —

Iøvrigt gik Kommunens Arbejder nogenlunde normalt. Det private Byggeri gik derimod i Staa paa Grund af de høje Priser paa Materialer og Arbejds løn. Og da Befolkningen vedblev at tiltage, maatte Kommunen bygge og skaffe Vand og Lys, saa ny Vandindvindingsarealer blev erhvervet, og det ny Centralelektricitetsværk, Ørstedsværket, paabegyndt.

Som Medlem af Havnebestyrelsen havde jeg meget at gøre med de store Udvidelsesarbejder, der fremkaldtes dels af Trafikens Behov, dels af Indenrigsministeriet for at bøde paa Arbejdsløsheden.

For at faa en Oversigt over de Muligheder, der var for rationelle Udvidelser af Havnen, stillede *Alexander Foss* og jeg Forslag om, at der udarbejdedes Planer om Havneudvidelser mod Nord, Øst og Syd med Overslag over Bekostningerne. Planerne blev udarbejdede af daværende Havnedirektør *H. C. V. Møller*, Frihavnens Bygmester, der i mange Aar havde været Havneingeniør i København. Og det fremgik af hans Undersøgelser, at Udvidelser mod Øst

ud i Kongedybet vilde blive overordentlig kostbare, og at man i en overskuelig Fremtid vil have Plads nok i det naturlige Havnebassin mellem Sjælland og Amager. De under Krigen udførte Arbejder blev da ogsaa alle udførte i Forbindelse med bestaaende Havneanlæg. Som Formand for det Udvalg, som havde med disse Arbejder at gøre, maatte jeg søge Etatsraad Andersen om et Laan, og blev imponeret, da han, efter at have udviklet sit Syn paa Havnen, og fremhævet Nødvendigheden af at skabe et Udløb mod Syd uden videre tog Telefonen og telefonerede til sin Bank med Ordre om at stille 5 Millioner Kroner til Raadighed for Havnebestyrelsen. Denne herhjemme sjældne Rundhaandethed har jeg haft Lejlighed til at beundre ogsaa overfor Grundtvigs Mindekirke og Borups Højskole. —

Havnearbejderne blev meget kostbare. Ved et Tømrerarbejde i den nordligste Del af Havnen betaltes endog 7 Kroner i Timen, og Materialerne var dyre, men Ministeriet krævede, at Arbejdet blev holdt i Gang, og Havnens Status er fremdeles udmærket. —

Krigen fortsattes, 1914, 1915 og 1916 var forløbet. Endnu tordnede Kanonerne, endnu myrdede og ødelagde de Krigsførende med alle Teknikens og Kemiens Vidunderopfindelser hverandre, og endnu holdt Tyskerne Stand, endnu var der ingen Ende at øjne paa Elendigheden. — —

Ved Borgerrepræsentant-Valget i Marts 1917 vandt Socialdemokraterne Flertal i Forsamlingen, og et Forslag om Ændringer i Kommunalforfatningen blev under 8. Maj til Lov. Ved denne Lov ændredes Borgmesterstilling fra at være livsvarig til midlertidig. For Fremtiden skulde Borgmestrene vælges ved Forholdstal paa 8 Aar.

De fungerende skulde afgaa, men kunde genvælges. Baade Socialdemokraterne og de Radikale opfordrede mig til at lade mig genvælge, men jeg fyldte den Sommer 69 Aar, og var ikke saa stærk som tidligere, jeg gjorde det afhængig af min Læges Raad, og han forbød mig det.

Den 7. Juni holdt jeg min sidste Tale i Borgerrepræsentationens smukke Sal, den lød saaledes:

„Det var den 10. April 1893, jeg første Gang havde den Ære som Ordfører for en lille Kreds at tale i Københavns Borgerrepræsentation. Den Sag, der var paa Dagsordenen, var Fælledeerne. Borgmester Borup forelagde en Overenskomst, hvorved Nørrefælled overdroges Kommunen til fri Raadighed. Jeg tog Ordet og erklærede, at det Parti, hvortil jeg hørte, med Glæde saa denne Overenskomst sluttet, hvorved Militærets døde Haand var taget bort fra disse Arealer, men at *vi* paa den anden Side ikke ønskede at se dem gaa ind i den almindelige Bebyggelse; vi ønskede at gøre vort til, at de for en væsentlig Del kunde blive udlagt til Park. Denne Bestræbelse er jo gennem Tiderne lykkedes. Vi kan fryde os ved en Vandring gennem Parken i disse Dage, da den staar i sin Skønhed; vi kan se, hvad der allerede er naaet, og hvad dette kan blive til gennem Aarene. Denne Sag danner paa en Maade Rammen om den Tid, jeg har haft den Ære at sidde i Kommunalbestyrelsen. Det er jo en lang Tid — 24 Aar — og Arbejdet her er for mig blevet en Del af min Tilværelse; særlig er det, siden man var saa elskværdig at opfordre mig til at modtage Embedet som Borgmester, mere og mere blevet mit andet Jeg.

Naar jeg nu i Aften taler her for sidste Gang, er det med Vemod, men i fast Overbevisning om, at det er det rette, jeg har gjort, naar jeg ikke har modtaget en Opfordring til atter at lade mig vælge. De Forhold, som nu vil melde sig, kræver yngre og stærkere Mænd. Jeg magter ikke mere at arbejde i saa mange Timer, jeg føler mig træt af de lange Møder, og der vil i Tider som dem, vi lever i og gaar i Møde, kræves en Mands fulde Arbejds-kraft. Jeg kan derfor ikke sige andet, end at det er med fuldt Overlæg og efter alvorlig Overvejelse, at jeg har taget den Beslutning ikke igen at lade mig vælge til denne

Stilling, som, — det vil være alle dem bekendt, der har deltaget i Kommunens indre Liv, — har lagt store Byrder og store Opgaver paa mine Skuldre. Hvor godt eller daarligt jeg har løst disse Opgaver, er det ikke min Sag at dømme om, det maa blive de Herrers og Damers. Men det er store Ting, der er gennemført i de Aar, der er gaaet siden Indlemmelserne. Vor By er bleven forøget til det tredobbelte i Omfang. Jeg kunde have ønsket endnu at faa Byggeloven gennemført, som vi har arbejdet paa i al min Tid. Jeg kunde have ønsket at faa Arbejdet paa Sundhedsvedtægten bragt til Ende og at faa Kloakplanerne for samtlige indlemmede Distrikter vedtagne; der mangler ikke saa meget. Jeg kunde have ønsket at se Anlægget af Boulevardbanen endt, dette Arbejde, som jeg har fulgt, lige fra jeg som Medlem af Forsamlingen blev sat ind i den Kommission, der løste denne Opgave. Og jeg kunde have ønsket at være med, naar Christiansborg atter blev Rigsdagens Bolig og Rigsdagen dér skal virke under den nye Grundlov. Det lader sig nu imidlertid ikke gøre, jeg forlader nu denne Plads og dermed denne Del af det offentlige Liv. Men jeg ønsker, at min Efterfølger maa have Mod og Kraft til at løse de Opgaver, der kommer til at ligge for, og at Frisind og Fremskridt stadigt maa være Ledestjernen for Københavns Kommunalbestyrelse!“.

Magistratens 4de Afdeling blev efter min Fratræden delt i to Afdelinger med hver sin Borgmester.

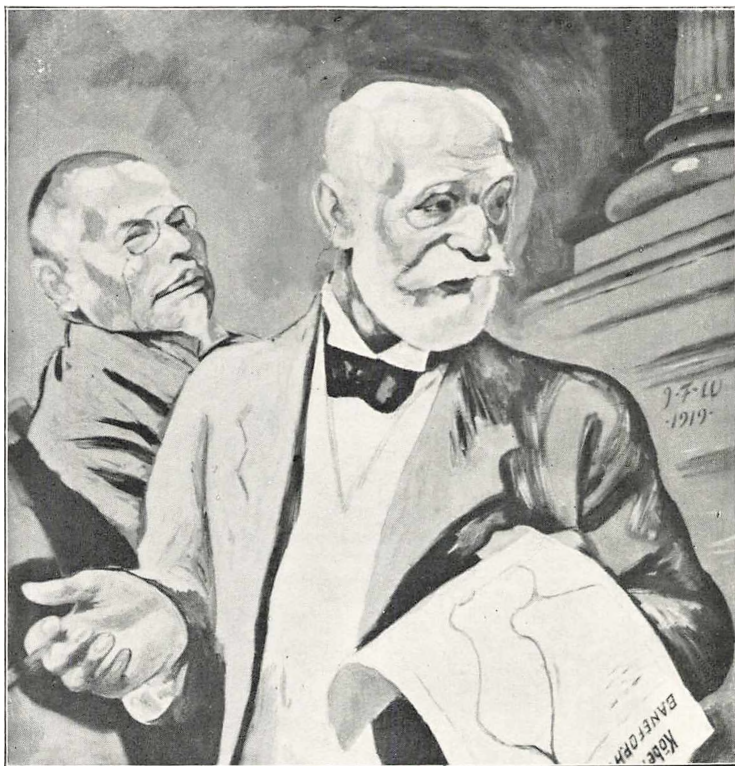
Kommunalt Arbejderforbunds Blad skrev: „.... For os, der er ansatte i Kommunens Tjeneste, er der Grund til at beklage Hr. Marstrands Afgang, thi han var altid en Mand, der med Forstaaelse og Velvilje saa paa vore Ønsker og Krav I Mindet om Borgmester Marstrand vil vi altid bevare Billedet af en jævn og bramfri Mand, der elskværdig og venlig kom os i Møde, og til vor Tak for de svundne Aar føjer vi Ønsket om, at Borgmesteren, naar han nu trækker sig tilbage fra sin anstrengende og opslidende Gerning,

REFERAT I BORGMESTERENS MØDESAL 1915

Staaende fra venstre: Stadsarkitekt Wriath, Vejdirektor Didrichsen, Ekspeditionscheferne Adeler og Thorball, Belysningsdirektor Windfeld-Hansen og Raadmand Philipsen.

Siddende fra venstre: Chefen for Brandvæsenet Liisberg, Direktør for Vandvæsen Borum, for Sporvejene Nørregaard, Kontorcheferne Topso Jensen og Møller, Stadsingeniør Voigt og Borgmesteren.

Maleren Willumsens Billede af Marstrand og Philipsen
til Raadhuse! 1919.

maa kunne glæde sig ved en fredelig og lykkelig Alderdom“

Fra Embedsmændene modtog jeg en smuk Sølvbovle, der blev overbragt mig af en Deputation med Belysningsdirektør *Windfeld Hansen* som Ordfører, han udtalte blandt andet:

Vi bringer Dem en Tak for den humane Maade, hvorpaa De har optraadt overfor os og en Tak, fordi De ved enhver Sag, vi har forelagt Dem, altid har søgt ind til Sagens Kjærne og aabent og ærligt har udtalt Deres Mening uden personlige Hensyn. Men først og fremmest er vi Dem taknemmelige, fordi vi har følt, at vi i Dem som Foresat har haft en Mand, paa hvis Ord vi ubetinget kunde stole. Det har lettet vort Arbejde meget, særlig under de sidste vanskelige Forhold. Jeg kan maaske bedst tale med herom, som har afsluttet mange store og betydningsfulde Handler efter korte mundtlige Forhandlinger med Dem, uden at jeg nogensinde har følt mig utryg.

Vi beklager, at De af Helbredshensyn har anset det for rigtigt at trække Dem tilbage, medens De endnu er i Besiddelse af Deres fulde Aandskraft, og vi haaber, at Samfundet paa anden Maade vil lægge Beslag paa Deres Handlekraft og store Erfaring, saa at Overgangen til det *Otium*, De gaar ind til, ikke maa blive for stor. Vi ønsker Dem en lykkelig Fremtid og beder Dem bevare os i venlig Erindring.

Ikke mindre glædede det mig, hvad Overpræsident Jonquières sagde ved en lille Afskedsfest i mit Hjem, og jeg kan ikke modstaa Fristelsen til at anføre hans Tale efter hans eget Manuskript her som Slut paa Beretningen om min kommunale Virksomhed.

„Hvad der ved denne Lejlighed egentlig gaar mig til Hjerte, det er ikke det, at vi skal miste Borgmester Mar-

strands Arbejdskraft i Kommunen, men det er det, at vi skal miste det regelmæssige Samarbejde med en Personlighed. Et Liv kan være mer eller mindre rigt i Retning af at træffe Mennesker, man vil karakterisere paa denne Maade. Man træffer mange brave, veltænkende og dygtige Mennesker, men man faar dog nærmest Indtryk af, at det man ser, er Façade. Men man møder ogsaa Personligheder. Saa særdeles mange falder det maaske ikke i ens Lod at møde.

Hvad det i saa Henseende kommer an paa, skal jeg ikke søge at definere, og det behøves heller ikke, man mærker det uvilkaarligt.

For mig har nu Borgmester Marstrand altid staaet som en Personlighed, og skulde jeg nærmere antyde, hvad der er det ejendommelige ved hans Personlighed, da er det det, at han altid har taget Stilling til de Opgaver, han havde med at gøre, ud fra egne Forudsætninger, ud fra sine egne Overvejelser og ud fra Grundelementerne i hans egen Natur, uden at lade sig suflere af, hvad der var moderne eller i Øjeblikket havde Kursen, og at han altid har set paa sine Sager med disses eget Vel for Øje uden noget Hensyn til egen Fordel, jeg mener naturligvis ikke materiel Fordel, men uden Hensyn til om han bragte sig selv ind i en flatterende eller fordelagtig Stilling. Og endnu et maa jeg maaske nævne, hvad maaske staar i Forbindelse med, at Borgmester Marstrand hører til den Slægt, hvorfra han er runden.

Medens andre af Slægten har tilfredsstillet deres Sjæls Trang ad Kunstens Vej, saa har han søgt Befrielse fra Livets Trivialiteter ved Lunets Magt, og jeg kan forsikre, at det Lune, som under den samlede Magistrats Forhandlinger aldrig ganske forlod Borgmester Marstrand selv ved de tørreste Sager, har været i høj Grad forfriskende. Man hører ofte sige, naar en Mand nedlægger sin Gerning — ja ingen er uerstattelig, enhver Arbejdskraft kan erstattes, og det kan vel ogsaa have sin Rigtighed, skønt Prøven ikke

altid kan anstilles, idet under den hurtige Udvikling et Arbejdes Karakter og Betingelserne for det forskydes.

Men en Personlighed erstattes ikke, derfor vil der blive en tom Plads i Kommunens Arbejde efter Borgmester Marstrand — den Plads, som hans ejendommelige og fribaarne Personlighed har indtaget, vil ikke blive udfyldt; men hos os, som har samarbejdet med ham, vil den være omhegnet af Forstaaelse og Hengivenhed.“

I 1924 fyldte Overpræsident de Jonquières 70 Aar, og Borgmester Jensen blev hans Efterfølger.

SLUTNING

„MIT OTIUM“

Efter at Marie var død og alle Børnene draget af Gaarde, var Hjemmet blevet tomt og trist, og jeg selv tung og træt. Men en ny Tid med nyt Haab og nye Opgaver op-randt for mig ved mit Ægteskab med Margrete Lønborg Jensen. Hendes Forældre, Litograf Harald Jensen og An-drea Lønborg, hørte til Vartov Menighed. — Gamle Frede-rik Barfod var hendes Fadder. Hendes Bror Aage var Maler og Arkitekt, og hendes Moster, Katrine Lønborg, var den Gang Forstanderinde for N. Zahles Børneskole.

Margrete gennemgik baade Frøken Zahles Skole og hen-des Privatlærerindekursus, og efter nogle Aar at have væ-ret Lærerinde paa Landet, vendte hun, paa Frøken Zahles Opfordring tilbage for at tage sig af de mindste Børns Undervisning.

Under Arbejdet med disse smaa vaagnede der hos Mar-grete en Trang til at finde Former for Undervisningen, der kunde mildne den bratte Overgang for dem fra Hjemme-nes glade Ubundethed til Skolens tvungne Arbejde.

Hos den geniale hollandske Skolemand, Jan Ligthart, fandt Margrete, hvad hun søgte, og paa Grundlag af det, hun lærte af Ligthart, udarbejdede hun sine praktiske Hjælpemidler til den første Læseundervisning og sine for-nøjelige Smaabøger. En af dem „Min første Bog“, som er elsket af alle Børn, er solgt i halvhundrede Tusinde Eksem-plarer og udkommer stadig i ny Oplag.

Efter at Frøken Martha Steinthal havde overtaget Le-delsen af N. Zahles Skole, gav hun Margrete den Frihed

Margrete.

Margrete og Jacob Marstrand.

til at ordne Undervisningen for de smaa, som hun trængte til for at gennemføre sine Ideer om den bedste, mest formaalstjenlige og opdragende Behandling af Smaabørn.

Ved vort Ægteskab maatte Margrete opgive den bundne Skolegerning, men hun opgav ikke at virke for sine pædagogiske Ideer. Ved Foredrag og Demonstrationer har hun virket for at udbrede Kendskab til dem rundt om i hele vort Land; og hun drager stadigt Nytte af alt, hvad der fremkommer paa Skolens Omraade i Ind- og Udland. I 1924 besøgte hun sine Venner i „*Brummarska*“ Skolen i Stockholm, i 25 Hejdeberg, i 26 Bakules Opdragelseshjem i Prag, og i 27 havde vi Besøg af Mrs. Marietta Johnson, som har drevet en fri Skolegerning i Alabama i Nordamerika med Held i 20 Aar. Under en Rejse i Italien havde vi Lejlighed til at besøge en stor og flot indrettet Montessori Skole i Napoli og en anden, der var en Underafdeling af den store Opdragelses- og Lærlinge Uddannelsesanstalt „*Umanitare*“ i Milano, hvor nu Montessori-Komiteen med Mussolini som Ærespræsident har sit Hovedsæde.

Og endelig har Margrete nu selv begyndt en Børnehave, hun maatte prøve sine Ideer i Praksis, hun maatte have med levende Smaabørn at gøre.

Vi har oversat Bøger, skrevet og virket sammen, og jeg har støttet hende med Raad og Daad. Margrete er hurtigt blevet mine Venners Ven og mine Børns Kammerat, og vi har levet 13 lykkelige Aar sammen. —

Efter min Afgang som Borgmester medvirkede jeg endnu i flere Aar i Nævn og Kommissioner, som Regeringen havde nedsat for at ordne Fremskaffelse og Fordeling af vigtige Livsfornødenheder til rimelige Priser. Men Statsudgifterne steg til hidtil ukendte Højder. Da saa Genforeningen med Sønderjylland i 1920 nærmede sig, blev det radikale Ministerium styrtet, og et Venstreministerium overtog den Opgave at bringe Orden igen i det af Krigens Ulykker og Efterkrigstidens Spekulationer forpinte Samfunds økonomiske Forhold, en Opgave, hvormed Politi-

kerne endnu stræber. I Havnebestyrelsen har jeg haft Sæde indtil 1926, af Jernbanekommissioner er jeg endnu Medlem, og i Juni 1927 modtog jeg følgende højformelle Skrivelse:

„Det meddeles herved Hr. Borgmesteren, at det paa Finansministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har behaget Hans Majestæt Kongen ved allerhøjeste Resolution af 19. d. M. allernaadigst paany at beskikke Dem til Medlem af Overskyldraadet.“ —

Jeg har siden 1903 i denne Egenskab deltaget i Vurderinger rundt om i hele Landet og besøgt de fleste af vore Købstæder og mangfoldige Herregaarde og Slotte.

Under Hjemrejsen fra en saadan Forretning paa Fyen kom jeg med det Tog, der forulykkede ved Vigerslev den 1. November 1919. Iltoget fra Korsør havde passeret Glostrup og nærmede sig med rasende Fart København, da vi, de Rejsende, blev opskræmte ved et voldsomt Brag. — „Benene op“! kommanderede en af de Medrejsende, og i næste Øjeblik blev Sæderne trykket sammen, Lyset slukket, Ruderne knust, Døren sprang op, og vi stod fast. — Lokomotivet laa hvæsende under os. Jeg blev bange, at det skulde eksplodere eller sætte Ild paa Vognen og skyndte mig ud. Alt, hvad der havde været mellem Lokomotivet og den Kupé, hvor vi havde siddet, var borte og forvandlet til en Ruinhob, hvorfra ynkelige Jammerklager lød ud i Natten.

Det Tog, som vi var stødt sammen med, var blevet standset og rykket tilbage, fordi et Barn var faldet ud af en Kupédør, og Togføreren var optaget af at finde Barnet, men medens dette stod paa, kom et Tog med Brandmænd og Slukningsredskaber fra København paa Vej til Køge, hvor en stærk Ildebrand rasede. For at hjælpe dette Tog frem, brød Banevogteren Bloksignalet uden at agte paa det frembrusende Iltog. Lokomotivføreren paa dette fandt „fri Bane“ og kørte ubekymret videre, et Sammenstød med det tilbagerykkende Tog var uundgaaeligt. Brandmændene

kom ikke til Køge, de fik nok at gøre hele Natten med at hjælpe de ulykkelige Ofre for Sammenstødet — 41 døde og endnu flere saarede blev fremdraget af Ruinerne. —

I mine sidste Aar har to store Opgaver lagt Beslag paa min Interesse, nemlig Bygning af et Hus til *Borups Højskole* og *Grundtvigs Mindekirke*.

Den Folkehøjskole, som det var lykkedes min Ungdomsven, Johan Borup, at oparbejde i København, trængte til større Plads, bedre Forhold at arbejde under, og en Elev af Ernst Trier, Gaardejer Jens Mortensen, Tølløse, satte en Landsindsamling i Gang for at skaffe Midler til at rejse Borups Højskole et eget Hjem i Hovedstaden. I København dannedes i Tilslutning til Jens Mortensens Arbejde „*Foreningen til Højskolens Fremme i København*“, og jeg blev dens Formand. Med Støtte af Stat og Kommune købte vi saa Gaarden Frederiksholms Kanal Nr. 24 og begyndte i 1925 en gennemgribende Ombygning under Ledelse af Arkitekt Henning Hansen, for at gøre den tjenlig til Højskole. —

Men endnu tidligere havde den kendte Skolemand og Kunsthistoriker, Sigurd Müller, slaaet til Lyd for den Tanke: at rejse Grundtvig et Nationalmindesmærke. Der blev dannet en Komité og afholdt forskellige Konkurrencer for at fremskaffe et passende Forslag. Og endelig besluttede Komiteen sig til at arbejde for et af Arkitekt P. V. Jensen Klint tegnet Udkast til en monumental Kirke. Omkostningerne var beregnet til en Million Kroner, og Rigsdagen bevilgede Halvdelen, den anden Halvdel skulde indsamles ad privat Vej over det hele Land.

Kommunen skænkede Grund paa Bispebjerg og opfordrede i Sagens Interesse Arkitekt Klint til at planlægge Bebyggelsen omkring Kirken.

Men der kunde ikke tages fat paa Opførelsen før efter Verdenskrigens Slutning, og da var alle Byggepriser steget til mer end det dobbelte, og man besluttede da først at opføre Tårnet, for at det kunde tjene som Kirke, indtil

man fik Penge nok til at bygge den hele Kirke. Grundtvigs Fødselsdag, den 8. September 1921, blev Grundstenen til Taarnet nedlagt. —

I de følgende Aar døde flere af mine gamle Medarbejdere og Venner, Windfeld Hansen, Kai Nørregaard, de Jonquières, Harald Bing, Gustav Philipsen og Herman Trier. Ved de to sidstnævntes Baalfærd holdt jeg efter Opfordring Mindetale i Krematoriet, ved Triers var jeg eneste Taler, og mine Ord lød saaledes:

Herman Triers Nærmeste har bedt mig tale her i Dag. —

„Graa Haar er en dejlig Krone, naar de vindes paa Retfærdigheds Vej“ — og

„Hvo som jager efter Retfærdighed og Miskundhed, han skal vinde Liv, Retfærdighed og Ærel“

Disse Toner af gammel jødisk Visdom stemmer godt med Rytmen i Herman Triers Liv; han higede efter Retfærd i sit eget Liv som i det Samfund, hvori han virkede.

Trier var udgaaet fra et godt, borgerligt Hjem, hvor den myndige Fader var en flittig Arbejder, en strængt hæderlig Forretningsmand, en beskeden, pligtopfyldende Borger, og hvor Moderen, Livet i Huset, i Kærlighed til gamle Skikke tændte Mindelampen paa sine Kæres Dødsdage.

Saa lad os i Dag tænde Mindelampen for vor kære Ven og Medarbejder, for ham, der var for beskeden til selv at give os en Mindebog. Heller ikke i Samtale faldt det Trier let at aabne sig for andre, men trods hans Sky for at røbe, hvad der boede i hans Sjæl, har jeg dog glimtvis fornummet Varmen af den Ild, der brændte i ham, af den dybe Følelse, der var Drivkraften i al hans Virke iblandt os. Hans Menneskekærlighed gjorde det til hans Livs Op-gave at give andre Del i den Viden og Livserfaring, han selv havde; Lærervirksomheden blev derfor hans kæreste Gerning. Først Lærer for Børn og unge Mennesker, siden Lærer for den fremadstræbende Arbejderbefolkning. I

femogtyve Aar var Herman Trier Leder af Arbejderundervisningen.

Til Politik stod ikke hans Hu.

Men, da der blev kaldt paa ham under Estrups dvalebindende Styre, da han var den eneste, der kunde samle hele Oppositionen, Socialdemokrater, Liberale og dem af Højre, som var trætte af Estrup, da tog han sin Plads i vore Rækker og kastede sig ind i Kampen med al sin Viljes Magt.

Paa Vælgermøderne virkede Trier daarende allerede ved sin smukke Person, og naar han oplod sin mægtige Røst, naar han slyngede sine fastformede Sætninger i et rullende Foredrag ud over Forsamlingerne, da virkede han hypnotiserende paa Masserne, det følte rent fysisk som en Svagthed i Knæene.

Med Trier sejrede vi i 1884 og i 1890 ved Folketingsvalgene. Med Trier sejrede vi i 1893 ved Borgerrepræsentantvalgene, og med Trier vandt vi Flertal i 1899, da Højre end ikke magtede at stille en Modliste op mod den, hvorpaa Herman Triers Navn stod.

Triers usvigelige Taktfølelse, hans Ro, hans formale Evne og Uhildethed gjorde ham til den ideale Formand, og han var i mange Aar Formand i Borgerrepræsentationen, i Rigsdagen og i Forsvarskommissionen. Hans Retssans, Frisind og sociale Forstaaelse gjorde ham tillige til den søgte Forligsmægler og Fredsstifter.

I 1899 var det Trier, der bragte Forliget tilveje efter den store Lock-out og lagde Grunden til den Retsordning, hvorefter alle Arbejdsstridigheder siden den Gang er behandlet her i Landet.

I mere end halvhundrede Aar har jeg kendt Herman Trier, fra den Tid, da han bejlede til den unge, glade og fromme Anna Holm, i hvem han fandt en smuk og forstaaende Hustru. Altfor tidligt maatte han miste hende, efter at hun havde født ham en Søn. Hendes Minde bevarede han hele Livet i pietetsfuld Ærbødighed.

Da Trier mange Aar senere vandt Emma Adlers Kærlighed, fik han en ny Vaar. Denne prægtige Kvinde lukkede atter Hjemmet op for Venner og førte Trier ud af den altfor asketiske Tilværelse, som var bleven hans Vane. Men ogsaa hende skulde han miste, og den eneste Søn døde. Sorgen har hjemsøgt hans Hus. Børnebørnene har været ham til Trøst og Støtte paa hans gamle Dage, da han blev svag og til en Tid næsten blind.

Hvad der boede i Herman Triers Indre, holdt han ikke af at lægge frem for andre i Samtale; men i Breve kom det ofte til Orde. Under Emma Adlers Sygdom modtog min Hustru et Brev som Tak for en Buket Blomster. Dér løfter han Sløret og aabenbarer noget af sit Væsen; jeg vil derfor gerne meddele nogle Linier deraf. Trier skriver:

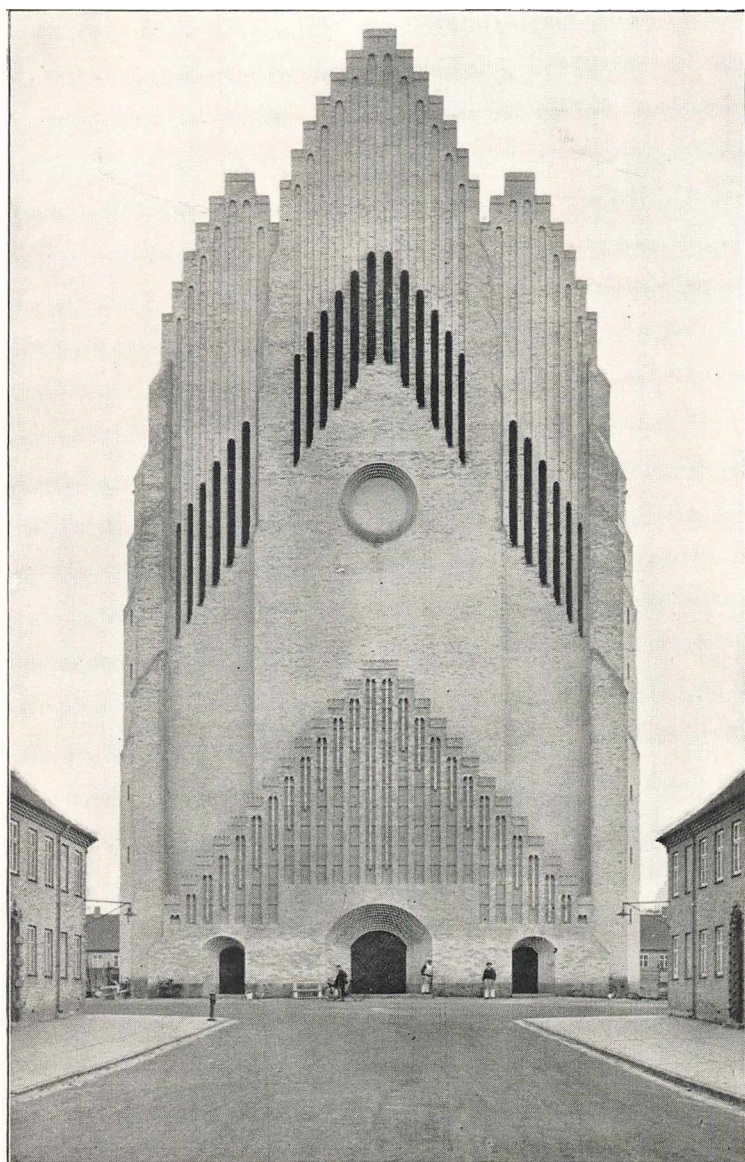
„Det er mig en Trøst, at Emma trods alt stadig er sig selv, tænker fra Morgen til Aften paa andre og paa, hvordan hun kan gøre dem en Glæde. Ingen, intet glemmer hun og er taknemlig for hvert kærligt Ord og hver en Blomst, der bringer Hilsen til hende. Mange Hilsner til Deres Mand, som jeg taler saa lidt med og dog føler mig knyttet saa stærkt til.“

Stærkere endnu aabner følgende Brev et Indblik i Triers Følelsesliv; jeg modtog det som Tak for et lille Mindeskrift over min første Hustru. Trier skriver deri:

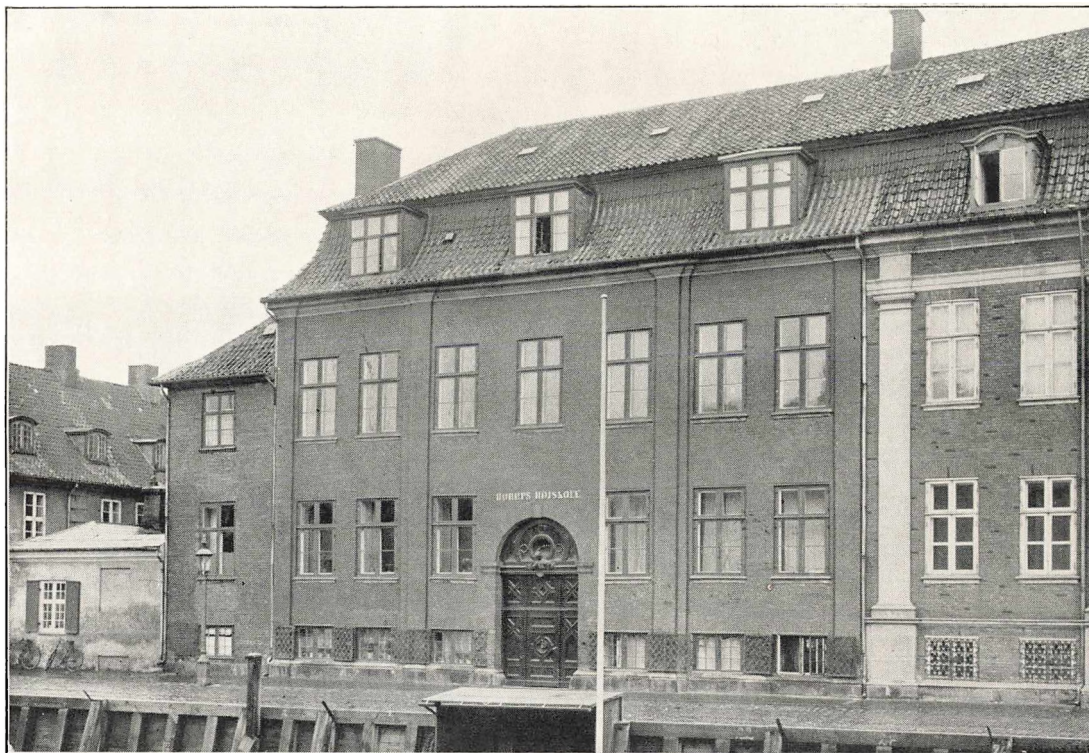
„Jeg forstaar saa godt de Følelser paa én Gang af Savn og Tak, der har fremkaldt det. Paa mig har det virket saa meget dybere, som jeg, mens jeg læste det, havde en dobbelt Følelse, ikke blot Følelsen af, hvad jeg direkte læste, men ogsaa af det meget i mig selv, i mit eget Liv, som det kalder paa.

Trods den Sorg, der taler baade i Dem og i mig, vil jeg ønske Dem en glædelig Jul.

I selve Savnet er der en Bekræftelse af den blivende Værdi, det tabte har for en, og i Erindringen en Magt, i hvilken den, man har mistet, lever og ikke blot mindes, saalænge man er sig selv.“ —

Grundtvigs-Kirken.

Borups Højskole. 1927.

Lad disse Herman Triers Ord være vor Trøst ved hans egen Bortgang!

Og maa jeg slutte med et Vers af den Sang, Grundtvig skrev til „*Caroline Skolens*“ Indvielse:

„Udrundne er de gamle Dage
 som Floder i det store Hav,
 og hvor sig hviler nu den Svage,
 der fandt den Stærke og sin Grav.
 Men lovet være Himlens Gud,
 de ædles Æt dør aldrig ud!“

Ved en Fest, hvor Overpræsident Jensen talte, og i Overværelse af Undervisningsminister Nina Bang, Universitetets Rektor Fibiger og Københavns Skoleborgmester Kaper med flere Hundrede Indbudte kunde jeg den 5. Oktober 1926 overdrage Brugen af den ombyggede Ejendom ved Frederiksholms Kanal til *Borups Højskoles* Forstander, *Johan Borup*.

Aaret efter, den 11te December 1927, havde jeg den store Glæde at overvære Indvielsen af Grundtvigkirkens Taarn til Kirke for Bispebjerg Sogn. Og med samme rolige Værdighed, hvormed han gennem Aarene havde ført Socialdemokraternes Grundlovstog, gik *Overpræsident Jensen* ved Siden af Biskoppen i Spidsen for den Procession, der førte Alterkarrene ind i Taarnkirken. — Den brede, himmelstræbende og orgelformede Bauta skal mane Nutidens Danske til at fuldføre Arkitekt Klints stolte Monument, at det kan tale til sene Slægter om *Digteren, Præsten og Folkeopdrageren Grundtvig*.

„Synerne tog ham; for mægtige Haand
 Hjerternes Strengelig bæved;
 Folkene rejste sig, Fædrenes Aand,
 „Kampaanden“ Kampraabet hæved;
 synligt det blev paa de bristende Baand,
 at den leved.“

Bjørnstjerne Bjørnson.

Kort Tid efter, da jeg var ved at afslutte disse Mindeblade, modtog jeg Meddelelsen om Overpræsident Jensens Død den 16. Marts 1928. Som Gæst i hans Hjem havde jeg, da det netop var 25 Aar siden han blev valgt til Borgmester, grebet Lejligheden til at bringe ham min Tak for godt Kammeratskab, og til at udtale min Glæde over, at vort Samarbejde gennem strænge og vanskelige Tider havde ført til et varigt Venskab. Og i en hjertelig Svartale bekræftede Overpræsidenten, at Taknemmeligheden og Glæden var ligesaa stor hos ham.

Og nu var han død.

Udgaet fra et Husmandshjem paa Fyen, ung og uformuende, kom Malersvend Jensen til København sidst i Halvfjerserne. Stærkt grebet af Socialismens Idealer blev han en maalbevidst Arbejderven. Kun 23 Aar gammel blev han Formand for Malernes Fagforening, forenede nogle Aar senere de københavnske Fagforbund til Samarbejde, 34 Aar gammel blev han Borgerrepræsentant, og 4 Aar derefter lykkedes det ham at danne Landsorganisationen „De samvirkende Fagforbund“, 1903 blev han Borgmester, 1924 Overpræsident.

Det vakte Angst og Bæven hos mangen københavnsk Borger, da Borgbjerg 1903 forkyndte Jensens Valg til Borgmester for de foran Raadhuset forsamlede Partifæller. Men det vakte ingen alvorlig Kritik, da han efter en 21aarig Virksomhed blev udnævnt til Overpræsident, og ved hans Død er alle Partier enedes om at hædre hans Minde, ved at lade ham bisætte paa Kommunens Bekostning fra Raadhushallen.

I den af Blomster, Bannere og florumvundne Dannebrogspaner krandsede Raadhushal stod Overpræsidentens hvide Kiste paa en høj Katafalk. Omkring hans Baare skarede sig flere Tusinde med Kongens Repræsentant og Ministeriets Medlemmer i Spidsen.

En Sørgemarsch af Hartmann og en kraftig Sang af A. C. Meyer indledede Højtideligheden, hvorefter forhen-

A. F. LAMM

ERINDRINGER OG TANKER

I dette halvtredje Hundrede Sider store Bind har Veksellerer A. F. Lamm givet et betydeligt Bidrag til sin Tids og sin Bys Historie og Kulturhistorie. Paa en stilfærdig og rolig Maade, nøgternt bedømmende sine Omgivelser, øser Forfatteren af sine Erfaringer og lagttagelser. Erindringerne grupperer sig selvfølgelig fortrinsvis om tre Ting: Finansvæsen, Velgørenhedsarbejde og social og kommunal Politik, men Forfatteren, der altid var en opmærksom og interesseret Iagttager og dertil en flittig Mand, fortæller desuden mange Smaatræk fra Litteraturens og Teatrets Verden. Erindringerne strækker sig over omtrent to Menneskealdre og giver i al deres Fordringsløshed et skarpt og fængslende Billede af København og Københavnerne af en vis Stand lige fra den Tid, Byen endnu var en hyggelig og beskeden lille By, og Folk laa paa Landet, hvor nu Falkoneralléen ligger, ned til Storkøbenhavn af i Dag.

Mange af de sidste Aartiers betydelige Mænd herhjemme er paa en eller anden Maade karakteriseret i Bogen, ikke altid i Overensstemmelse med den gængse Opfattelse, men altid ædrueligt og rammende. Det er en rolig og ligevægtig Mands Tilbageblik over sin Tilværelses Medgang og Modgang, Arbejder og Glæder, der findes paa denne Bogs Blade, ingen Bitterhed faar Ordet, selv hvor en øjensynlig Til sidesættelse kunde opfordre dertil, og Stof for Sensation eller Forargelse vil man lede forgæves efter.

7 Kr. 50 Øre.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

HARALD HØFFDING
ERINDRINGER

Professor Høffdings Erindringer er først og fremmest vigtige for Forstaaelsen af Professorens omfattende og i dansk filosofisk Literatur banebrydende Forfatterskab, hvorledes det er vokset frem af den stadige Vekselvirkning med andre Tænkeres Arbejder, præget af en ualmindelig harmonisk Kontinuitet i Udviklingen; de er tillige et Bidrag af en enestaaende Betydning til Bedømmelsen og Forstaaelsen af den nye Tænkemaade, som *Georg Brandes* og *Høffding* selv var de første, store Foregangsmænd for i 70'erne i sidste Aarhundrede, men ikke mindst vil de blive hilst Velkommen af alle de mange, der som Elever har lært Professor Høffdings elskelige Personlighed at kende under hans 35aarige Gerning som Universitetslærer. Professor Høffdings Erindringer gaar tilbage til Barndomstiden i Midten af forrige Aarhundrede, da København endnu sov sin Tornerosesøvn indenfor Voldene, gennem Skoleaarene i Fengers Skole og Metropolitanskolen og Studieaarene ved Universitetet og de følgende 15 Aars Virksomhed som Lærer ved forskellige københavnske Skoler, indtil Universitetet kaldte ham til Docent i 1880. En Mængde af de Mænd, der har spillet en Rolle i dansk Aandsliv og offentligt Liv i det sidste halve Hundrebaar, har Professor Høffding staaet nær, saaledes i Foreningen „Bogstaveligheden“ og i Studentersamfundet i dets første Dage, og mange Begivenheder belyses i Erindringerne fra en Side, man hidtil ikke har kendt. I det hele danner man sig efter *Erindringerne* Billedet af en sjældent rig og harmonisk Personlighed, som det ikke mindst i vor urolige og omskiftelige Tidsalder er velgørende at stifte Bekendtskab med

9 Kr. 50 Øre.

værende Statsminister Stauning og Ordførerne for Kommunalbestyrelsens forskellige Partier bragte den Bortgangne deres Tak og Hyldest i smukke Ord. Den store Forsamling sang Grundtvigs: „Kirkeklokke, ej til Hovedstæder støbtes du, men til den lille By“ ...“ Og under Tonerne af „Dejlig er Jorden, prægtig er Guds Himmel“ blev Kisten baaret ud af Raadhuset.

Med Jens Jensen er den sidste af mine Kampfæller fra 1893 gaaet bort. Vi har revolutioneret Kommunalbestyrelsen og omformet Hovedstaden efter Tidens Krav, og Jensen har taget det tungeste Tag, holdt længst ud og er bleven fejret af alle Partier som ingen anden kommunal Mand i vor By. Nu er vor Saga sluttet, og jeg kan slutte disse Mindeblade med Tak til alle, jeg har samarbejdet med, og med et grundfæstet Haab om bedre Tider end de urolige og gærende, hvori jeg har levet. Dette mit Haab støtter jeg ikke mindst paa de Kræfter, som boer i vort Folk, og som aabenbarer sig gennem saadanne Mænd som Jens Jensen, der med en fast Overbevisning, Bestandighed i Haabet forener Evnen til at vælge ret og handle stort. —

JACOB MARSTRAND.

